Conf. Univ. Dr. Patriciu VLAICU

INTRODUCERE ÎN DREPTUL CANONIC

Suport de curs

Paris
2014-2015

Abrevieri

- **Amfilohie** – Canonul Sf. Amfilohie de Iconiu (†395);
- **Anastasie Antioh.** – Sf. Anastasie, patriarhul Antiohiei;
- **Ancira** – Canoanele primului Sinod local de la Ancira (314);
- **Antioh.** – Canoanele Sinodului al IV-lea local de la Antiohia (341);
- **Ap.** – Canoanele Sfinţilor Apostoli;
- **Atanasie cel Mare** – Canoanele Sf. Atanasie cel Mare (†373);
- **Cartag.** – Canoanele Sinodului al VIII-lea local de la Cartagina (419);
- **Cartag. (Ciprian)** – Canonul Sinodului de la Cartagina, ţinut pe timpul Sf. Ciprian în anul 256;
- **Chiril Alex.** – Canoanele Sf. Chiril al Alexandriei (†444);
- **Dionisie Alex.** – Canoanele Sf. Dionisie al Alexandriei (†264);
- **EIBMO** – Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă
- **Ep. către Rufian** – Enciclica lui Atanasie cel Mare către **Rufian**;
- **Gang.** – Canoanele Sinodului al III-lea local de la Gangra (340);
- **Enciclica lui Ghenadie** – Enciclica lui Ghenadie, patriarhul Constatinopolului (†471) şi a Sinodului cel împreună cu el, către toţi mitropoliţii şi către papa Romei;
- **Grig. Nyssa** – Canoanele Sf. Grigorie de Nyssa (†395);
- **Grigorie Teol.** – Canonul Sf. Grigorie de Nazianz (†390);
- **Grigorie Neocez.** – Canoanele Sf. Grigorie al Neocezareei – Taumaturgul (†270/275);
- **Ioan Hrisostom, Cuminecare** – Cuminecarea deasă sau rară? (Sf. Ioan Gură de Aur);
- **Ioan Hrisostom, Îndemnare** – Îndrumare pentru duhovnici (Sf. Ioan Gură de Aur);
- **Ioan Hrisostom, Povăţuire** – Povăţuire pentru cuminecare (Sf. Ioan Gură de Aur);
- **Ioan Ajun.** – Canoanele Sf. Ioan Ajunătorul (†619);
- **Laod.** – Canoanele Sinodului al V-lea local de la Laodiceea (343);
- **Neocez.** – Canoanele Sinodului al II-lea local de la Neocezareea (315);
- **Nichifor Mărt.** – Canoanele lui Nichifor Măturisitorul (†818);
- **Nicolae Const.** – Canoanele lui Nicolae al Constantinopolului (†1111);
- **Petru Alex.** – Canoanele Sf. Petru al Alexandriei (†311);
- **Sard.** – Canoanele Sinodului al VI-lea local de la Sardica (343);
- **Sin. I ec** – Canoanele Sinodului I Ecumenic de la Niceea (325);
- **Sin. II ec** – Canoanele Sinodului al II-lea Ecumenic de la Constantinopol (381);
- **Sin. III ec** – Canoanele Sinodului al III-lea Ecumenic de la Efes (431);
- **Sin. IV ec** – Canoanele Sinodului al IV-lea Ecumenic de la Calcedon (451);
- **Trul.** – Canoanele Sinodului al V-VI-lea Ecumenic de la Constantinopol (691-692) – Trulan;
- **Sin. VII ec** – Canoanele Sinodului al VII-lea Ecumenic de la Constantinopol (787);
- **Sf. Sofia** – Canoanele Sinodului al XX-lea local de la Constantinopol (879);
- **Sin. I-II** – Canoanele Sinodului al IX-lea local de la Constantinopol (861);

- **C-pol.** – Canoanele Sinodului al VII-lea local de la Constantinopol (394);
- **Enciclica lui Tarasie** – Enciclica lui Tarasie, patriarhul Constantinopolului (†806), Roma cea nouă, către Adrian, papa Romei celei vechi;
- **Teodor Studitul** – Scrisoarea lui Teodor Studitul către călugărul Metodiu (†826);
- **Teofil Alex.** – Canoanele Sf. Teofil al Alexandriei (†412);
- **Tim. Alex.** – Canoanele Sf. Timotei al Alexandriei (†385);
- **Vasile cel Mare** – Canoanele Sf. Vasile cel Mare (†379);
- **Vasile cel Mare, Cuminecare** – Rânduială pentru timpul şi chipul cuminecării (Sf. Vasile cel Mare);
- **Vasile cel Mare, Episcopi** – Cei rânduiţi necanonic nu sunt episcopi (Sf. Vasile cel Mare);
- **Vasile cel Mare, Povăţuire** – Povăţuire către preoţi pentru slujirea Sfintei Liturghii şi pentru cuminecare (Sf. Vasile cel Mare).

Introducere

Prezenţa şi lucrarea Bisericii în lume ca extindere a lui Hristos în umanitate[1] este mărturisitoare prin persoane – mădulare vii –, comunităţi şi tot ceea ce exprimă dimensiunea instituită şi instituţională[2].

Aşa cum în Hristos se întâlnesc cele două firi: dumnezeiască şi omenească (neîmpărţite şi nedespărţite, neamestecate şi neschimbate), în Biserică se întâlnesc dimensiunea eshatologică-sacramentală şi cea instituţională[3]. În acelaşi mod manifestat şi în Taina Întrupării, între cele două există un echilibru rânduit de Dumnezeu. Instituţionalul nu îngrădeşte Taina, iar identitatea eshatologică-sacramentală, nu ne ţine departe de realitate. Echilibrul dintre cele două dimensiuni este unul inspirat de perihoreza treimică. Fără acesta, dacă s-ar accentua dimensiunea instituţională, atunci ar fi exacerbat lumescul şi Biserica ar pierde consistenţa spirituală şi eficacitatea mărturiei[4], iar dacă s-ar accentua dimensiunea sacramental-eshatologică, atunci s-ar ajunge la o diminuare a contactului cu realitatea cotidiană.

Biserica are vocaţia de a transmite lumii fermentul Împărăţiei lui Dumnezeu[5], dar nu trebuie să pierdem din vedere că şi lumea exercită o influenţă secularizantă asupra Bisericii. Ceea ce asigură echilibrul în aceste raporturi este conştiinţa de sine a Bisericii, vector de coerenţă şi unitate[6].

Atunci când ne referim la unitatea Bisericii, înţelegem manifestarea comunională izvorâtă din taina iubirii dumnezeieşti[7], care se manifestă atât în planul credinţei, cât şi în planul vieţii, şi astfel subliniem comuniunea dogmatică, liturgică şi canonică.

---

[1] Dumitru STĂNILOAE, „Sinteză eclesiologică", în Studii Teologice, 5-6/1955, p. 262.

[2] Nicolai AFANASIEV, Biserica Duhului Sfânt, trad. de Elena Derevici, Ed. Patmos, Cluj-Napoca, 2008, p. 23.

[3] Yves Congar face o sinteză a concepţiei teologice conform căreia Biserica este continuatoare a Întrupării şi Învierii lui Hristor. Vezi Alain NISUS, L'Eglise comme communion et comme institution, Ed. du Cerf, Paris, 2012, p. 58.

[4] Justin POPOVICH, L'homme et le Dieu-homme, Ed. L'Âge d'Homme, Lausanne, 1989, p. 70-1.

[5] Vezi Christos YANNARAS, Abecedar al Credinţei, trad. de Constantin Coman, Ed. Bizantină, Bucureşti, 2007, pp. 154-6.

[6] Jean ZIZOULAS, L'Eglise et ses institutions, Ed. du Cerf, Paris, 2011, pp. 125-6.

[7] Boris BOBRINSKOI, Le mystère de l'Eglise, cours de Théologie dogmatique, ITO Paris, Paris, 2000, p. 14. Perspectiva aceasta este aprofundată în Boris BOBRINSKOI, Le mystère de l'Eglise, Ed. du Cerf, Paris, 2003, pp. 36-7.

Comuniunea dogmatică exprimă manifestarea unităţii de credinţă şi, pentru concretizarea acesteia, Biserica face lucrătoare sensibilitatea faţă de doctrina adevărată, pusă în valoare de conştiinţa doctrinară.

Comuniunea liturgică exprimă modul în care cultul ne ajută să fim părtaşi realităţilor Împărăţiei Cerurilor încă din lumea aceasta. Sensibilitatea faţă de legătura dintre doxologie şi teologie este pusă în valoare de conştiinţa liturgică.

Comuniunea canonică exprimă manifestarea organică a celor care mărturisesc credinţa, care, împreună cu sensibilitatea faţă de întâlnirea dintre credinţă şi viaţă, este pusă în valoare de conştiinţa canonică[8].

Distingerea în cadrul conştiinţei bisericeşti a dimensiunilor doctrinare, liturgice şi canonice are menirea de a ne ajuta să înţelegem mai bine mecanismele prin care este slujită unitatea Bisericii şi modul în care se exprimă echilibrul dintre dreapta credinţă şi dreapta vieţuire, dintre ortodoxie şi ortopraxie[9].

Prezenţa persoanelor într-un context social, viaţa în comunitate, nevoia de coerenţă în trăirea credinţei, toate acestea impun o structurare a resurselor şi mijloacelor, o organizare, precum şi acceptarea unor repere şi reguli pentru ca drumul spre mântuire să fie parcurs în pace şi în armonie personală şi comunitară[10].

Conştiinţa canonică, parte din conştiinţa de sine a Bisericii[11], este cea care stă la temelia tuturor elementelor de rânduială canonică, forme de receptare a experienţei bisericeşti în vederea consolidării comuniunii şi dezvoltării slujirii pastoral-misionare.

---

[8] Părintele Liviu Stan arată că putem vorbi despre conştiinţă canonică atunci când ne referim la ceea ce exprimă modul de trăire a credinţei. Vezi Liviu STAN, Biserica şi Dreptul, Studii de drept canonic ortodox, Ed. Andreiana, Sibiu, 2012, p. 111.

[9] Pentru a înţelege mai bine raportul dintre credinţă şi viaţă la nivel bisericesc, vezi Patriciu VLAICU, „Raportul dintre Principiile canonice şi misiunea Bisericii” în Actele Congresului internaţional al Profesorilor de Drept canonic ortodox, Arad, 2008.

[10] Pentru a înţelege importanţa dimensiunii de reglementare în Biserică, ne putem imagina un drum folosit de mii de persoane în acelaşi timp, cu sau fără mijloace de transport, dar fără semne de circulaţie, fără un marcaj al sensurilor, fără linii de departajare a benzilor de circulaţie, fără restricţii, fără semnalizarea pericolelor, pe care fiecare circulă cu toată viteza, în toate sensurile, fiecare după bunul plac. În acele condiţii drumul respectiv nu ar mai duce la destinaţia prevăzută, ci la un dezastru public. La un moment dat nici cei mai bine intenţionaţi şi mai responsabili participanţi la trafic nu ar avea posibilitatea să avanseze în siguranţă, deoarece dezordinea este contagioasă şi distructivă, iar accidentul nu mai ţine de probabilitate, ci este absolut inevitabil. Dacă înţelegem necesitatea structurării, în cadrul unui sistem, a reperelor în parcursul vieţii, înţelegem şi importanţa dreptului canonic în viaţa Bisericii.

[11] Liviu STAN, Biserica şi Dreptul…, p. 110.

Cu toate că legea este în primul rând semnul conştientizării efectului nerânduielii, aspectele de ordin canonic sunt pentru Biserică nu doar semnul înţelegerii slăbiciunilor cu care se confruntă umanitatea, ci şi dovada trezviei şi preţuirii locului credinţei în viaţa de zi cu zi.

Cultivarea şi asumarea tezaurului canonic al Bisericii, tezaur de experienţă mântuitoare, este calea prin care Biserica, în dimensiunea ei văzută, îşi pune în valoare identitatea şi vocaţia. Atitudinea opusă, relativismul canonic, numit de către unii deschidere spre lume, duce la intrarea într-o capcană întinsă de adversarii Bisericii, care doresc ca ea să se deschidă, să fie în rând cu lumea, nu pentru a-i primi pe cei din lume, ci pentru ca persoanele din interior să poată fi mai uşor amăgite şi scoase afară.

Iată de ce este foarte important ca noi să înţelegem modul în care Biserica asumă canonicitatea ca pe o împărtăşire continuă din experienţa Bisericii de vieţuire în rânduială. Acest proces nu se constituie într-o restrângere a libertăţii, ci într-o responsabilizare în cadrul unui dinamism personal şi comunitar, izvorât din dobândirea stării de ucenicie (Mt. 28, 19-20) înnoitoare şi mântuitoare.

În timp Biserica a ajuns să constituie un sistem de valori normative, ce încadrează viaţa personală şi comunitară şi asigură o coerenţă dinamicii duhovniceşti.

Încă din primii ani ai creştinismului, Hristos, apostolii şi apoi celelalte persoane învestite cu autoritate au subliniat importanţa rânduielii lăsate de Dumnezeu. Hristos spune în Evanghelia după Ioan: „Eu sunt calea, adevărul şi viaţa" (14, 6) şi, din acest motiv, dreptul asumat de Biserică nu poate fi decât cel canonic, raportat la Hristos, măsura lucrurilor, Canonul Bisericii, Cel Care face din comunitatea celor ce îl asumă ca şi cap, Biserică vie[12].

Exprimând modalităţi prin care Biserica a depăşit dificultăţile inerente manifestării în lume, marcând cu repere şi rânduieli drumul spre mântuire, domeniul canonic al vieţii ecleziale, acestea trebuie să fie valorizate, nu doar pentru că pun în evidenţă un sistem normativ, ci în primul rând pentru că au vocaţia de a asigura un cadru de unitate, armonie, şi pace pentru cei ce doresc să transpună în viaţă tezaurul de credinţă şi celelalte valori creştine.

Cu cât este dezvoltată sensibilitatea faţă de Tradiţia canonică şi faţă de modul ei de exprimare în cotidian, cu atât drumul spre mântuire este mai accesibil şi obstacolele inerente pot fi depăşite.

---

[12] Biochimiştii arată că diferenţa dintre materia vie şi materia moartă nu este dată, atât de conţinut, cât de raporturile existente între molecule. Materia vie este aceea în cadrul căreia există un sistem dinamic de încadrare, structurare şi relaţionare a moleculelor. Extrapolând această observaţie la comunitatea eclezială, putem spune că rânduiala canonică participă la structurarea relaţiilor personale, interpersonale, comunitare, intra şi intercomunitare, susţinând astfel vitalitatea Bisericii.

Lipsa de sensibilitate faţă de îndepărtarea de canonicitate poate fi asimilată cu lipsa de durere a corpului, care poate duce la excese traumatizante şi chiar distrugătoare[13].

În acelaşi timp trebuie să înţelegem că starea de canonicitate nu este una punctuală sau ocazională, ci o împărtăşire continuă din izvorul nesecat de experienţă bisericească.

Dreptul, dreptatea și canonul Bisericii

Sfântul Atanasie cel Mare defineşte dreptatea ca fiind virtutea care dă fiecăruia ceea ce este al său şi a cărei măsură superioară este adevărul[14], iar Sfântul Vasile cel Mare defineşte dreptatea ca virtutea prin care se dă după vrednicie fiecăruia ce este al său, aratând că dreptatea şi dreptul sunt contrare răului, dar conforme adevărului, forma lor deplină a acestora fiind însuşi Iisus Hristos.

Hristos spune în Evanghelia după Ioan: « Eu sunt calea, adevărul și viața »[15] și din acest motiv, dreptul asumat de Biserică nu poate fi decât cel *canonic*, raportat la Hristos, măsura lucrurilor, Canonul Bisericii, cel care face din comunitatea celor ce îl asumă ca și cap, Biserică vie.

În același timp trebuie să înțelegem că atunci când ne referim la Biserică, dreptul intern al acesteia este subordonat dimensiunii teologice deoarece dreptul intern al Bisericii trebuie să încadreze lucrarea mântuitoare, prezența Bisericii în societate fiind de fapt o prelungire în istorie a întrupării Fiului lui Dumnezeu.

Astfel dreptul canonic ar putea fi definit ca *disciplina teologică în cadruo căreia sunt expuse metodic şi sunt studiate sistematic elementele după care se organizează şi îşi reglementează lucrarea Biserica sub aspectul ei văzut de comunitate creştină, asigurând creştinului şi comunităţii o încadrare şi un sprijin pe calea mântuirii împreună cu toţi cei ce asumă viaţa în Hristos şi se împărtăşesc de Sfintele Taine în bună rânduială.*

Deși în cadrul denumirii disciplinei noastre noțiunea de drept precede și determină atributul adjectival canonic, trebuie să înțelegem că **Dreptul canonic este o disciplină teologică** în cadrul căreia sunt folosite mijloacele pe care le oferă ştiinţa juridică pentru a înţelege şi a prezenta modul de organizarea bisericească şi slujirile specifice .

Caracterul teologic fundamental al dreptului canonic este dat de obiectivul său, acela de a pune la dispoziţia Bisericii mijloace care decurg din experienţa de ei de Trup al lui Hristos vieţuitor în această lume.

---

[13] Există o boală care prezintă o insensibilitate la durere şi cei afectaţi nu se ştiu proteja de mişcări şi acţiuni care le agresează corpul. Consecinţa este că trupul lor se degradează constant şi uneori ireversibil, iar această insensibilitate le pune în pericol viaţa. Boala aceasta este numită şi algoataraxie, vezi M. MANFREDI et ali., „Congenital absence of pain", în Arch Neurol, 8/1981, p. 507.

[14] Vezi Ioan N Floca, Drept canonic ortodox, Vol 1, Editura Institutului Biblic și de Misiune, București 1989, p.24

[15] In 14,6

Importanţa dreptului canonic reiese din faptul că Biserica are misiunea de a manifesta Împărăţia lui Dumnezeu în veacul acesta şi astfel este nevoie ca organizarea şi manifestările ei să fie coerente, ţinând cont de legătura dintre doctrină şi viaţă şi să răspundă exigenţei manifestate de Biserică de la începutul ei: ca Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt să fie slăvit în bună-înţelegere spre dreaptă mărturie, aşa cum afirmă canonul 34 apostolic.

Având în vedere vocaţia practică de trăire a credinţei în lume, dreptul canonic este în legătură cu toate disciplinele teologice. În cadrul acestui proces, dreptul canonic foloseşte toate resursele pe care teologia le pune la dispoziţie, pentru a consolida lucrarea mântuitoare a Bisericii.

Studiul dreptului canonic se află într-o relaţie privilegiată cu teologia dogmatică şi cu teologia pastorală și nu în ultimul rând cu disciplinele istorice. Legătura primordială cu teologia dogmatică decurge din faptul că dreptul canonic se fundamentează pe întâlnirea dintre doctrina Bisericii şi viaţa de zi cu zi. Această fundamentare marchează şi raportul dintre dreptul canonic şi teologia pastorală, experienţa de viaţă a Bisericii consemnată de Tradiţia canonică fiind și o experienţă pastorală. Această raportare a dreptului canonic la experiența bisericească, face ca disciplina noastră să fie în strânsă legătură cu disciplinele istorice și în mod special cu istoria bisericească și istoria dreptului.

1. Construirea Tradiţiei canonice

Conştiinţa canonică oferă Bisericii un dinamism normativ. Astfel că Biserica asumă rânduiala şi buna-înţelegere ca obiectiv important în manifestarea ei vremelnică şi receptează experienţele pastorale conforme cu învăţătura de credinţă şi cu exigenţele sale pastoral-misionare în ceea ce numim tradiţie canonică.

1.1. De la preceptele biblice la normele bisericeşti

De la începutul creştinismului, pasaje din Sfânta Scriptură au fost considerate ca elemente ce structurează viaţa credincioşilor şi viaţa comunitară. Preocuparea pentru a duce o viaţă în care Hristos este prezent, aşa cum spune Sfântul Apostol Pavel în Epistola către Galateni (2, 20[16]) a făcut ca Hristos Însuşi să fie perceput drept canonul Bisericii, iar cele instituite de El să fie asumate ca un angajament, un nou legământ.

Subliniind câteva pasaje din Noul Testament care arată instituirea unui cadru de viaţă rânduit şi structurat, observăm că temelia tradiţiei canonice este chiar Legământul cel Nou.

Mântuitorul a întemeiat Biserica, manifestare a Împărăţiei încă din lumea aceasta, şi a instituit-o prezentând ca fundament al acestui aşezământ (Mt. 16, 13-20[17]), reguli de bună-rânduială (Mt. 18, 15-20). Biserica este constituită din toţi cei care sunt chemaţi de Hristos şi răspund la această chemare (FA. 2, 38-39[18]; Evr. 12, 22-29). Iisus Hristos îi reuneşte pe ai Săi

[16] „M-am răstignit împreună cu Hristos; şi nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte în mine. Şi viaţa de acum, în trup, o trăiesc în credinţa în Fiul lui Dumnezeu, Care m-a iubit şi S-a dat pe Sine Însuşi pentru mine.” (Ga. 2, 20).

[17] „…Şi le-a zis: Dar voi cine ziceţi că sunt? Răspunzând Simon Petru a zis: Tu eşti Hristosul, Fiul lui Dumnezeu Celui viu. Iar Iisus, răspunzând, i-a zis: Fericit eşti Simone, fiul lui Iona, că nu trup şi sânge ţi-au descoperit ţie aceasta, ci Tatăl Meu, Cel din ceruri. Şi Eu îţi zic ţie, că tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica Mea şi porţile iadului nu o vor birui. Şi îţi voi da cheile împărăţiei cerurilor şi orice vei lega pe pământ va fi legat şi în ceruri, şi orice vei dezlega pe pământ va fi dezlegat şi în ceruri…” (Mt. 16, 13-20).

[18] „Iar Petru a zis către ei: Pocăiţi-vă şi să se boteze fiecare dintre voi în numele lui Iisus Hristos, spre iertarea păcatelor voastre, şi veţi primi darul Duhului Sfânt. Căci vouă este dată făgăduinţa şi copiilor voştri şi tuturor celor de departe, pe oricâţi îi va chema Domnul Dumnezeul nostru.” (FA. 2, 38-39).

la nivel local (Rm. 16, 5[19]; 1 Co. 16, 19; 2 Co. 12, 13) şi regional (FA. 8, 1; 11, 22-26; 13, 1; Ga. 1, 13[20]), conducând Biserica prin episcopi şi propovăduitori (FA. 14, 23; 20, 17-31; Ef. 4, 11-15[21]; 1 Tim. 3, 1-7; Tit 1, 5). Cei responsabili, uniţi în acelaşi gând şi ţel, au autoritatea de a se pronunţa în numele Bisericii (FA. 15; 16, 4; Mt. 18, 15-17[22]), dar autoritatea Bisericii îşi are izvorul în întruparea Fiului lui Dumnezeu şi se exprimă prin călăuzirea celor păstoriţi pentru a învăţa să împlinească cele rânduite de Hristos (Mt. 18, 19-20[23]).

Biserica este organizată în formă văzută (1 Co. 1, 2; 1 Tes. 1, 1; 2 Tes. 1, 1; Apoc. 1, 4, 11[24]) şi în această organizare toţi credincioşii sunt mădulare vii, împreună-responsabili (Rm. 12, 4-8[25]).

---

[19] „Şi Biserica din casa lor. Îmbrăţişaţi pe Epenet, iubitul meu, care este pârga Asiei, în Hristos." (Rm. 16, 5).

[20] „Căci aţi auzit despre purtarea mea de altădată întru iudaism, că prigoneam peste măsură Biserica lui Dumnezeu şi o pustiiam." (Ga. 1, 13).

[21] „Şi el a dat pe unii apostoli, pe alţii prooroci, pe alţii evanghelişti, pe alţii păstori şi învăţători, spre desăvârşirea sfinţilor, la lucrul slujirii, la zidirea trupului lui Hristos, până vom ajunge toţi la unitatea credinţei şi a cunoaşterii Fiului lui Dumnezeu, la starea bărbatului desăvârşit, la măsura vârstei deplinătăţii lui Hristos. Ca să nu mai fim copii duşi de valuri, purtaţi încoace şi încolo de orice vânt al învăţăturii, prin înşelăciunea oamenilor, prin vicleşugul lor, spre uneltirea rătăcirii, ci ţinând adevărul, în iubire, să creştem întru toate pentru El, Care este capul – Hristos." (Ef. 4, 11-15).

[22] „De-ţi va greşi ţie fratele tău, mergi, mustră-l pe el între tine şi el singur. Şi de te va asculta, ai câştigat pe fratele tău. Iar de nu te va asculta, ia cu tine încă unul sau doi, ca din gura a doi sau trei martori să se statornicească tot cuvântul. Şi de nu-i va asculta pe ei, spune-l Bisericii; iar de nu va asculta nici de Biserică, să-ţi fie ţie ca un păgân şi vameş." (Mt. 18, 15-17).

[23] „Adevărat grăiesc vouă: Oricâte veţi lega pe pământ, vor fi legate şi în cer, şi oricâte veţi dezlega pe pământ, vor fi dezlegate şi în cer. Iarăşi grăiesc vouă că, dacă doi dintre voi se vor învoi pe pământ în privinţa unui lucru pe care îl vor cere, se va da lor de către Tatăl Meu, Care este în ceruri." (Mt. 18, 19-20).

[24] „Ioan, celor şapte Biserici, care sunt în Asia: Har vouă şi pace de la Cel ce este şi Cel ce era şi Cel ce vine şi de la cele şapte duhuri, care sunt înaintea scaunului Lui… Care zicea: Ceea ce vezi scrie în carte şi trimite celor şapte Biserici: la Efes, şi la Smirna, şi la Pergam, şi la Tiatira, şi la Sardes, şi la Filadelfia, şi la Laodiceea." (Apoc. 1, 4, 11).

[25] „Ci precum într-un singur trup avem multe mădulare şi mădularele nu au toate aceeaşi lucrare, aşa şi noi, cei mulţi, un trup suntem în Hristos şi fiecare suntem mădulare unii altora; Dar avem felurite daruri, după harul ce ni s-a dat. Dacă avem proorocie, să proorocim după măsura credinţei; Dacă avem slujbă, să stăruim în slujbă; dacă unul învaţă, să se sârguiască în

Încă din primii ani, înainte de a avea Evangheliile şi epistolele, mărturia directă despre viaţa şi învăţătura lui Hristos ca o chemare a constituit ea însăşi principiu şi reper[26]. Problemele inerente convieţuirii şi misiunii au suscitat soluţii pastorale, uneori inedite, curajoase, dar întotdeauna responsabile. Mustrarea celor care nu erau sinceri în atitudinile lor de sărăcire, certarea celor care nu preţuiau înfrânarea, sublinierea raportului dintre libertate şi responsabilitate, sunt atitudini pe care le găsim în Evanghelii, Faptele Apostolilor şi Epistole. Observăm cum Apostolii şi ucenicii lor devin fondatori de comunităţi şi modele de viaţă[27]. Responsabilitatea acestora ca deschizători de drumuri s-a manifestat şi prin acte îndrăzneţe, neobişnuite într-o lume iudaică tradiţionalistă. Cine altul decât un iudeu educat în cele mai înalte şcoli ale vremii putea să aibă capacitatea de a deschide drumul spre o înţelegere a Întrupării Fiului lui Dumnezeu ca un Dar pentru întreagă lumea?

Fără geniul misionar al Sfântului Apostol Pavel, creştinismul ar fi avut mari dificultăţi în a depăşi constrângerile unei raportări restrictive la Lege. Pavel vede desluşit raportul dintre lege şi libertate, dintre poruncă şi împărtăşirea din izvorul Poruncii.

Pentru a înţelege modul în care Biserica a început să structureze un sistem de norme ce vor fi sintetizate mai târziu în principii, vom observa ceea ce se întâmpla la Ierusalim şi Antiohia, două comunităţi cu o viaţă şi un mesaj care au marcat rânduiala bisericească.

Epistola către Galateni şi Faptele Apostolilor ne arată că de foarte timpuriu, la Ierusalim, comunitatea creştină a fost constituită în jurul lui Iacob şi a preoţilor. Iacob apare ca un „reprezentant, cel ce încarnează Biserica din Ierusalim"[28]. Putem observa, aşadar, că în cetatea unde Biserica s-a constituit ca şi comunitate văzută, foarte devreme, rolul avut iniţial de apostoli este transmis unei persoane care împlineşte funcţia de „centru al unităţii în faţa credincioşilor şi reprezentant al comunităţii în faţa celor ce o vizitează"[29]. Exegeţii acestei perioade arată că putem vorbi despre un oficiu bisericesc de suplinire a apostolilor pentru a asigura cârmuirea comunităţii[30]. Din observarea atitudinii lui Iacob şi a bisericii faţă de Iacob,

---

învăţătură; Dacă îndeamnă, să fie la îndemnare; dacă împarte altora, să împartă cu firească nevinovăţie; dacă stă în frunte, să fie cu tragere de inimă; dacă miluieşte, să miluiască cu voie bună!" (Rm. 12, 4-8).

[26] Vezi pentru mai multe aspecte privind rânduielile care îşi au originea în perioada apostolică Ioan MIRCEA, „Apostolatul după Noul Testament", în Studii Teologice, 7-8/1970, pp. 547-64.

[27] John ZIZIOULAS, „La continuite avec les origines apostoliques dans la consience teologique des Eglises Orthodoxes", în Istina, 19/1974, p. 77.

[28] Vezi Jean COLSON, L'Evêque dans les communautés primitives, Ed. cu Cerf, Paris, 1951, p. 23.

[29] Ibidem, p. 24.

[30] Vezi Sabin VERZAN, „Cârmuirea Bisericii în epoca apostolică", în Studii Teologice, 5-6/1955, pp. 336-52; E. LANNE, „L'Eglise locale: sa catholicité et son apostolicité", în Istina, 14/1969, pp. 46-66; Iustin MOISESCU, Ierarhia bisericească în epoca apostolică, Ed. Centrului Mitropolitan al Olteniei, Craiova, 1955.

înţelegem că el avea competenţe locale, este responsabil faţă de comunitatea pe care o prezidează şi îl putem identifica cu ceea ce mai târziu va fi numit episcop.

Nu foarte departe de Ierusalim, la Antiohia, comunitatea este formată din exilaţi din Ierusalim, persoane care, fugind de persecuţii, şi-au mărturusit credinţa în mediu evreiesc, şi în faţa pelerinilor veniţi din Cipru şi din Cirene. În Antiohia nu putem identifica o persoană cu responsabilităţi similare celor asumate de Iacob. La Barnaba se adaugă Pavel, profeţii şi didascales. Capitolul al XIII-lea din Faptele Apostolilor ne sugerează că în fruntea acestei comunităţi se afla un colegiu de 5 membri: Barnaba, Simeon, Luciu din Cirene, Manain şi Saul[31].

În timp ce la Ierusalim preoţii sunt ridicaţi la un rol ierarhic în Biserica lor de origini, la Antiohia profeţii şi didascalii formează un fel de ierarhie itinerantă care stătea o vreme fără a fi sedentară[32]. Identificăm aici ceea ce am putea numi un grup de misionari, care se disting de ceea ce în alte părţi puteau fi numiţi bătrâni ai comunităţii[33].

Aici, în Antiohia, se dezvoltă sensul unităţii poporului ales, destinat să înlocuiască poporul evreu căzut[34].

Chiar dacă putem observa că această comunitate din Antiohia se manifestă încă după schema de raport existent între Templu şi Sinagogă, ea se consideră adunare în Hristos, Biserică, cu toate că nu are un reprezentant unic. Colegiul face legătura cu Biserica Mamă din Ierusalim, şi prin această legătură se manifestă stabilitatea şi coerenţa.

Putem vedea aici o manifestare a unei colegialităţi fără vector personal de unitate, care veghează la consolidarea comunităţii în buna credinţă şi în bune rânduieli.

În Antiohia, Apostolul Pavel, ca Apostol al Bisericii, mărturiseşte despre vocaţia universală a creştinismului şi împărtăşeşte comunităţii de aici experienţa sa de propovăduitor printre neamuri. El a ajuns la concluzia că povara Legii nu trebuie să îngrădească misiunea şi că aceia care doresc să-L urmeze pe Hristos se pot împărtăşi deplin de roadele Învierii prin Naşterea din apă şi din Duh, fără pecetluirea trupului în rânduiala veche. Prin această atitudine Sfântul Apostol Pavel pune în aplicare o convingere personală, în acord cu propria-i conştiinţă şi cu ceea ce el înţelege ca fiind învăţătura Bisericii.

Unii creştini veniţi în Antiohia din Iudeea erau contrariaţi de această atitudine pe care o considerau nepotrivită şi afirmau că, aceia care nu sunt circumcişi după ritualul lui Moise, nu pot dobândi mântuirea[35]. Textul ne mărturiseşte că Pavel şi Barnaba au avut cu aceştia o discuţie aprinsă, iar disputa atingea aspecte foarte sensibile legate de însăşi identitatea

---

31 „Şi erau în Biserica din Antiohia prooroci şi învăţători: Barnaba şi Simeon, ce se numea Niger, Luciu Cirineul, Manain, cel ce fusese crescut împreună cu Irod tetrarhul, şi Saul." (FA. 13, 1).

32 Pentru mai multe detalii depre distincţia dintre tipurile de ierarhie bisericească menţionate de Sfânta Scriptură, vezi Gheorghe SOARE, Temeiuri scripturistice ale distincţiei dintre episcop şi presbiter, Buzău, 1939.

33 Jean COLSON, L'Evêque dans les communautés…, p. 37.

34 Vasile MIHOC, „Eclesiologia Noului Testament", în Studii Teologice, 3-4/ 1977, p. 239.

35 „Şi unii, coborându-se din Iudeea, învăţau pe fraţi că: Dacă nu vă tăiaţi împrejur, după rânduiala lui Moise, nu puteţi să vă mântuiţi." (FA. 15, 1).

creştină şi vocaţia misionară a creştinului. Conştienţi că misiunea lor este misiunea Bisericii[36], Biserica din Antiohia a trimis pe Pavel şi Barnaba la Ierusalim, pentru a da socoteală despre evanghelia şi rânduiala propovăduită. Pavel şi Barnaba au mers spre Ierusalim trecând prin Fenicia şi Samaria, unde au mărturisit despre experienţa misiunii între păgâni.

Faptele Apostolilor ne arată că la Ierusalim au fost primiţi de Biserică şi de Apostoli şi de preoţi şi au vestit „câte a făcut Dumnezeu cu ei"[37]. La Ierusalim, Apostolii, cei învestiţi de către Hristos cu putere, autoritate şi responsabilitate au luat în discuţie diferitele probleme de rânduială bisericească, inclusiv pe cele prezentate de Apostolii Pavel şi Barnaba şi, convinşi că lucrarea lor este sub influenţa Duhului Sfânt, au decis ca de acum înainte să nu se pună jugul tăierii împrejur peste cei convertiţi dintre păgâni, ci să se ceară acestora să nu mănânce sânge, animale sugrumate, să nu mănânce carnea jertfită idolilor şi să se ferească de desfrânare[38].

Aceste prescripţii pot fi considerate drept prime norme de viaţă eclezială asumate de Biserica întreagă. Observăm din textul prezentat că Pavel şi Barnaba, trimişi de propria Biserică, îşi confruntă experienţa pastorală şi misionară cu bisericile din vecinătate, aducând-o apoi în faţa celor ce reprezintă Biserica întreagă. Biserica reunită în Sinodul de la Ierusalim transmite apoi comunităţilor locale norme pe care le asumă sub inspiraţia Duhului Sfânt.

Exemplul prezentat de cartea Faptelor Apostolilor a dat roade şi, rând pe rând, s-a instaurat o modalitate de comunicare între Bisericile locale, astfel încât căile canonice identificate într-un loc să inspire comunităţile învecinate şi chiar Biserica întreagă.

Decizia luată de cel învestit cu autoritatea Bisericii[39] era confruntată cu părerea celorlalţi reprezentanţi ai bisericilor din vecinătate şi astfel era statornicită o rânduială canonică. Atunci când această rânduială era asumată de un sinod regional, provincial sau pluriprovincial, ea devenea canon, iar când acel Sinod ajungea să fie recunoscut prin consensul Bisericii întregi ca fiind Sinod Ecumenic, canonul era asumat şi el ca Sfânt canon, fiind integrat în colecţia fundamentală de canoane.

Această paradigmă a fost repetată în istorie şi a fost model pentru asumarea la nivel eclezial general a experienţelor canonice din bisericile locale. Unul dintre cele mai evidente momente de acest fel a fost Sinodul de la Sardica (343), în cadrul căruia, în mai multe rânduri, Osius din Cordoba supune propria experienţă canonică Bisericii reunite în Sinod, iar Sinodul

---

[36] Vezi pentru mai multe detalii Ioan MIRCEA, „Organizarea Bisericii şi viaţa primilor creştini după Faptele Apostolilor", în Studii Teologice, 1-2/1955, p. 78-9.

[37] „Şi făcându-se pentru ei împotrivire şi discuţie nu puţină cu Pavel şi Barnaba, au rânduit ca Pavel şi Barnaba şi alţi câţiva dintre ei să se suie la apostolii şi la preoţii din Ierusalim pentru această întrebare. Deci ei, trimişi fiind de Biserică, au trecut prin Fenicia şi prin Samaria, istorisind despre convertirea neamurilor şi făceau tuturor fraţilor mare bucurie. Şi sosind ei la Ierusalim, au fost primiţi de Biserică şi de apostoli şi de preoţi şi au vestit câte a făcut Dumnezeu cu ei." (FA. 15, 2-4).

[38] „Ci să le scriem să se ferească de întinările idolilor şi de desfrâu şi de (animale) sugrumate şi de sânge." (FA. 15, 20).

[39] Vezi Dumitru GĂINĂ, „Sfinţii Apostoli şi episcopii", în Studii Teologice, 9-10/1962, p. 589.

asumă calea propusă de Osius drept cale a întregii Biserici,[40] iar în momentul în care prin Sinodul Trulan, canoanele de la Sardica sunt receptate de Biserică, acelea sunt recunoscute drept Sfinte Canoane. Astfel Sfântele canoane pot fi înţelese ca expresii ale experienţei ecleziale formulate şi receptate sinodal.

1.2. Colecţia de canoanea Bisericii Ortodoxe

Colecţia de canoane a Bisericii Ortodoxe este constituită din 770 sau 790 (în unele ediţii) de canoane. Diferenţa este dată de modul în care au fost împărţite unele texte zise apostolice sau patristice. Având în vedere că principalele colecţii în limba română prezintă o clasificare similară celei realizate de Zonara, vom rămâne şi noi la această metodă. Astfel, Colecţia de canoane a Bisericii Ortodoxe este constituită din:

Canoanele Apostolice – 85 canoane (sec IV-V);

Canoanele sinoadelor ecumenice:

- Niceea I (325) – 20 canoane;
- Constantinopol I (381) – 7 canoane;
- Efes (431) – 8 canoane;
- Calcedon (451) – 30 canoane;
- Trullan (690-691) – 102 canoane;
- Niceea II (787) – 22 canoane.

Canoanele sinoadelor locale:

- Cartagina I (256) – 1 canon;
- Ancira (314) – 25 canoane;
- Neocezarea (314-319) – 15 canoane;
- Gangra (340) – 21 canoane;
- Antiohia (341) – 25 canoane;

[40] Canonul 10 Sardica: „Episcopul Osiu zise: «Socotesc că este de trebuinţă şi aceea ca să se cerceteze cu toată grija şi sârguinţa că, dacă vreun bogat sau scolastic din for s-ar învrednici a se face episcop, să nu se aşeze în episcopat mai înainte, până nu va fi îndeplinit slujba de citeţ, şi de diacon, şi de presbiter, ca prin fiecare treaptă, de s-ar socoti vrednic, să poată păşi progresând spre înălţimea episcopiei. Şi va avea gradul fiecărei trepte lungime de vreme, fireşte, nu prea mică, prin care să se poată cunoaşte credinţa lui şi felul onestităţii moravurilor şi statornicia şi buna cuviinţă a lui; şi socotindu-se el vrednic de preoţia cea dumnezeiască, să se bucure de cinstea cea mai mare. Căci nici nu se cuvine şi nici priceperea, nici bunele moravuri nu admit a se tinde la aceasta, la episcopie, cu îndrăzneală şi cu uşurinţă, încât ori episcopul, ori presbiterul, ori diaconul să se pună în chip uşuratic, că aşa cu drept cuvânt s-ar socoti neofit; fiindcă chiar şi preafericitul Apostol, care a fost şi învăţătorul neamurilor, se vede că a oprit să se facă prea degrabă aşezările în treptele ierarhice; fiindcă cercetarea făcută într-un timp mai îndelungat va putea arăta după cuviinţă vieţuirea şi moravurile fiecăruia». Zis-au toţi că sunt de acord şi nicidecum nu trebuie să se desfiinţeze acestea.”.

- Sardica (343-344) – 21 canoane;
- Laodiceea (sfârşitul sec. IV) – 60 canoane;
- Constantinopol (394) – 1 canon;
- Cartagina II (419) – 133 canoane;
- Constantinopol I-II (861) – 17 canoane;
- Constantinopol Sf. Sofia (879) – 3 canoane.

Canoanele patristice:

- Sf. Dionisie al Alexandriei (†264) – 4 canoane extrase dintr-o epistolă adresată în anul 260 lui Vasile episcopul Libiei;
- Sf. Grigore al Neocezareei (†270) – 11 canoane extrase dintr-o enciclică scrisă în anul 258;
- Sf. Petru al Alexandriei (†311) – 15 canoane extrase dintr-o scrisoare pastorală din anul 306 referitoare la primirea în Biserică a celor care au părăsit-o;
- Sf. Atanasie al Alexandriei (†373) – 3 [5] canoane extrase din 3 epistole;
- Sf. Vasile cel Mare (†379) – 92 [96] canoane extrase din 8 epistole ale sale şi din lucrarea Despre Sfântul Duh;
- Sf. Timotei al Alexandriei (†385) – 18 [29] canoane;
- Sf. Grigore de Nazianz (†390) – 1 canon;
- Sf. Amfilohie de Iconiu (†403) – 1 canon;
- Sf. Grigore de Nyssa (†395) – 8 canoane extrase din epistola către episcopul Melitenei din Armenia scrisă în 390;
- Sf. Teofil al Alexandriei (†412) – 14 canoane;
- Sf. Chiril al Alexandriei (†444) – 5 [8] canoane;
- Ghenadie al Constantinopolului (†471) – 1 canon (scrisoare enciclică către toţi mitropoliţii – 459);
- Tarasie al Constantinopolului (†806) – 1 canon (scrisoare despre simonie).

În unele colecţii, pe lângă aceste Sfinte canoane sunt adăugate şi Canoanele întregitoare, numite aşa deoarece ele nu au fost receptate formal de vreun sinod general. Însumând un număr de 132 de canoane, acestea sunt atribuite unor Părinţi ai Bisericii şi, de obicei, sunt aşezate la sfârşitul colecţiilor canonice. Sunt considerate canoane întregitoare:

- Sf. Ioan Ajunătorul (†595) – 65 canoane;
- Sf. Nichifor Mărturisitorul (†829) – 49 canoane;
- Nicolae Grămăticul (†1111) – 11 canoane;
- Sf. Vasile cel Mare (†379) – 3 canoane;
- Sf. Ioan Gură de Aur (†407) – 3 canoane;
- Sf. Anastasie al Antiohiei (†600) – 1 canon;
- Scrisoarea Sfântului Teodor Studitul către monahul Metodie[41].

[41] Pentru a înţelege rolul acestor canoane în viaţa canonică a Bisericii, vezi Ioan COZMA, Canoanele întregitoare ale patriarhilor de Constantinopol Ioan Ajunătorul, Nichifor

Receptarea Colecţiei de canoane a Bisericii a fost un proces complex, mai ales datorită dificultăţii cu care textele puteau fi multiplicate. Cu toate acestea, colecţiile de canoane au fost alături de Sfânta Scriptură, textele cu cea mai mare circulaţie în vremurile respective. Canoanele au fost păstrate şi transmise prin colecţii elaborate în Bisericile locale, cele mai importante fiind cele editate în limba greacă şi în limba slavonă, din care au fost traduse şi în limbile altor popoare ortodoxe. În cele ce urmează vom arăta care sunt principalele colecţii de limbă greacă, slavă şi română.

2. Autoritatea normelor canonice, problematica interpretării şi ierarhiei lor

Atunci când vorbim despre norme canonice în general, prin această noţiune înţelegem tot ceea ce este normativ în Biserică. Biserica nu a formulat în mod sistematic reguli, norme canonice sau principii, pentru a anticipa situaţii cu care ea ar putea fi confruntată şi nu a formulat canoane pentru problemele pe care le-a rezolvat deja convenabil pe cale de obicei[42]. Astfel, Biserica ortodoxă cunoaşte obiceiul canonic, o trăire a conştiinţei bisericeşti fără o formulare scrisă, recunoscut ca normativ de către Sinoadele ecumenice[43], Sfintele canoane şi normele Bisericilor locale.

2.1. Sfintele canoane şi autoritatea lor

Sfintele Canoane ale Bisericii sunt o manifestare istorică a revelaţiei în Hristos, fiind şi o expresie a consensului bisericesc privitor la modul în care se întâlneşte credinţa cu viaţa. Profesorul Vlasios Phidas arată că ele nu sunt doar o sursă autentică a înţelegerii modului în care este trăit adevărul revelat, ci sunt şi o cale prin care acest mesaj pătrunde în viaţa credincioşilor şi a comunităţilor, în sânul Bisericii[44].

Având în vedere că Biserica nu a elaborat canoanele ca simple texte juridice, ci acestea sunt o întrupare a conştiinţei doctrinare, este necesar să fie interpretate în contextul deplinătăţii lucrării sacramentale şi pastoral-misionare a Bisericii. Modul în care Biserica înţelege şi trăieşte experienţa eclezială cuprinsă de Sfintele canoane, ilustrează prezenţa

---

Mărturisitorul şi Nicolae Gramaticul. Studiu istoricocanonic, Ed. Reîntregirea, Alba-Iulia, 2010.

[42] P. COMAN, „Problema obiceiului de drept în sfintele canoane”, în Studii Teologice, 5-6/1969, pp. 399-409.

[43] Canonul 7 Sinodul VII Ecumenic: „…Căci precum au luat (scos) din biserică chipul cinstitelor icoane (sfintelor icoane), au părăsit şi alte oarecare obiceiuri, care trebuiesc să fie înnoite şi ţinute întocmai după aşezământul (legea) scris şi nescris.”.

[44] Profesorul Vlassios Phidas face o analiză mai detaliată a acestei problematici în lucrarea Drept canonic…, pp. 39-41.

conştiinţei canonice în comunitatea celor care constituie Trupul tainic al lui Hristos. Din acest motiv, atunci când vorbim despre autoritatea şi interpretarea canoanelor, trebuie să înţelegem că autoritatea lor constă în faptul că ele constituie o receptare la cel mai înalt nivel a modului în care se manifestă conştiinţa canonică a Bisericii. Fiind o expresie a manifestării conştiinţei canonice, ele devin un patrimoniu canonic manifestat într-un context istoric şi pastoral misionar determinat.

2.2. Interpretarea Sfintelor canoane

Interpretarea unui canon are ca prim obiectiv luarea în considerare a tuturor elementelor constitutive ale sfintelor canoane la justa lor valoare[45]. Elementul istoric pune în evidenţă contextul în care au fost elaborate, elementu pastoral ne arată exigenţele pastorale care au fost scoase în evidenţă, elementul normativ ne arată soluţia pastorală identificată de autorul canonului respectiv, dar toate aceste elemente au vocaţia de a sprijini un element de conştiinţă canonică, element esenţial de întâlnire a convingerilor de credinţă cu problema de viaţă la care acesta răspunde. Pentru a ajunge la o interpretare corectă a unui sfânt canon, este necesar să fie identificate cele patru elemente constitutive, iar apoi să recompunem elementul de manifestare a conştiinţei canonice împreună cu elementele care marchează problema concretă la care trebuie să răspundem.

Contextul istoric şi pastoral îngemănat cu experienţa pastorală acumulată, face ca, în momente istorice diferite, Biserica să identifice soluţii canonice diferite, dar care au ca punct comun elementul de manifestare a conştiinţei canonice. La un conţinut canonic fundamental neschimbător, pot fi găsite soluţii pastorale diferite care nu aduc atingere conţinutului doctrinar, ci îl întrupează, ţinând cont de contextul istoric şi de experienţa pastorală acumulată.

În cadrul procesului de interpretare a canoanelor suntem sprijiniţi şi de diversitatea de exprimare canonică regăsită în colecţia de canoane şi în Tradiţia canonică în general, pentru probleme similare. Atunci când există mai multe formulări canonice legate de acelaşi subiect, este necesar să identificăm nivelele istorice şi pastoral-misionare distincte pentru a putea distinge esenţa elementului comun de manifestare a conştiinţei canonice.

Atunci când se subliniază aspectele contradictorii din cadrul canoanelor, se manifestă o insuficientă distingere a nivelului istoric şi a celui pastoral-misionar. Diferitele formulări aparent contradictorii sunt de fapt întrupări ale conştiinţei doctrinare în planuri istorice şi pastoral-misionare distincte, dar echilibrate de aceeaşi conştiinţă canonică.

2.3. Obiceiul canonic

Aşa cum am arătat deja, Sfintele canoane nu acoperă toate aspectele vieţii bisericeşti, prin ele se poate observa doar în parte modul în care Biserica a răspuns provocărilor

[45] Părintele Afanasieff arată că valoarea unui canon constă în modul în care el este o receptare a elementului de conştiinţă canonică. Vezi N. AFANASSIEFF, „The Canons of the Church: Changeable or Unchangeable?”, în St. Vladimir's Seminary Quarterly, 11/1967, pp. 54-8.

vremii[46], dar ele oferă şansa de a identifica manifestări ale conştiinţei canonice care, împreună cu elementele obiceiului de drept canonic şi normele Bisericilor locale, ne ajută să aducem rezolvări canonice pentru situaţiile cu care se confruntă Biserica.

Astfel, având în vedere că nu există criterii absolute de evaluare a conştiinţei canonice, pentru a înţelege dimensiunea canonică a vieţii şi lucrării Bisericii, trebuie să ne raportăm la întreaga tradiţie canonică care „exprimă nu doar o dezvoltare independentă sau orizontală a unui pozitivism juridic în viaţa istorică a Bisericii, ci autenticitatea verticală a raportului său istoric cu adevărul trăit şi deţinut de Biserică în Sfântul Duh”[47].

Tradiţia canonică este şi expresie a dinamismului lucrării mântuitoare, manifestat în cursul vremii dincolo de textele reţinute de colecţia de canoane. Pe măsură ce evoluează condiţiile concrete în care Biserica îşi desfăşoară lucrarea, Tradiţia canonică a Bisericii ne pune la dispoziţie noi mijloace canonice autentice, corespunzătoare nevoilor comunităţilor şi credincioşilor şi, de aceea, experienţele de viaţă bisericească asumate prin consensul Bisericii ca fiind canonice, îşi au un loc de frunte în tezaurul canonic.

Nu este întâmplător faptul că foarte multe aspecte ale vieţii Bisericii nu sunt reglementate prin canoane, ci ele şi-au găsit în timp o rezolvare conformă cu conştiinţa canonică a Bisericii, fiind validate ca soluţionări sau practici canonice. Şi din acest motiv, Biserica nu a considerat potrivit să intervină prin canoane în cazul unor aspecte rezolvate deja corespunzător prin cutumă, dar în acelaşi timp, atunci când au fost întrunite condiţiile pentru o exprimare sinodală în domeniul canonic, nu a ezitat să o facă.

Obiceiul canonic poate fi înţeles ca fiind expresia experienţei ecleziale receptată tacit prin consensul unanim al Bisericii. Canonul 39 Trulan, întăreşte valoarea obiceiului de drept, subliniind ca ceea ce Bisericile locale au socotit ca fiind vrednic de cinstire, să fie aplicat în continuare.

2.4. Normele bisericilor locale

Pe lângă obiceiul canonic şi Sfintele canoane, Tradiţia canonică a Bisericii cuprinde şi norme bisericeşti prin care Bisericile locale au rezolvat problemele cu care s-au confruntat, norme elaborate şi asumate de bisericile locale în temeiul aceleiaşi conştiinţe canonice, în temeiul principiului autonomiei şi autocefaliei. Astfel, Carta canonică a Bisericii autonome sau autocefale, Statutele de organizare şi funcţionare ale Bisericilor autonome sau autocefale, hotărârile instanţelor de autoritate bisericească, pot pe drept cuvânt să primească denumirea de norme bisericeşti sau legislaţie bisericească, deoarece, fiind învestite cu autoritate de Biserica locală, ele sunt texte normative obligatorii în aria de jurisdicţie respectivă.

Legiuirile sau normele bisericeşti sunt supuse criteriilor de interpretare şi de aplicare specifice normelor juridice, dar ele sunt condiţionate în aplicarea lor de raportarea efectivă şi necondiţionată la întreaga Tradiţie canonică a Bisericii.

O normă bisericească se validează în timp şi este canonică dacă nu contravine conştiinţei canonice a Bisericii. În situaţii cu totul excepţionale, unele norme bisericeşti pot să

[46] Valerian ŞESAN, „Revizuirea canoanelor şi a altor norme bisericeşti, precum şi codificarea lor”, în Candela, 46/1936, p. 147.

[47] Vlassios PHIDAS, Drept canonic…, p. 40.

exprime preocuparea fundamentală pentru pace şi bună înţelegere, pentru un timp şi într-un cadru determinate şi în acest context, să deroge de la anumite practici consacrate de Tradiţia canonică. Pentru ca o astfel de aplicare să rămână în canonicitate, ea trebuie să răspundă unei evidente şi excepţionale nevoi pastorale şi să nu ducă la legitimarea unui relativism canonic. Altfel, prin perpetuarea nedeterminată a pogorământului canonic, excepţia iniţială ajunge să devină regulă şi printr-o acumulare a excepţiilor se poate să producă o alterare a conştiinţei canonice.

2.5. Ierarhia normelor canonice

Având în vedere specificul fiecărei categorii din cadrul normelor canonice, putem să facem o ierarhizare a lor, utilă în cadrul procesului de întrupare a normei canonice în viaţa Bisericii.

Toate elementele Tradiţiei canonice sunt depozitare a manifestărilor concrete a conştiinţei canonice. Atunci când vorbim despre aplicarea unui canon, nu putem înţelege prin aceasta altceva decât aplicarea elementului de conştiinţă canonică exprimată în acel text. Legislaţia bisericească este ea însăşi un act de aplicare a Sfintelor canoane. Din acest motiv în viaţa bisericească primează implementarea legislaţiei bisericeşti, în litera şi spiritul ei[48]. Sfintele canoane şi elementele obiceiului canonic sunt aduse ca argument în sprijinul aplicării legislaţiei sau acolo unde legislaţia este deficitară.

Aplicarea tradiţiei canonice a dus la cristalizarea unor principii canonice care guvernează organizarea şi misiunea Bisericii. Aceste principii sunt luate în considerare de fiecare dată când Biserica este pusă în faţa situaţiei de a întrupa tradiţia canonică în organizare şi în misiune.

---

[48] Pentru a exemplifica în concret această afirmaţie, putem observa cum se rezolvă o problemă comunitară specifică: Dacă o persoană cu responsabilitate bisericească este învinuită de o atitudine nepotrivită, învinuirea se face pe baza conştiinţei canonice izvorâtă din cunoaşterea Tradiţiei canonice, dar pentru rezolvarea cazului concret se va face apel la normele bisericeşti – elementele de legislaţie bisericească – valabile în comunitatea ecclezială respectivă: articolele din Statut, articolele din Regulamentele bisericeşti, deciziile organismelor de autoritate bisericească etc.

3. Principiile canonice în viaţa Bisericii

În capitolele anterioare am observat modul de constituire a Tradiţiei canonice şi am subliniat faptul că în timp Biserica a cristalizat anumite principii, care-i guvernează organizarea şi misiunea. Acestea sunt la temelia vieţii întregii Biserici ortodoxe şi constituie unul din elementele de bază în unitatea ortodoxiei, fiind în concordanţă cu elementele doctrinare. Principiile canonice s-au născut în temeiul doctrinei, datorită unor nevoi organizatorice şi pastoral-misionare.

Cheia de boltă a organizării şi misiunii Bisericii este canonul 34 Apostolic[49]. Acest canon afirmă că grija principală trebuie să ne fie mărturisirea credinţei în Dumnezeu cel Treimic: Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh, în bună înţelegere, spre ziditoare mărturie. Acest deziderat poate fi atins dacă persoanele învestite cu autoritatea Bisericii îşi exercită slujirea în frăţietate, fără ambiţii lumeşti şi atitudini de înfruntare.

Cunoaşterea principiilor canonice ne poate ajuta să înţelegem fundamentele organizării şi structurării misiunii Bisericii şi să avem o perspectivă pastoral-misionară coerentă şi înţelegând modul în care putem folosi mijloacele slujirii bisericeşti. Principiile de organizare bisericească nu au o valoare în ele însele, separate de misiune, ci ele sunt validate tocmai prin realismul pe care îl exprimă şi prin contribuţia la realizarea slujirii pastoral-misionare.

Pentru a ajunge la o înţelegere a principiilor canonice în viaţa Bisericii propunem punerea în evidenţă a unor principii fundamentale, manifestări ecleziologice, din care derivă principii canonice.

Simbolul de credinţă Niceo-Constantinopolitan pune în evidenţă principalele atribute ale Bisericii:

- Unitatea
- Sfinţenia
- Sobornicitatea/katholicitatea
- Apostolicitatea

---

[49] Canonul 34 Apostolic: „Se cade ca episcopii fiecărui neam să cunoască pe cel dintâi dintre dânşii şi să-l socotească pe el drept căpetenie şi nimic mai de seamă (însemnat) să nu facă fără încuviinţarea acestuia; şi fiecare să facă numai acelea care privesc (se referă la) parohia (eparhia) sa şi satele de sub stăpânirea ei. Dar nici acela (cel dintâi) să nu facă ceva fără încuviinţarea tuturor, căci numai astfel va fi înţelegere şi se va mări Dumnezeu prin Domnul în Duhul Sfânt: Tatăl şi Fiul şi Sfântul Duh.”.

Sfinţenia Bisericii subliniază dimensiunea eshatologică-sacramentală, iar unitatea, sobornicitatea şi apostolicitatea sunt atribute care subliniază dimensiunea manifestării de viaţă şi ne pot indica fundamentele pe care este aşezată organizarea instituţională şi misiunea Bisericii Ortodoxe.

Conştiinţa că fiecare Biserică locală este Biserica deplină, atâta vreme cât se manifestă în comuniune cu celelalte Biserici locale este exprimată de sobornicitate/katholicitate.

Manifestarea legăturii dintre Biserica locală şi ecumenicitatea Bisericii ca expresie a unităţii, este subliniată de autonomie şi subsidiaritate.

Buna chivernisire a slujirii Bisericii şi luarea în considerare a faptului că toată manifestarea bisericească are ca obiectiv lucrarea mântuitoare este exprimată de iconomie.

În cele ce urmează vom aborda fiecare principiu fundamental şi principalele principii canonice care decurg din acestea, subliniind faptul că această clasificare oferă o perspectivă asupra principiilor canonice şi nu epuizează problematica generală[50].

3.1. Sobornicitatea Bisericii

Sobornicitatea Bisericii reflectă modul unitar de asumare a manifestării Bisericii lui Hristos în întreaga creaţie. Chiril şi Metodiu şi urmaşii acestora au tradus termenul grec katholiki din Simbolul de Credinţă niceo-constantinopolitan, prin sobornuiu, acest termen având menirea de a face legătura între katholicitate şi conciliaritate. Părintele Dumitru Stăniloae subliniază că traducerea a fost făcută probabil şi din resentiment faţă de Biserica din Apus, dar şi pentru că sensul de universală dat de această Biserică termenului katholiki nu redă într-un mod adecvat şi fidel sensul şi

[50] În Biserica Ortodoxă nu există o uniformitate în clasificarea principiilor canonice. Cele mai importante analize vizează unele principii şi le vom evidenţia la momentul protrivit. În Biserica Ortodoxă Română, cea mai importantă lucrare de sistematizare şi de clasificare a principiilor a fost realizată de către părintele profesor Liviu Stan, Iorgu Ivan şi de către părintele profesor Ioan Floca. Vezi Iorgu IVAN, „Importanţa principiilor fundamentale canonice de organizaţie şi administraţie ale Bisericii”, în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 3-4/1969, pp. 155-65; Ioan FLOCA, Drept canonic ortodox. Legislaţie şi administraţie bisericească, vol. I, EIBMO, Bucureşti, 1990; Liviu STAN, Biserica şi Dreptul, studii de drept canonic ortodox – Principiile dreptului canonic ortodox, Ed. Andreiană, Sibiu, 2012.

înţelesul acestuia[51]. Traducerea românească a adoptat şi din aceste motive termenul slav, dar alte Biserici Ortodoxe locale de tradiţie greacă şi cele de limbă franceză şi engleză au păstrat termenul grec.

Între teologi există o opinie destul de răspândită conform căreia Biserica katholică ar desemna Biserica ecumenică sau universală. Această concepţie îşi are rădăcinile în epoca şi în teologia Fericitului Augustin care a dat caracterul universal eccleziologiei[52]. Ioan Zizioulas arată că nicio sursă din primele trei secole nu vorbeşte despre katholicitate în sens cantitativ sau geografic. El consideră că în principiu katholicitatea Bisericii nu poate fi legată de ecumenicitatea acesteia. Adjectivul catholic derivă din aristotelicianul to katholou folosit în acea vreme pentru a desemna calitatea. El înţelege prin katholou ceea ce există într-un mod absolut. Ceea „ce există în particular, nu este în niciun caz o parte din ceea ce este în general, ci reprezintă forma sa concretă”[53].

Sfântul Ignatie al Antiohiei (†107) foloseşte termenul de katholic când vorbeşte despre Biserica cea katholică drept adunarea unde este prezent Hristos, legând katholicitatea de prezenţa euharistică şi de ortodoxia credinţei.

Uneori termenii de catolicitate, sobornicitate şi ecumenicitate sunt folosiţi pentru a exprima conţinutul şi modul de manifestare a Bisericii, deplinătatea Bisericii, dar folosirea acestor termeni necesită precizări de ordin ecleziologic şi canonic pentru a evita confuziile care pot duce la distorsionări.

Articularea dintre ecumenicitate şi katholicitatea Bisericii locale este făcută de Sfântul Ignatie,[54] arătând că Biserica locală este adevărată Biserică a lui Hristos. El vorbeşte despre Biserica ce se găseşte într-un loc determinat, arătând că ecumenicitatea Bisericii se manifestă în fiecare creştin care are conştiinţa apartenenţei depline la Trupul mistic al lui Hristos. Pentru el, Biserica ce săvârşeşte local Euharistia este Biserica lui Dumnezeu, în veşnicia, integritatea şi totalitatea atributelor ei, Euharistia găsindu-se în centrul concepţiei lui despre Biserică. În Euharistie se manifestă unitatea, sfinţenia, katholicitatea, apostolicitatea şi ecumenicitatea Bisericii.

Părintele Ioan N. Floca arată că, din punct de vedere canonic sobornicitatea Bisericii se manifestă prin katholicitate şi ecumenicitate[55]. El distinge katholicitatea de ecumenicitate şi prezintă aceşti termeni ca exprimând împreună plenitudinea Bisericii – Trup Tainic al lui Hristos.

---

[51] Părintele Stăniloae arată raportul dintre catoliki şi sobornuiu în Dumitru STĂNILOAE, Teologia Dogmatică Ortodoxă, vol. 2, EIBMO, Bucureşti, 1978, p. 283.

[52] Jean ZIZIOULAS, Eucharistie, l’Evêque et l’Eglise durant les trois premiers siècles, trad. par Jean-Luis Palierne, Ed. Desclée de Brouwer, Paris, 1994, p. 120.

[53] Ioan Zizioulas face o analiză detaliată a acestei problematici în opera citată la p. 121.

[54] Jean COLSON, L’Evêque dans les communautés…, pp. 27-32.

[55] Ioan FLOCA, „Sobornicitatea (sinodalitatea sau catolicitatea, ecumenicitatea) Bisericii. Poziţii critice”, în Ortodoxia, 3/1982, pp. 408-14.

În acelaşi timp, este evident că unitatea Bisericii nu poate fi numai spirituală. Biserica locală este Biserica în deplinătatea ei, deoarece ea este Trupul istoric al lui Hristos, iar trupul istoric al lui Hristos este primit în Sfânta Euharistie[56]. Şi din acest motiv, Sfânta Liturghie este o manifestare a Bisericii în deplinătatea ei. Biserica Trup al lui Hristos nu este constituită dintr-o mulţime de persoane, ci din comunitatea celor îmbrăcaţi în Hristos şi care se împărtăşesc încă din această viaţă cu Tainele Împărăţiei. Biserică este fiecare comunitate structurată canonic şi care primeşte Sfintele Taine confirmând ortodoxia învăţăturii de credinţă în viaţa sacramentală şi în mărturie ziditoare.

În cadrul Bisericii Ortodoxe s-au dezvoltat mai multe curente care doresc să clarifice raportul dintre Biserica locală şi ecumenicitatea Bisericii. Nicolae Afanasieff, părintele ecleziologiei euharistice, a insistat asupra Bisericii locale ca Biserică katholică, dar subliniind importanţa Bisericii locale el a ajuns să vorbească despre independenţa acesteia şi despre manifestarea Bisericii katholice prin receptarea vieţii Bisericii locale[57]. Zizioulas, a corectat ecleziologia lui Atanasieff, arătând că eclezialitatea actului euharistic se manifestă prin comuniune. Euharistia este o manifestarea deplină a Bisericii lui Hristos atâta vreme cât există garanţia comuniunii cu întreg trupul lui Hristos trăitor în „oecumene" şi în slava lui Dumnezeu. Părintele Dumitru Stăniloae vorbeşte despre o sobornicitate deschisă a Bisericii[58], asumând katholicitatea în dimensiunea eschatologică, eliberată de clişee care intervin aproape chirurgical pentru a identifica Taina Bisericii.

Niciuna dintre concepţiile amintite nu poate avea pretenţia de a exprima deplin Taina Bisericii în katholicitatea şi ecumenicitatea ei şi nici nu putem pretinde ca una dintre acestea, o alta sau toate împreună să exprime în mod absolut ceea ce nu poate fi încăput deplin în de mintea omenească. Sobornicitatea Bisericii este o realitate fundamentală, o temelie pe care este zidit, atât edificiul instituţional al Bisericii, cât şi comuniunea în slujire şi în responsabilitate.

În acest principiu fundamental al sobornicităţii îşi găsesc izvorul principiul ierarhic-sinodal şi principiul organic.

a. Principiul ierarhic-sinodal

---

[56] SF. IGNATIE AL ANTIOHIEI, Către Smirneni, 7, 1. Cf. Jean ZIZIOULAS, Euchqristie…, p. 127.

[57] Nicolae AFANASIEV, „L'Eglise orthodoxe dans le Christ", în La Pensée orthodoxe, 2/1968, pp. 1-38. Cf. Nicolae AFANASIEV „L'Eglise qui préside dans l'amour," în Nicolae Afanasieff et ali. (eds), La Primauté de Pierre dans l'Eglise orthodoxe, Ed. Delchaux et Niestlé, Neuchâtel/ Paris, 1960, pp. 57-110.

[58] Dumitru STĂNILOAE, „Sobornicitate deschisă", în Ortodoxia, 2/1971, pp. 165-80. Cf. Dumitru STĂNILOAE, „Biserica universală şi sobornicească", în Ortodoxia, 2/1966, p. 169 şi Dumitru STĂNILOAE, „Teologia euharistică", în Ortodoxia, 3/1969, p. 361.

Am văzut că Biserica se manifestă în katholicitatea şi ecumenicitatea sa cu deosebire în viaţa sacramentală şi în special în Sfânta Liturghie. Trebuie să precizăm însă că unitatea şi ecumenicitatea Biericii nu este numai de natură euharistică. Ea devine şi ierarhică prin raportul episcopului şi prin el a clerului cu Biserica locală ca şi comunitate euharistică. După Sfântul Ignatie, Biserica filadelfienilor îşi manifestă unitatea atunci când este împreună cu episcopul, cu preoţii şi diaconii care îl înconjoară[59]. Acelaşi Sfânt Ignatie arată că este imposibil să calificăm o comunitate Biserică dacă nu are în mijlocul ei presbiteriumul adică episcopul, preoţii şi diaconii. Unitatea Bisericii în jurul episcopului nu este un aspect ce ţine doar de voinţa umană, ci este voia lui Dumnezeu.

Biserica în ecumenicitatea ei este Trup tainic pentru că îl are cap pe Hristos şi prin analogie, Biserica locală este katholică în cadrul ecumenicităţii pentru că îl are în fruntea ei pe episcop care dă slujirii şi în principal slujirii sacramentale caracterul de Taină a comuniuni ecleziale.

Unitatea Bisericii în ecumenicitatea ei este realizată şi ca o unitate prin episcop, iar locul creştinului în Biserica răspândită în oecumene este determinat de locul pe care Biserica prin episcop îl recunoaşte persoanei respective în Biserica locală. Doar în funcţie de modul în care persoana este primită în comuniunea bisericii locale, ea poate fi primită într-o altă Biserică locală. Canonul 12 Apostolic[60] precizează că acel laic sau cleric care este afurisit, dacă se duce în altă eparhie şi acolo e primit fără scrisori de recomandare, să se afurisească cel ce l-a primit, iar canonul 13 Apostolic[61] cere ca în acest caz afurisitului să i se prelungească afurisirea. Cel ce a fost excomunicat de episcopul său nu poate fi primit de alt episcop, până când nu i se ridică pedeapsa de către cei în drept (episcopul sau Sinodul)[62].

În teologia canonică ortodoxă nu poate fi vorba de un principiu ierarhic ce ar structura într-un mod piramidal organizarea şi lucrarea Bisericii, dar putem vorbi despre un principiu ierarhic ce se manifestă în cadrul sobornicităţii Bisericii prin sinodalitate.

---

[59] Ignatie face această precizare în preambulul scrisorii către Filadelfieni.

[60] Canonul 12 Apostolic: „Dacă vreun cleric sau laic afurisit, sau (încă) neprimit (în comuniune), mergând în altă cetate ar fi primit fără scrisori de recomandare (încredinţare), să se afurisească şi cel care l-a primit, şi cel primit.” Textul acestui canon are corespondenţe în canoanele 32 şi 33 Ap.; 11 şi 13 Sin. IV ec; 17 Sin. VI ec; 6, 7, 8 şi 11 Antioh.; 41 şi 42 Laod.; 9 Sard.; 23 şi 106 Cartag. Cf. Ioan FLOCA, Canoanele Bisericii Ortodoxe, note şi comentarii, Ed. Deisis, Sibiu, 2005, p. 15.

[61] Textul canonului 13 Apostolic continuă sentinţa canonului anterior astfel: „Iar dacă (cineva) ar fi afurisit, aceluia să i se prelungească afurisirea, ca unuia care a minţit şi a amăgit Biserica lui Dumnezeu.” şi are conespondenţe în canoanele 33 Ap. şi 17 Sin. VI ec. Vezi Ioan FLOCA, Canoanele Bisericii…, p. 16.

[62] Ibidem. Cf. can. 16 şi 32 Ap.; 5 Sin. I ec; 3 şi 6 Antioh., 13 Sard.

Fiecare mădular al Bisericii se află în purtarea de grijă a proestosului, dar această relaţie este cu dublu sens. O comunitate nu are caracter eclezial fără episcop, dar nici episcopul nu are plenitudinea slujirii sale decât în comuniune cu poporul şi ceilalţi episcopi, în cadrul sinodalităţii.

În sinod, episcopul nu se află în nume propriu, ci poartă cu el întreagă comunitatea ce îi este încredinţată. Din acest motiv în Sinod se manifestă nu doar comuniunea sinodală a episcopilor, ci şi a Bisericilor păstorite de aceştia[63].

Episcopul este icoana prezenţei şi lucrării lui Hristos în Biserică şi de aceea toate slujirile din biserică se exercită din încredinţarea episcopului. Comuniunea cu episcopul şi prin el cu Biserica în ecumenicitatea ei face din lucrarea preotului sau a credinciosului o lucrare a Bisericii, acest aspect fiind marcat în ectenia la care este menţionat episcopul locului.

Sinodalitatea – cadrul de împlinire a comuniunii ierarhice

Sinodalitatea este cadrul în care se confirmă faptul că Bisericile locale sunt pe aceeaşi cale[64] având aceleaşi fundamente şi că acestea se află într-un raport de interdependenţă, trăind o comuniune ce poate fi înţeleasă ca o icoană a perihorezei treimice[65], arhetipul unităţii sinodale[66].

---

[63] Un semn al acestei constiinţe este faptul că fac parte din Sinodul unei Biserici locale doar episcopii în funcţie, cei ce au încredinţat un popor spre păstorire.

[64] Etimologic sinod provine de la cuvintele syn = împreună şi οδοσ = cale. Syn+odos înseamnă deci a merge împreună pe aceeaşi cale. Ulterior, termenul sinodos a fost tradus în latină cu sinodus, iar termenul grec voulas a fost tradus prin concilia. Uneori synodos a fost tradus cu concilia, aşa cum a fost cazul la traducerea canonului 19 Antiohia. Nicolae DURĂ, Le régime de la Sinodalité selon la législation canonique conciliaire oecumenique du Ier siècle, Ed. Ametist 92, Bucureşti,1999, p. 108.

[65] Profesorul Arhim. Grigorios Papathomas arată că acest termen περιχωρησις care defineşte modul în care este manifestată comuniunea în cadrul Sfintei Treimi poate fi folosit şi pentru a prezenta modul în care se manifestă comuniunea dintre Bisericile locale. Grigorios PAPATHOMAS, Cours de Droit Canon, Introduction aux Sources de la Tradition canonique de l'Eglise, Institut de Théologie Orthodoxe Saint Serge, Paris, 1995, p. 235.

[66] Ibidem, p. 987.

Pentru înţelegerea rolului sinodalităţii în viaţa Bisericii, un text foarte important este canonul 34 Apostolic[67]. Acest canon stă la baza organizării sinodale la nivel regional, dar în acelaşi timp el arată modalitatea în care se manifestă comuniunea ierarhic-sinodală şi obiectivul acesteia. Cheia de interpretare a canonului 34 Apostolic se descoperă în ultima parte, unde este prezentată ca grijă principală a Bisericii comuniunea cu Dumnezeu cel Treimic: Tatăl, Fiul şi Sfântul Duh, în bună înţelegere, comuniunea bisericească afirmându-se şi exprimându-se în primul rând în cadrul comuniunii episcopal-sinodale[68].

Sinodalitatea exprimă şi împreuna-lucrare a bisericilor locale, dar organizarea sinodal-ierarhică a Bisericii nu este similară cu o organizare instituţională de federare sau confederare, ea este un mod de manifestare a împreună-slujirii şi a coresponsabilităţii şi în cadrul sinodalităţii se echilibrează raportul dintre particular şi multiplu.

Elementul colegial-ierarhic face parte integrantă din principiul sinodal, neputând vorbi despre sinodalitate fără colegialitate episcopală şi nici de colegialitate episcopală care s-ar manifesta exclusiv în afara sinodalităţii. Există o diferenţă majoră între participarea unui episcop în cadrul unui sinod şi participarea unui episcop la o conferinţă episcopală. În cadrul unei conferinţe episcopale, episcopul participă în nume propriu, pe când atunci când participă la Sinod, participă în calitatea lui de întâistătător corpului eclezial din eparhia sa[69], eparhia fiind prezentă cu el în manifestarea unităţii în sinodalitate.

[67] Canonul 34 Apostolic: „Se cuvine ca episcopii fiecărui neam să cunoască pe cel dintâi dintre dânşii şi să-l socotească pe el drept căpetenie, şi nimic mai important să nu facă fără încuviinţarea acestuia; şi fiecare să facă numai cele ce privesc parohia (eparhia) sa şi satele din cuprinsul ei. Dar nici acela să nu facă ceva fără încuviinţarea tuturor, căci numai astfel va fi înţelegere şi se va slăvi Dumnezeu prin Domnul în Duhul Sfânt: Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt.”.

[68] Ibidem, p. 988.

[69] Vezi şi Grigorie MARCU, „Ideea de sinodalitate şi prioritate apostolică în Noul Testament”, în Studii Teologice, 7-8/1974, pp. 522-32.

Sinodalitatea – cale pentru aşezarea principiilor canonice în acord cu vocaţia pastoral-misionară a Bisericii

Sinodalitatea ca manifestare a comuniunii şi a dialogului dintre Bisericile locale prin episcopi, garanţii unităţii[70], este cea care poate oferi soluţii viabile şi pentru faptul că sinodalitatea este izvor de canonicitate. Pentru a putea trăi sinodalitatea în deplinătatea ei, este nevoie să se revină la principiul sinodal în starea lui nealterată de politica bisericească piramidală. Autocefaliile regionale sunt cele care au vocaţia de a pune în valoare acest principiu.

Biserica Ortodoxă are nevoie să revalorizeze sinodalitatea, dar acest proces nu trebuie să neglijeze etapele fireşti pe care viaţa bisericească le-a validat în timp în cadrul cristalizării acestui principiu. În primele secole, sinodalitatea mitropolitană, regională era cea care exprima conştiinţa comuniunii şi a coresponsabilităţii Bisericilor locale. Atunci când apăreau probleme care depăşeau nivelul regional, erau organizate sinoade la care participau şi episcopi din vecinătate. Sinodul general a apărut ca o oportunitate în contextul organizării politice a Imperiului Roman. Biserica nu a avut ea însăşi iniţiativa organizării lor, deoarece complexitatea unui astfel de demers o depăşea pur şi simplu din punct de vedere organizatoric, dar atunci când contextul şi condiţiile lumeşti puse la dispoziţia ei făceau posibilă manifestarea sinodalităţii la nivel general, Biserica a folosit această oportunitate.

Unele sinoade generale au fost asumate de către Biserică, prin consens, ca Sinoade ecumenice, acestea bucurându-se de cea mai mare autoritate. Cu toate acestea, Instituţia Sinodului ecumenic nu este indispensabilă vieţii Bisericii. Ea este o formă de suscitare a consensului care face mai uşoară proclamarea receptării unor elemente de ordin doctrinar sau canonic. Din acest motiv analizând modul de organizare şi de desfăşurare a lucrărilor Sinoadelor generale receptate apoi ca ecumenice, constatăm că preocuparea lor nu a fost să decidă asupra unor proiecte de politică bisericească, să organizeze distribuţia puterii, ci să găsească cele mai potrivite căi pentru ca situaţiile deja validate ca fiind canonice, prin consensul tacit exprimat, să fie generalizate în pace şi bună-înţelegere.

Considerăm că Biserica se află într-o perioadă în care se impune revalorizarea sinodalităţii în dimensiunea ei trans-naţională[71]. Acest lucru nu poate fi făcut însă decât prin depăşirea orgoliilor etnice şi manifestarea coresponsabilităţii regionale, atunci când aceasta se impune. Ar fi deosebit de util ca atunci când o Biserică dintr-o regiune se

---

[70] Vezi Grigorie MARCU, „Principiul sinodalităţii în viaţa bisericească a veacului apostolic", în Telegraful Român, 34-36/1951.

[71] Pentru a înţelege reflecţiile care s-au dezvoltat în teologia romano-catolică vezi J. RATZINGER, „La collégialité episcopale. Le développement théologique", în L Eglise de Vatican IL Etudes autour de la Constitution conciliaire sur l Eglise, vol. III, G. Barauna (ed.), Paris, 1966, pp. 763-90.

confruntă cu probleme pastoral-misionare specifice unui spaţiu mai larg transfrontalier, episcopii din vecinătate să se întâlnească să discute problemele respective, creând astfel premizele pentru a ajunge la soluţii pastoral-misionare şi bisericeşti eliberate de fantoma egoismului local, iar pe de altă parte, episcopii invitaţi ar putea da o mărturie vie în propriul Sinod despre viaţa bisericească din vecinătate. Şi nu în ultimul rând, prin reactivarea unei astfel de practici, validate timp de secole în Biserică, s-ar crea premizele unei reactivări a instituţiilor de manifestare permanentă a intercomuniunii dintre bisericile autocefale.

În ziua de azi este posibil ca în câteva ore să se ajungă dintr-o parte în alta a lumii şi trebuie să recunoaştem că este mult mai simplu să se participe la o reuniune sinodală în orice parte a lumii decât era în secolul al IV-lea pentru manifestarea sinodalităţii la nivel provincial-mitropolitan. Este important ca Biserica să aibă curajul de a redescoperi mijloace canonice care să asigure manifestarea deplinei comuniuni sinodale punând astfel principiile de organizare bisericească în acord cu vocaţia pastoral-misionară[72], pentru ca „Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt să fie slăvit în bună înţelegere spre ziditoare mărturie."[73].

b. Principiul organic

În Biserică, Trup al lui Hristos, se manifestă coresponsabilitatea organică a întregului corp ecclezial, clerici şi laici, şi această realitate este exprimată din punct de vedere canonic drept principiu organic[74].

Armonia comuniunii ecleziale se manifestă în sinoadele episcopale, dar şi în organisme mixte constituite din episcopi, ceilalţi clerici şi laici[75]. În cadrul acestei

---

[72] Pentru a înţelege evoluţia acestui principiu în Biserica răsăriteană vezi P. RODOPOULOS, „Sinodality – Collegiality – in the Eastern Tradition. The Endemousa Synod", în L'Année Canonique, 2/1992, pp. 229-48.

[73] Canonul 34 Apostolic.

[74] Ecleziologia organică îşi are originile în scrierile patristice, dar ea este pusă în valoare în secolele XIX-XX, când în teologia ortodoxă s-a dezvoltat un curent care a pus în evidenţă dimensiunea comunională a vieţii bisericeşti. Vezi O. CLEMENT, „L'ecclésiologie orthodoxe comme ecclésiologie de communion", în Contacts, 61/1968, pp. 10-36.

[75] Vezi şi Johann SCHNEIDER, Ecleziologia organică a mitropolitului Andrei Şaguna şi fundamentele ei biblice, canonice şi moderne, trad. de Ioan I. Ică jr., Ed. Deisis, Sibiu, 2008.

corespnsabilităţi primatul sau proestosul are roul de exarh în sensul iniţial al termenului[76], acela de conducător al unui cor în care toate vocile sunt valorizate şi sunt puse în armonie. Protosul, clericul care este învestit cu autoritatea Bisericii nu-şi poate exercita slujirea de unul singur, aşa cum un dirijor nu se poate exprima fără orchestră. În acelaşi timp, fiecare stare bisericească trebuie să-şi cunoască rolul şi vocaţia pentru a asigura o manifestare în armonie.

Participarea clericilor şi laicilor alături de episcopi la luarea deciziilor care privesc Biserica este o lucrare fundamentală care ajută la exprimarea harismelor şi vocaţiilor fiecărui creştin în parte şi a comunităţilor. Această coresponsabilitate este guvernată de conştiinţa bisericească în legătură cu doctrina Bisericii şi nu poate fi resusă la o coresponsabilitate după modelul de manifestare a democraţiei populare.

Părintele Liviu Stan, cel care a susţinut cu determinare împreună-lucrarea episcopilor, clerului şi a credincioşilor în Biserică spunea: „orice corporaţie sau sinod mixt pe lângă episcop sau pe lângă episcopat trebuie considerat ca un for consultativ" şi tot el afirmă: „Episcopatul rămâne autoritatea supremă în Biserică, sinodul mixt nu-şi trece asupra sa această autoritate, ci rămâne principalul for consultativ"[77]. Acelaşi canonist afirmă: „nu se poate tolera egalitatea de voturi dintre episcopi şi alţi reprezentanţi laici, deoarece am ajunge la anticanonica aberaţie, ca o adunare compusă din episcopi şi laici în care laicii ar fi majoritari, episcopii să fie constrânşi să execute unele hotărâri împotriva voinţei lor canonice şi astfel caracterul episcopal al organizaţiei bisericeşti ar fi desfiinţat."[78]. În Biserică „fiecare parte trebuie să fie la locul ei, observându-şi rostul şi atribuţiunile şi neîncercând vreo arogare de atribuţii străine, căci aceasta ar produce tulburare şi dezechilibru care nu zideşte Biserica, ci o poate nărui."[79].

În acelaşi timp această competenţă episcopală nu poate fi absolutizată, deoarece puterea episcopului nu este separată de poporul pe care îl păstoreşte şi nici de cea a episcopilor din vecinătatea organizată în cadrul sistemelor mitropolitan sau patriarhal. Această echilibrare între autoritatea episcopului locului şi coresponsabilitatea organică a Bisericii[80] face ca, atât slujirea episcopului cât şi a fiecărui cleric sau mirean să fie o slujire a Bisericii.

Asumarea responsabilităţii episcopale nu-l scoate pe episcop din categoria slujitorului. Puterea ce se exercită prin el nu este a lui, ci a lui Hristos. El trebuie să fie

---

[76] D. BLONDEL, La primauté de l'Eglise, Geneva, 1641, pp. 314-6.

[77] Nicolae DURĂ, Le régime…, p. 200.

[78] Ibidem, p. 130.

[79] Liviu STAN, „Importanţa mirenilor în Biserică şi participarea lor la exercitarea puterii bisericeşti", în Revista Teologică, 3/1938, p. 119.

[80] Vezi E. SKUBLICS, „The rebirth of communion ecclesiology within orthodoxy: From nineteenth century Russians to the twenty-one century Greeks", în Logos, 46/2005, pp. 95-124.

copleşit mai mult decât orice om de faptul că, „fiind prin sine om pieritor ca oricare altul sau poate mai slab ca mulţi alţii, prin el se săvârşeşte cea mai deplină lucrare mântuitoare a lui Hristos”[81].

Slujirea episcopului este deplinătatea slujirii şi, de aceea, el trebuie să fie dăruit deplin acesteia. Dacă episcopul şi clericul în general nu slujeşte din tot sufletul şi în deplină dăruire Bisericii, nu numai că nu îşi îndeplineşte misiunea, dar o şi împiedică[82].

Episcopul trebuie să fie copleşit de răspunderea pentru Biserică şi să înţeleagă că împlinirea acestei răspunderi depinde de modul în care este capabil să-şi înfrâneze mândria de a socoti că Biserica depinde de el ca om.

Episcopii sunt ţinuţi în duhul coresponsabilitaţii smerite şi prin faptul că slujirea lor nu este deplină altfel decât în cadrul coresponsabilitaţii sinodale. Un episcop care nu participă la manifestarea sinodală din dezinteres sau din spirit de contradicţie faţă de Biserică, acela se autoexclude din slujirea Bisericii şi este supus judecăţii sinodului.

3.2. Autonomia şi Subsidiaritatea

Principiul autonomiei şi subsidiarităţii[83] este cel care asigură buna colaborare între Bisericile locale în cadrul comuniunii ecleziale regionale, autocefale şi ecumenice. Acest principiu porneşte de la distincţia care trebuie să fie făcută între Biserică, comuniune eshatologică prezentă la nivel local şi sistemele de organizare bisericească. În principiul autonomiei şi subsidiarităţii[84] îşi găsesc sursa principiul autocefaliei – recunoaşterea deplinătatea maturităţii bisericeşti a unei Biserici regionale, principiul teritorial – care dă formă organizării bisericeşti prin identificarea teritoriului ca element de stabilitate.

Eparhia este expresia Bisericii locale, Mitropolia şi Patriarhia, sunt sisteme de organizare bisericească ce au ca scop asigurarea bunei înţelegeri, unităţii şi comuniunii între bisericile locale.

---

[81] Dumitru STĂNILOAE, Teologia Dogmatică…, p. 101.

[82] Ibidem, p. 102.

[83] Pentru a înţelege raportul dintre subsidiaritate şi autonomie vezi J. BEYER, „Principe de subsidiante ou juste autonomie dans l'Eglise”, în Nouvelle Revue Théologique, 108/1986, pp. 801-22.

[84] Acest principiu înglobează şi ceea ce unii canonişti numesc principiul autonomiei interne – care subliniază deplina responsabilitate a Bisericii locale, principiul autonomiei externe – care subliniază autonomia de manifestare a Bisericii în societate, şi principiul nomocanonic – care face legătura între administrarea internă a Bisericii după norme canonice şi raportarea Bisericii la societate prin respectarea legislaţiei ţării în care Biserica se manifestă. Vezi Liviu STAN, Biserica şi Dreptul…, pp. 123.

a. Autonomia internă şi autonomia externă

Conform acestui principiu, Biserica locală este învestită cu autoritatea Bisericii întregi, beneficiind de o autonomie internă şi externă.

Autonomia nu înseamnă izolare, ci recunoaşterea competenţelor decizionale la nivel local, fără a afecta însă comuniunea la nivelul sistemului de organizare bisericească. Astfel, toate aspectele de ordin pastoral misionar şi bisericesc trebuie să-şi găsească rezolvarea la nivel eparhial, autoritatea sinodal-ierarhică fiind competentă să intervină în subsidiar, atunci când la primul nivel nu pot fi găsite soluţii satisfăcătoare sau în domeniile care exprimă manifestarea organică unitară a slujirii bisericeşti[85]. În cadrul Bisericii autocefale, Bisericile locale, eparhiile, se conduc prin organisme proprii, deplin responsabile, în limitele stabilite de autoritatea ierarhic-sinodală de nivel superior[86].

În decursul vremii s-a simţit nevoia să se distingă mai multe nivele de autonomie ca trepte intermediare pentru evoluţia spre autocefalie. Astfel, Patriarhia ecumenică a introdus noţiunile de semiautonomie, autonomie extinsă şi autonomie bisericească[87]. O Biserică autonomă se conduce după statute proprii, dar aceste Statute trebuie să fie aprobate de către Biserica Autocefală din care face parte. O Biserică autonomă îşi alege întâistătătorul după prevederile propriului statut, dar acesta intră în funcţie numai după confirmarea lui de către Sinodul Bisericii autocefale din care face parte[88].

Subsidiaritatea se manifestă în plan eclezial intern prin raportarea Bisericii locale – eparhia la sistemul mitropolitan şi patriarhal; prin raportarea sistemului autocefal la comuniunea şi coresponsabilitatea panortodoxă; în plan extern prin asumarea autonomiei în cadrul relaţiilor dintre Biserică şi Stat[89] şi în raporturile dintre Biserică şi celelalte instituţii care se manifestă în societate.

Biserica este autonomă în Stat, dar autonomia se manifestă în cadrul legalităţii. Statul nu are competenţa de a interveni în organizarea internă a Bisericii şi nici nu poate cenzura activitatea acesteia atâta vreme cât nu sunt puse în pericol legalitatea, ordinea publică şi nu se atentează la bunele moravuri.

---

85 Grigorios PAPATHOMAS, Cours de Droit Canon, Glossaire, Ed. Saint Serge, Paris, 2001.

86 Vezi Gheorghe SOARE, „Sistemul mitropolitan în dreptul canonic ortodox”, în Raze de lumină, 10/1938, pp. 104-43.

87 Vezi pentru mai multe detalii G. CIUHANDU, „Autochefalie şi autonomie bisericească”, în Revistă Teologică, 1/1921, pp. 33-6.

88 G. GRIGORIŢĂ, „Autonomie et synodalité dans l'Eglise orthodoxe (les prescriptions des saints canons et les réalités ecclésiales actuelles”, în Studii Teologice, 5/2009, pp. 141-214.

89 Vezi şi J. BEYER, „Le principe de subsidiante: son application dans l'Eglise”, în Gregorianum, 69/1988, pp. 435-59.

Având în vedere că principiile autonomiei interne, cel al autonomiei externe şi cel nomocanonic sunt clarificate prin însăşi noţiunea de autonomie şi subsidiaritate evocată mai sus, ne vom opri în cele ce urmează pentru o privire generală asupra principiului autocefaliei şi principiului teritorial.

b. Principiul autocefaliei

Prin acest principiu se înţelege rânduiala canonică potrivit căreia o unitate bisericească ierarhic, sinodal şi teritorial determinată este de sine stătătoare, într-o deplină autonomie de organizare şi funcţionare, păstrând şi cultivând unitatea dogmatică, cultică şi canonică cu celelalte Biserici ortodoxe autocefale[90]. Biserica autocefală se organizează şi funcţionează după un statut propriu, elaborat fără amestec din exterior. Întâistătătorul Bisericii autocefale este ales după modalitatea stabilită de Biserica respectivă şi este învestit în acel oficiu de episcopii acelei Biserici constituiţi în Sinod[91]. Nicio autoritate nu este competentă pentru a interveni în organizarea şi funcţionarea Bisericii autocefale, dar aceasta nu înseamnă că o Biserică autocefală este independentă în sensul secular al termenului. Autocefalia se manifestă în cadrul interdependenţei structurate de coresponsabilitatea ierarhic-sinodală a întregii Biserici. Din acest motiv aspectele de ordin doctrinar, canonic sau liturgic care pot să apară în cadrul unei Biserici autocefale în lipsa unei rezolvări convenabile la nivel autocefal, pot să fie rezolvate în cadrul sinodalităţii panortodoxe.

Autocefalia este expresia deplinei responabilităţi bisericeşti. La începutul creştinismului fiecare eparhie era deplin responsabilă pentru tot ceea ce înseamnă viaţă bisericească. Din secolele III-IV, a fost structurată coresponsabilitatea regională şi structurarea sinodalităţii în jurul problemelor legate de alegerea de noi episcopi şi de judecata bisericească. Odată cu organizarea Patriarhatelor, în secolele IV-V, autocefalia a cunoscut o nouă etapă de manifestare, în legătură directă cu evoluţiile din Imperiul Roman.

Unii canonişti, în special cei ai Patriarhiei ecumenice, afirmă că autocefalia în forma în care a fost ea dezvoltată în secolele XIX-XX pune probleme canonice şi dinsting între Bisericile apostolice care în secolul al V-lea au constituit Pentarhia şi celelalte Biserici autocefale care au dobândit autocefalia mai târziu. În aceste studii se afirmă chiar că autocefaliile moderne sunt rod al manifestării iconomiei bisericeşti ca manifestare a

---

[90] Pentru o înţelegere a conţinutului noţiunii de autocefalie vezi Ilie-Dan CIOBOTEA, „Autocefalia bisericească: unitate de credinţă şi libertate responsabilă", în Mitropolia Banatului, 5-6/1985, pp. 290-3.

[91] Vezi Iorgu IVAN, „Raporturile Bisericii Ortodoxe autocefale locale între ele şi faţă de Patriarhia Ecumenică după canoane şi istorie", în Mitropolia Moldovei şi Sucevei, 7-8/1973), pp. 465-78.

pogorământului, excepţie de la rigoarea canonică şi consideră că autocefalia modernă ar trebui supusă analizei şi deciziei viitorului Sfânt şi Mare Sinod al Bisericii Ortodoxe[92].

O astfel de abordare este străină de Tradiţia canonică a Bisericii Ortodoxe. Autocefalia exprimă deplina maturitate a unei Biserici organizate într-un sistem sinodal regional sau pluriregional. Dobândirea autocefaliei nu este altceva decât recunoaşterea formală, canonică, a deplinei maturităţi ecleziale a unei biserici regionale sau pluriregionale. Este adevărat că autocefalia este marcată de actul de proclamare dat de către Biserica mamă, dar odată emancipată, şi recunoscută ca atare de către celelalte Biserici autocefale, Biserica respectivă este integrată în comuniunea ortodoxă ca Biserică soră, cu depline drepturi de manifestare în coresponsabilitate cu celelalte Biserici. Ceea ce conferă statutul de autocefalie nu este doar actul de proclamare, ci în primul rând receptarea acestui act prin consens, consens bisericesc ce este expresia cea mai înaltă a autorităţii. Chiar şi un Sinod ecumenic este supus receptării prin consens şi de aceea şi Bisericile apostolice îşi au statutul de Biserici autocefale prin receptarea în consens a hotărârilor unor sinoade, care astfel au ajuns să fie recunoscute drept ecumenice[93].

c. Principiul teritorial

Organizarea teritorială este un criteriu important pentru organizarea instituţională a Bisericii, deoarece teritoriul oferă un criteriu de stabilitate necesar pentru a defini şi a organiza relaţiile şi raporturile între comunităţile locale. În acelaşi timp trebuie să observăm că noţiunea de teritoriu este utilizată de canoane în legătură cu relaţiile personale şi comunitare[94]. Toate canoanele care vorbesc de organizarea teritorială au ca preocupare să asigure un cadru de comuniune în eparhii şi intercomuniune la nivel supraeparhial.

Responsabilităţile ecleziale sunt repartizate pe criterii de teritorialitate, dar această abordare nu are ca obiectiv teritoriul în sens strict al termenului, ci locul în care poporul îşi trăieşte legătura cu Hristos[95]. Astfel teritoriul nu are scop în sine, ci este un mijloc şi un cadru în care se realizează misiunea Bisericii.

În primele două secole Biserica şi-a dezvoltat organizarea pornind de la modul în care Apostolii au condus comunităţile, fără a putea vorbi însă de o organizare instituţională structurată şi uniformizată pe bază de principii de genul celor pe care noi le

---

[92] Vezi Grigorios PAPATHOMAS, Cours de Droit. Glossaire….

[93] Pentru a înţelege modul în care este proclamată şi recunoscută autocefalia în Biserica ortodoxă, vezi Ilie-Dan CIOBOTEA, Autocefalia bisericească…, pp. 293-95.

[94] Aceste aspecte le-am aprofundat în studiul nostru Patriciu VLAICU, „Les principes d'organisation ecclésiale face aux réalités contemporaines – Territorialité et responsabilité pastorale", publicat în Année Canonique, 49/2007, pp. 181-90.

[95] Ibidem.

evocăm azi. În acea perioadă nu se putea vorbi de episcopat monarhic generalizat[96], ci de episcopat care se manifestă în unitate. Sursele menţionează unitatea episcopatului Bisericii locale fără a generaliza unicitatea lui[97].

În cursul evoluţiei organizării bisericeşti s-a dezvoltat o practică ce a revelat un caracter de principiu după care fiecare cetate are propriul episcop, dar aceasta nu avea un caracter absolut. Unitatea episcopatului nu însemna neapărat un singur episcop într-o dioceză. Sursele vorbesc despre faptul că la Roma, într-un prim timp ar fi existat mai mulţi episcopi în cadrul unui episcopat prezidat de un protos. Roma era o cetate imensă pentru acea epocă unde erau comunităţi de cartier, comunităţi de emigranţi cu episcopi-prezbiteri proprii. Sfântul Ignatie al Antiohiei se adresează Bisericii Romei şi episcopului de acolo ca cel ce prezidează comuniunea. Această adresare este socotită ca fiind un semn că la Roma ar fi slujit în comuniune mai mulţi episcopi-prezbiteri. Scrisoarea lui Clement adresată Corintenilor le reproşează acestora depunerea a doi episcopi. Sfântul Ieronim vorbeşte despre unitatea episcopatului Alexandriei şi desemnarea prin aclamare a celui ce prezidează[98].

În canonul 8 al primului Sinod Ecumenic[99] se face referinţă la unicitatea episcopului într-o cetate, dar acest canon afirmă ceea ce pare a fi deja clar în conştiinţa

---

[96] Vezi Hervé LEGRAND, „L'épiscopat: le cahier des charges oecuménique de la théologie catholique", în Oecumenica Civitas, III/1, pp. 529-54.

[97] Vezi pentru mai multe detalii despre evoluţia organizării bisericeşti în primele două secole: Jean COLSON, L'Evêque dans les communautés….

[98] Vezi H. LEGRAND, „Diocèses personnels ou diocèses territoriaux", în La Charge pastorale des évêques, Paris, 1969, pp. 195-214; şi IDEM, „One bishop per city. Tensions around the Catholicity of the Local Church since Vatican II", în The Jurist, 52/1992, pp. 369-400.

[99] Canonul 8 Sinodul I ecumenic: „În privinţa celor ce s-au numit pe sine cândva catari (curaţi), iar acum (se reîntorc) vin la soborniceasca şi apostoleasca Biserică, i s-a părut sfântului şi marelui sinod ca punându-se mâinile asupra lor, să rămână astfel în cler. Dar înainte de toate se cuvine ca ei să mărturisească în scris că vor primi (se vor uni, vor fi de acord) şi vor urma dogmele bisericii soborniceşti şi apostolice, anume că vor avea comuniune (împărtăşire) şi cu cei căsătoriţi a doua oară, şi cu cei care au căzut în vremea prigoanei (persecuţiei), cu privire la care s-a rânduit timpul (de pocăinţă) şi s-a hotărât sorocul (termenul de iertare), – aşa încât aceştia (catarii) să urmeze întru toate dogmele Bisericii soborniceşti. Prin urmare, aceştia toţi, fie (că sunt) în sate, fie (că sunt) în oraşe, numai singuri cei care s-ar găsi hirotoniţi, (adică) cei ce se găsesc în cler, să rămână în acelaşi chip (în acelaşi cin, în aceeaşi stare). Iar dacă acolo unde (există)

canonică a Bisericii, afirmaţia nefiind făcută pentru a instaura un principiu, ci pentru a rezolva o problemă pastorală specifică, a reintegrării episcopilor catari în Biserică. În acelaşi timp observăm că în acelaşi canon se vorbeşte despre horepiscop, şi deci într-o episcopie existau şi în acel moment mai mulţi episcopi care îşi exercitau misiunea în unitatea episcopatului Bisericii locale.

Putem observa astfel că teritorialitatea nu a fost singurul şi unicul criteriu pentru organizarea comuniunii sinodale. Acolo unde exista o organizare seculară cu puternice componente etnice, Biserica nu a ezitat să dea acestei realităţi cea mai adecvată organizare din punct de vedere al misiunii[100]. Chiar dacă era unanim acceptat că apartenenţa etnică nu poate fi un criteriu de separare în Biserică, în textele primelor secole găsim referiri la modalităţi de organizare bisericească legată de criteriul etnic.

Canonul 34 Apostolic, elaborat înainte de organizarea Imperiului Roman în provincii, introduce drept criteriu de organizare a misiunii criteriul etnic. În literatura canonică a primelor secole găsim noţiunea de sinoade naţionale, fără să putem atribui noţiunii de naţional un sens absolut identic cu cel folosit azi. Fericitul Augustin vorbeşte despre sinoade generale, naţionale şi provinciale, afirmând că „sinoadele naţionale sunt cele care reunesc arhiepiscopii şi episcopii unui regat sau ai unei naţiuni, prezidat de un primat sau de un patriarh". La Sinodul de la Nicea din 325 este prezent Teofil episcopul goţilor şi Ulfila cunoscut pentru misiunea sa printre vizigoţii migranţi.

În Spania sunt menţionate Sinoadele naţionale ale vizigoţilor şi acelaşi tip de sinoade este întâlnit şi la Gali. Yves Congar afirmă: „Convertirea francilor şi vizigoţilor la credinţa creştină ca urmare a convertirii conducătorilor lor a dat naştere la Biserici naţionale sau etnice (secolele VI-VII). Regimul vizigoţilor din Spania este reprezentativ, cu sinoadele naţionale care reglau în mod autonom şi fără intervenţie romană viaţa bisericii naţionale". Yves Congar este de părere că în Occident sinoadele naţionale nu mai sunt de actualitate începând cu secolele VIII-IX.[101]

---

episcop sau presbiter al Bisericii soborniceşti se reîntorc (revin) oarecari (dintre clericii catari), este învederat că episcopul Bisericii va avea vrednicia de episcop, iar acela ce se numeşte episcop la aşa-zişii catari va avea vrednicia de presbiter; afară numai dacă nu cumva i s-ar părea episcopului (potrivit) să-l împărtăşească pe acesta la cinstea numelui. Iar dacă lui nu i-ar plăcea acest lucru, (atunci) pentru ca totuşi să se vadă că el este în cler, să i se găsească un loc, fie de horepiscop, fie de presbiter, ca să nu fie doi episcopi într-o cetate."

[100] Vezi M. CIUCUR, „Principiul adaptării unităţilor teritoriale bisericeşti la împărţirea administrativ-politică de stat în secolele I-VI", în Mitropolia Moldovei şi Bucovinei, 7-9/1977, pp. 555-66.

[101] Yves Congar vorbește despre aceste aspecte în L'Eglise de Saint Augustin à l'époque moderne, CERF, Paris, 1997, p. 51.

Este evident că Biserica a reţinut ca principiu general de organizare principiul teritorial şi că în condiţii normale s-a ajuns la organizarea bisericească în jurul unui episcop, dar Biserica nu a ezitat să dea un răspuns corespunzător situaţiilor specifice unui loc şi unui timp. Este interesant de observat în acest sens situaţia prezentată de canonul 39 Trulan[102] relativ la prezervarea continuităţii unei biserici autocefale chiar dacă teritoriul său canonic a fost ocupat şi episcopul împreună cu o parte din popor au fost nevoiţi să se exileze.

Astfel, putem spune că organizarea teritorială a fost şi este în serviciu misiunii Bisericii dar misiunea bisericii nu poate fi subordonată în mod absolut organizării teritoriale.

Chiar dacă putem constata o diversitate de mijloace puse la dispoziţia organizării bisericeşti, nu putem pierde din vedere că orice formă de organizare bisericească este şi trebuie să fie subordonată slujirii pastoral-misionare şi este determinată în cadrul sinodalităţii în conformitate cu conştiinţa doctrinară şi canonică a Bisericii.

Teritorialitatea a ajuns să fie un principiu ce stă la baza organizării bisericeşti clasice, pentru situaţii tipice. În acelaşi timp, pentru situaţiile excepţionale, Biserica are

---

[102] Canonul 39 Sinodul VI ecumenic: „De vreme ce din pricina năvălirilor (împresurărilor) barbare, fratele şi împreună slujitorul nostru Ioan, înaintestătătorul (episcopul) ostrovului (insulei) ciprienilor, ca să se slobozească (elibereze) de robia păgână şi pentru a se supune în chip cinstit sceptrelor preacreştinescului stat (stăpânirii preacreştineşti) – prin purtarea de grijă a iubitorului de oameni Dumnezeu – şi osteneala iubitorului de Hristos şi binecredinciosului nostru împărat s-a mutat (a emigrat) împreună cu poporul său din numitul ostrov în eparhia (mitropolia) de Helespont – socotim (hotărâm) ca să se păzească fără înnoiri întâietăţile date (privilegiile conferite) scaunului mai înainte numitului bărbat de către sinodul de Dumnezeu purtătorilor părinţi adunaţi mai demult la Efes; ca noul Iustinianopol să aibă dreptul Constantinopolului, şi că preaiubitorul de Dumnezeu episcop, aşezat în acea (cetate), să fie înainte-stătător tuturor celor din eparhia (mitropolia) helespontinenilor, şi după vechea datină să se hirotonească de către propriii săi episcopi. Dar fiindcă şi de Dumnezeu purtătorii noştri părinţi au judecat (stabilit) să se păstreze obiceiurile cele din fiecare Biserică, şi episcopul cetăţii cizicienilor, spunându-se înaintestătătorului pomenitului Iustinianopol, asemenea tuturor celorlalţi episcopi, de sub numitul de Dumnezeu iubitorul înaintestătătorul (episcopul) Ioan, de către care dacă cere trebuinţa, să se hirotonească şi episcopul cetăţii acesteia a cizicienilor."

capacitatea de a se înzestra cu oficii şi structuri canonice adecvate. Într-o astfel de situaţie se găsesc structurile de organizare bisericească extrateritorială.

Problema organizării bisericeşti din teritoriile ce nu fac parte din organizarea bisericilor autocefale teritoriale a făcut să curgă multă cerneală[103]. Este evident însă că mişcările de populaţii cauzate de diferite probleme survenite în timp şi evoluţiile geopolitice trebuie să provoace o reacţie adecvată din partea Bisericii. Manifestarea grijii pastorale a Bisericilor autocefale pentru organizarea vieţii religioase a comunităţilor de migranţi care se găsesc în afara jurisdicţiilor teritoriale este un lucru firesc ce trebuie însă să fie la temelia unei soluţii canonice de lungă durată.

Nu numai Biserica Ortodoxă se confruntă cu dificultăţi specifice epocii noastre în care mobilitatea şi dinamismul profesional fac să avem persoane care nu se mai simt legate de un teritoriu, ci de o apartenenţă la o comunitate. Biserica catolică se confruntă cu o problemă similară: La Cairo sunt şase episcopi catolici de rit diferit care au în grijă comunităţi diferite. La New-York, biserica catolică are cinci episcopi diocezani şi opt episcopi auxiliari care se manifestă în coresponsabilitate. În contextul complex din zilele noastre, sinodalitatea şi corecta ei înţelegere poate şi trebuie să aducă soluţiile adecvate, punând în lumină mijloace canonice care să ţină cont de dimensiunea pastoral-misionară specifică timpului în care trăim.

3.3. Iconomia

Dacă primele două principii fundamentale şi principiile canonice conţinute de acestea au incidenţă în primul rând asupra organizării bisericeşti şi în plan secund aspectele de ordin pastoral, cel de-al treilea principiu, iconomia, priveşte în primul rând slujirea pastorală, ca o manifestare a condescendenţei şi milostiviri lui Dumnezeu prin acte ecleziale responsabile[104] şi în plan secund organizarea instituţională.

Dimensiunea canonică a iconomiei este dată de faptul că ea este o manifestare a convingerii conform căreia credinţa şi comuniunea în Hristos trebuie să guverneze toate acţiunile personale şi comunitare, pentru ca ortodoxia să fie trăită în ortopraxie şi astfel să

---

[103] Vezi Grigorios PAPATHOMAS, Essai de bibliographie (ad hoc) pour l'etude des questions de l'autocephalie, de l 'autonomie et de la diaspora, Katerini, 2000; N. DALDAS, Le Patriarche cecumenique de Constantinople et le statut canonique de la diaspora orthodoxe grecque de langue grecque. Le cas de la France, Katerini, 2001.

[104] Pentru înţelegerea sensurilor teologice ale noţiunii de iconomie, vezi K. DUCHATELEZ, „La notion d'économie et ses richesses théologiques", în Nouvelle Revue Theologique, 92/1970.

se ajungă la o bună chivernisire a mijloacelor în vederea împlinirii lucrării mântuitoare în timp[105].

Iconomia bisericească este înţeleasă, în general, ca o adaptare a slujirii, astfel încât să fie luat în considerare obiectivul principal, acela al comuniunii omului cu Dumnezeu încă din viaţa aceasta, o manifestare a Bisericii în aspectele legate de raporturile canonice şi cele privind viaţa credincioşilor[106]. Ea este prezentată în cele mai multe studii ca fiind o derogare, antonimul acriviei, ceea ce poate fi asociat, în sens general, dispensei[107].

Chiar dacă, din punct de vedere canonic, noţiunea de iconomie îşi găseşte utilizarea într-o formă precizată în secolul al IV-lea, când canoniştii vorbesc despre o formulare canonică a iconomiei, prin scrisorile 188 şi 199 ale Sfântului Vasile cel Mare către Amfilohie al Iconiumului[108], bazele ei pot fi identificate încă din scrierile filozofilor antici[109], care au împrumutat noţiunea Septuagintei, urmând ca aceasta să evolueze în Noul Testament şi în scrierile părinţilor şi scriitorilor bisericeşti.

Aristotel şi Xenofon folosesc termenul în sensul de gestiune a afacerilor casei. Pornind de la acest sens, Septuaginta îl utilizează de două ori, în cartea Prorocului Isaia (22, 19 şi 21), evoluând spre înţelesul de competenţă, putere de a face, autoritate de a săvârşi[110]. Acest sens este dezvoltat în Noul Testament. În Evanghelia după Luca (16, 1-4), unde cuvântul este folosit pentru a desemna chivernisirea responsabilă, iar Sfântul

---

[105] Liviu STAN, „Iconomie şi intercomuniune”, în Ortodoxia, 1/1970, p. 6.

[106] Vezi „Document: L’économie dans l’Eglise orthodoxe. Rapport soumis à la 1ere Conference panorthodoxe préconciliaire”, în Istina, 3/1973, p. 377.

[107] Vezi Pierre RAÏ, „L’Economie dans le droit canonique byzantin des origines jusqu’au XI[è] siècle”, în Istina, 3/1973, p. 260.

[108] A. DE HALLEUX, „L’économie dans le premier canon de Basile”, în ETL, 62/1986, p. 381.

[109] Aristotel şi Xenonfon utilizează acest termen vorbind despre gestiunea bunurilor mobile, imobile şi a întregii gospodării. Vezi, pentru detalii, Tassos ANASTASIADIS, „Controverses politiques et tolérance canonique: la relecture au sein de l’Église orthodoxe grecque du XXe siècle de la notion patristique d’οἰκονομία et les relations avec les anglicans”, în Études balkaniques, 10/2003, pp. 177-8.

[110] În Is. 22, 19 se spune: „El îţi va lua slujba ta (misiunea ta – τῆς οἰκονομίας) şi te va lipsi de dregătoria ta (στάσεως σου)”, iar în Is. 22, 21 „Şi îl voi îmbrăca cu veşmintele tale, îl voi încinge cu brâul tău şi-i voi da în mână iconomia ta (κράτος καὶ τὴν οἰκονομίαν σου δώσω εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ)”.

Apostol Pavel îl foloseşte asociind iconomia cu misiunea Bisericii de a prelungi în lume lucrarea mântuitoare[111].

Dincolo de aceste utilizări noutestamentare ale cuvântului iconomie, în Evanghelii sunt pasaje care ne arată că Mântuitorul Hristos, prin ceea ce împlineşte, prezintă modul în care trebuie să se raporteze discipolii săi la lege, la întâlnirea dintre credinţă şi viaţă. Mântuitorul spune: „Aţi auzit că s-a zis celor de demult: (...); eu însă vă spun vouă: (...)" (Mt. 5, 21-22). Evanghelistul Matei pune în evidenţă entuziasmul cu care a primit omul această iconomie dumnezeiască întrupată prin care sunt iertate păcatele, subliniind că „au slăvit pe Dumnezeu, Cel care dă oamenilor asemenea putere" (Mt. 9, 8). În altă parte, atunci când arată importanţa Legii, Mântuitorul afirmă că Legea a fost dată pentru om, nu omul pentru Lege (Mc. 2, 27), subliniind astfel, în mod iconomic[112], faptul că împlinirea Legii se realizează în urma înţelegerii conţinutului ei fundamental şi a obiectivului mântuitor.

Un text considerat de canonişti ca fiind temei al iconomiei[113] este cel din Matei 18, 18: „Adevărat grăiesc vouă: Oricâte veţi lega pe pământ, vor fi legate şi în cer, şi oricâte veţi dezlega pe pământ, vor fi dezlegate şi în cer". Legarea şi dezlegarea, manifestate în sensul cuvintelor Mântuitorului Hristos, arată capacitatea celor trimişi în misiune de a chivernisi mijloacele mântuitoare ţinând cont de fiecare persoană şi situaţie în parte.

Sublinierea fundamentelor biblice ale iconomiei ne ajută să înţelegem importanţa şi vechimea noţiunii în cadrul Bisericii. Prin iconomie se ajunge la raportare la rânduială dintr-o perspectivă mântuitoare, legea fiind lecturată şi respectată în duhul lucrării Harului.

a. Acrivia şi pogorământul

---

[111] Sfântul Apostol Pavel foloseşte acest termen în 1 Co. 4, 1-2: „iconom al Tainelor" („οἰκονόμους μυστηρίων"), iar în epistola către Tit această iconomie este pusă în legătură cu misiunea de slujitor al lui Hristos, episcopul fiind iconom al lui Dumnezeu – „οἰκονόμοι Θεοῦ" (Tit 1, 7).

[112] Sfântul Nicodim Aghioritul foloseşte adesea în Pidalion verbul a iconomisi, care exprimă modul iconomic de a găsi o soluţie pastorală de adaptare a legii la o situaţie dată. Folosim şi noi acest termen, conştienţi fiind însă de inovaţia lexicală. Vezi NEOFIT al Constantinopolului, Pidalionul, Ed. Credinţa Strămoşească, 2007, p. 174.

[113] Pierre L'HUILLIER, „L'espace du principe d' «économie» dans le domaine matrimoniale", în Revue de Droit Canonique, 28/1978, p. 44.

Unul dintre cei mai importanţi canonişti ortodocşi ai secolului XX, Pierre Huillier, defineşte iconomia ca fiind o atitudine de condescendenţă şi milostivire care se manifestă concret prin excepţii punctuale de la normă[114].

Având în vedere că iconomia canonică este înţeleasă ca o manifestare derogatorie excepţională şi punctuală a Bisericii[115], raportată la situaţii pastorale efective, în cele mai multe cazuri ea se concretizează în acte de înţelegere, milostivire, pogorământ[116]. Cu toate acestea, viaţa pune în faţa Bisericii şi situaţii în care atitudinea derogatorie se manifestă prin asprime, prin acrivie.

Din punct de vedere al dreptului canonic, o rânduială este aplicată riguros atunci când se ţine cont de vocaţia ei profundă, prin asumarea literei şi spiritului. În aplicarea normelor canonice, rigoarea este exprimnată şi prin luarea în considerare a situaţiilor specifice, astfel încât aplicarea normei să conducă la atingerea ţelului ei. Fiecare circumstanţă de aplicare a normei ne pune în faţa unei particularizări a manifestării canonice, ce se poate concretiza prin acrivie sau prin îngăduinţă. Putem vorbi astfel de iconomie atunci când, dincolo de sensurile identificate în structura internă a normei, Biserica îşi rezervă şi o manifestare excepţională şi punctuală, ca excepţie de la normă.

Astfel, tradiţia canonică a Bisericii ne îndreptăţeşte să afirmăm că iconomia este un act eclezial complex de particularizare a normelor, un principiu canonic[117] care are în structura lui acrivia şi pogorământul, acestea manifestându-se, atât în slujirile bisericii, cât şi în organizarea acesteia.

b. Dinamismul instituţional

Iconomia subliniază şi capacitatea Bisericii de a se înzestra cu noi oficii bisericeşti, de a concepe noi structuri de organizarea bisericească, abordând cu serenitate şi luciditate încercările la care trebuie să facă faţă, fiind capabilă să identifice noi soluţii compatibile cu exigenţele doctrinare şi cu Tradiţia canonică.

Anumite instituţii canonice au apărut în Biserică prin conştiinţa iconomiei ca şi factor de dinamism instituţional. În acelaşi timp, nu putem spune că aceste instituţii apărute datorită unor noi nevoi ale Bisericii şi datorită unor circumstanţe canonice, istorice şi socio-politice specifice nu ar avea o deplină autoritate canonică. Iconomia nu relativizează tradiţia canonică, ci dimpotrivă, ea este o trăire a acesteia în circumstanţe specifice, pentru ca lucrarea mântuitoare să fie continuu lucrătoare.

---

114 Ibidem.

115 Vezi K. DUCHATELEZ, „L'économie baptismale dans l'Eglise orthodoxe", în Istina, 16/1971, p. 14.

116 Vezi Pierre RAÏ, L'économie dans le droit…, p. 262.

117 Liviu STAN, Iconomie…, p. 9.

Dacă în primele secole Biserica a ştiut să se folosească de mecanismele existente în vremea respectivă, ba chiar a arătat că este obligatorie folosirea acelor mijloace pentru a dinamiza misiunea, de ce nu am avea o atitudine similară în societatea contemporană?

Partea a II-a

Manifestarea principiilor canonice în organizarea Bisericii Ortodoxe Române

I. Fundamentele organizării canonice a Bisericii Ortodoxe Române

Documentul fundamental de organizare şi funcţionare a Bisericii Ortodoxe Române grupează primele cinci articole sub formularea *Dispoziţii generale.* În acestea este subliniată legătura dintre organizarea bisericească şi elementele de ordin ecleziologic.

Primul articol al Statutului atrage deja atenţia asupra noii perspective asumate de Biserică. Dacă până în anul 2008, Biserica Ortodoxă Română era prezentată, în statutul în vigoare, ca instituţia ce „cuprinde pe credincioşii de religie creştină ortodoxă din România şi diaspora ortodoxă română”[118], primul articol al Statutului actual defineşte Biserica drept:

„Comunitatea creştinilor ortodocşi, clerici, monahi şi mireni, constituiţi canonic în parohii şi mânăstiri din eparhiile Patriarhiei Române aflate în interiorul şi în afara graniţelor României, care mărturisesc pe Dumnezeu în Sfânta Treime, Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, pe temeiul Sfintei Scripturi şi al Sfintei Tradiţii, şi participă la viaţa Bisericii prin aceleaşi Sfinte Taine, slujbe liturgice şi rânduieli canonice”[119].

Diferenţa între cele două formulări este capitală. Dacă în prima, exprimarea este de tip asociativ, arătând că Biserica îi cuprinde pe credincioşi fără să definească ceea ce este Biserica în manifestarea ei, formularea actuală subliniază caracterul comunional al Bisericii şi subliniază cele trei criterii ale comuniunii ecleziale: comuniunea doctrinară, liturgică şi canonică.

În acelaşi timp subliniem că pentru prima dată o normă fundamentală a Bisericii Ortodoxe Române exprimă clar faptul că apartenenţa la Biserică înseamnă şi o angajare continuă în asumarea credinţei, vieţii liturgice şi rânduielii canonice. Articolul 6 completează această perspectivă comunională. Observăm astfel o punere în evidenţă a diferenţei dintre asociaţie de drept comun şi comunitatea bisericească. Dacă o asociaţie este constituită din persoane care se asociază pentru a pune în comun mijloacele de care dispun în vederea atingerii unor obiective, Biserica este constituită din persoane care se manifestă comunitar, în entităţi comunionale care se constituie în Hristos şi avându-L pe El drept Cap. Biserica este comunitatea celor ce trăiesc în Hristos viaţa din această lume, având ca fundament mărturisirea de credinţă şi ţinând cont de particularităţile societăţii.

Statutul Bisericii Ortodoxe Române pune în valoare raportul dintre comunitatea realizată în jurul episcopului şi modul de structurare a comuniunii la nivel regional, naţional şi panortodox, precizând că „Biserica Ortodoxă Română este organizată ca Patriarhie, cu titulatura «Patriarhia Română». Patriarhia Română cuprinde

[118] Articolul 1 din *Statutul de organizare şi funcţionare a Bisericii Ortodoxe Române*, Bucureşti, EIBMO, 2005.

[119] Articolul 1 din *Statutul de organizare şi funcţionare al Bisericii Ortodoxe Române*, EIBMO, Bucureşti, 2008.

eparhii (arhiepiscopii şi episcopii) grupate în mitropolii, precum şi alte unităţi în interiorul sau în afara graniţelor României”[120]. Astfel, în acest articol este clarificată distincţia dintre Biserica locală (episcopia sau arhiepiscopia) şi sistemul de organizare bisericească ce grupează bisericile locale în vederea unei coordonări a comuniunii ecleziale (mitropolia şi Patriarhia).

Manifestarea comuniunii bisericilor locale în cadrul sistemului mitropolitan şi patriarhal se realizează cu respectarea principiului autonomiei şi al autocefaliei. Autonomia este expresia canonică a recunoaşterii caracterului deplin eclezial pentru Biserica locală, iar autocefalia este sistemul de structurare a comuniunii Bisericilor locale. În acelaşi timp trebuie să înţelegem că noţiunile de autonomie şi autocefalie nu pot fi asociate celor de independenţă sau autosuficienţă. Autonomia şi autocefalia subliniază de fapt interdependenţa şi coresponsabilitatea.

Conform principiului autonomiei, Biserica locală este învestită cu autoritatea Bisericii întregi, beneficiind de o autonomie internă şi externă.

Autonomia nu înseamnă izolare, ci recunoaşterea competenţelor decizionale la nivel local, fără a afecta însă comuniunea la nivelul sistemului de organizare bisericească. Astfel, toate aspectele de ordin pastoral-misionar şi bisericesc trebuie să-şi găsească rezolvarea la nivel eparhial, autoritatea sinodal-ierarhică fiind competentă să intervină în subsidiar, atunci când la primul nivel nu pot fi găsite soluţii satisfăcătoare sau în domeniile care exprimă manifestarea organică unitară a slujirii bisericeşti[121].

Articolul 4 precizează şi autonomia externă a Bisericii, Statul şi nici alte instituţii neavând competenţa de a interveni în organizarea internă a Bisericii[122].

---

[120] Articolul 6 din *Statutul de organizare şi funcţionare al Bisericii Ortodoxe Române*, EIBMO, Bucureşti, 2008.

[121] G. PAPATHOMAS, *Cours de Droit Canon*, *Glossaire*, Ed. Saint Serge, Paris, 2001.

[122] Canonul 3 Sinodul VII ecumenic: „Orice alegere de presbiter, sau de diacon, făcută de către dregători lumeşti, să rămână fără tărie, după canonul care zice: «Dacă vreun episcop, folosind dregători lumeşti, şi prin aceştia s-ar face stăpân pe o biserică, să se caterisească şi să se afurisească (de asemenea) şi toţi părtaşii lui». Căci se cuvine ca cel ce vrea să fie înaintat la episcopie să se aleagă de către episcopi, după cum s-a orânduit (hotărât) de către sfinţii Părinţi cei de la Niceea în canonul care zice: «Se cuvine ca episcopul să se aşeze mai cu seamă de către toţi (episcopii) cei din eparhie (mitropolie); iar dacă ar fi greu vreun lucru ca acesta, fie pentru vreo nevoie strâmtorătoare (presantă), fie pentru lungimea drumului, adunându-se în orice chip trei la un loc, împreună alegători făcându-se şi cei care lipsesc (absenţi), şi încuviinţând (consimţind) prin scrisori, atunci să se facă hirotonia. Iar întărirea celor făcute să se dea în fiecare eparhie (mitropolie) mitropolitului »”.

Deja din primul articol al Statutului se precizează că eparhiile sunt în interiorul şi în afara graniţelor ţării. Această precizare introduce raportarea la teritorialitate. Vechiul Statut de organizare folosea în primul articol expresia „din România şi diaspora ortodoxă română”[123]. Având în vedere contextul socio-cultural actual, termenul *diaspora* nu exprimă suficient de fidel realitatea trăită de comunităţile respective. Criteriul teritorial este un criteriu fundamental pentru organizarea bisericească, dar viaţa ne pune în faţa unor situaţii ce aşteaptă o rezolvare în conformitate cu Tradiţia canonică a Bisericii.

Fiecare Biserică locală este caracterizată prin criterii de stabilitate care sunt date de teritoriu, popor şi organizare. Bisericile autocefale au competenţa organizării şi coordonării întregii vieţi ecleziale în cadrele teritoriale respective. Astfel, Biserica Ortodoxă Română este în fapt Biserica Ortodoxă din România, aşa cum Biserica Ortodoxă Bulgară este Biserica Ortodoxă din Bulgaria etc. Având în vedere că în cadrul Tradiţiei canonice a Bisericii Ortodoxe, jurisdicţia este în principiu teritorială, nu s-au dezvoltat criterii canonice de extrateritorialitate. Abia în secolele XIX-XX, odată cu dezvoltarea fluxurilor de emigrare a populaţiei ortodoxe în Occident, a apărut problema raporturilor dintre emigranţii ce trăiesc în teritorii în care nu există o Biserică Ortodoxă organizată canonic şi Biserica ţării de origine. Termenul folosit pentru a desemna aceste comunităţi a fost cel de *diaspora*, dar el s-a dovedit a fi necuprinzător din mai multe puncte de vedere, cel mai important fiind acela că persoanele ortodoxe născute în Occident nu mai fac parte din diaspora, ci se identifică cu poporul şi ţara unde s-au născut şi trăiesc.

În acelaşi timp, schimbările de frontiere, provocate de reorganizarea geopolitică a Europei după evenimentele de la mijlocul secolului al XIX-lea, au făcut ca anumite părţi din teritoriul canonic al unor Biserici autocefale să nu mai fie încadrate în graniţele politice de până atunci. Astfel, şi în cazul Bisericii noastre există comunităţi ce trăiesc în teritorii din afara graniţelor României, care nu pot fi considerate diaspora.

Această situaţie a jurisdicţiei în afara teritoriului canonic propriu-zis pune probleme de ordin canonic ce aşteaptă să fie reglementate în cadrul dialogului panortodox. Pe de-o parte este nevoie să se clarifice modul de rezolvare a conflictului de jurisdicţie canonică în cazul în care, datorită evenimentelor de ordin istoric, teritorii canonice ale unei Biserici autocefale intră într-un Stat în care există o altă Biserică ortodoxă autocefală, iar pe de altă parte este important să se clarifice modul în care comunităţile ce trăiesc în teritorii unde nu există o Biserică Ortodoxă autocefală se raportează canonic la Biserica din ţara de origine şi la Biserica Ortodoxă în ansamblul ei.

[123] Articolul 1 din Statutul de organizare şi funcţionare a Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, EIBMO, 2005.

În ceea ce priveşte aspectele amintite mai sus, canonul 17 al Sinodului IV Ecumenic[124] şi 38 Trulan[125] arată că organizarea bisericească trebuie să urmeze organizării politice de Stat. Însă în înţelegerea acestor canoane trebuie făcută distincţia între reorganizarea paşnică a Statului şi reorganizarea ostilă. Cel din urmă tip de reorganizare aduce în atenţie un factor subiectiv legat de capacitatea comunităţilor care se

[124] Canonul 17 al Sinodului IV ecumenic: „Parohiile cele de la ţară (de pe câmp) sau de prin alte sate să rămână nestrămutate la episcopii care le ţin (deţin, stăpânesc) şi mai ales dacă, stăpânindu-le pe ele fără silă, le-au cârmuit timp de treizeci de ani. Iar dacă în cuprinsul (înăuntrul) celor treizeci de ani s-a iscat (născut) sau s-ar putea isca (naşte) vreo neînţelegere asupra lor, să fie îngăduit celor ce spun că se nedreptăţesc (năpăstuiesc) să facă pâră (să introducă acţiune) despre acest lucru la sinodul eparhiei (mitropoliei). Iar dacă cineva s-ar nedreptăţi de către mitropolitul său propriu, să se judece de către exarhul diecezei sau de către scaunul Constantinopolului, după cum s-a zis mai înainte (can. 9 Sin. IV ec.). Iar dacă vreo cetate s-ar fi înnoit prin puterea împărătească sau dacă s-ar înnoi de acum înainte (în viitor), atunci alcătuirilor politice şi obşteşti să urmeze şi rânduirea parohiilor bisericeşti".

[125] Canonul 39 Trulan: „De vreme ce din pricina năvălirilor (împresurărilor) barbare fratele şi împreună slujitorul nostru Ioan, înainte stătătorul (episcopul) ostrovului (insulei) ciprienilor, ca să se slobozească (elibereze) de robia păgână şi pentru a se supune în chip cinstit sceptrelor prea creştinescului stat (stăpânirii prea creştineşti) – prin purtarea de grijă a iubitorului de oameni Dumnezeu – şi osteneala iubitorului de Hristos şi binecredinciosului nostru împărat s-a mutat (a emigrat) împreună cu poporul său din numitul ostrov în eparhia (mitropolia) de Helespont – socotim (hotărâm) ca să se păzească fără înnoiri întâietăţile date (privilegiile conferite) scaunului mai înainte numitului bărbat de către sinodul de Dumnezeu purtătorilor părinţi adunaţi mai demult la Efes; ca noul Iustinianopol să aibă dreptul Constantinopolului, şi că prea iubitorul de Dumnezeu episcop, aşezat în acea (cetate), să fie înainte-stătător tuturor celor din eparhia (mitropolia) helespontinenilor, şi după vechea datină să se hirotonească de către propriii săi episcopi. Dar fiindcă şi de Dumnezeu purtătorii noştri părinţi au judecat (stabilit) să se păstreze obiceiurile cele din fiecare Biserică, şi episcopul cetăţii cizicienilor, spunându-se înainte stătătorului pomenitului Iustinianopol, asemenea tuturor celorlalţi episcopi, de sub numitul de Dumnezeu iubitorul înainte stătătorul (episcopul) Ioan, de către care dacă cere trebuinţa, să se hirotonească şi episcopul cetăţii acesteia a cizicienilor".

găsesc într-un context nou de a face faţă acestor schimbări şi modul în care Bisericile în cauză sunt capabile să ajungă la o practică rezonabilă în ceea ce priveşte asumarea noului context socio-politic. Bisericile în cauză trebuie să aibă grijă ca schimbările de ordin geo-politic să nu altereze unitatea Bisericii, dar în acelaşi timp să respecte aspectele importante pentru viaţa comunitară. Istoria a dovedit că Bisericile autocefale în cauză nu au ajuns la o soluţionare frăţească a acestei problematici, disensiunile alterând modul de manifestare a unităţii ortodoxe.

Biserica Ortodoxă Română a optat pentru reactivarea structurilor de organizare bisericească din teritoriile care nu mai fac parte din graniţele României, pentru a asigura un cadru eclezial care să ia în considerare nevoile spirituale ale comunităţilor române din afara graniţelor ţării. Această reactivare este considerată de Biserica Ortodoxă Română ca fiind firească, deoarece teritoriile respective au fost sustrase în mod abuziv jurisdicţiei sale canonice şi acest fapt a avut drept consecinţă pierderea unor drepturi fundamentale ale credincioşilor ortodocşi.

În ceea ce priveşte comunităţile ortodoxe de tradiţie română ce s-au organizat şi înrădăcinat în Occident, Biserica Ortodoxă Română se consideră responsabilă pentru a le acorda sprijin în vederea manifestării depline a particularităţilor de limbă şi tradiţii. Biserica Ortodoxă Română înţelege să îşi exercite acest drept de solicitudine, nădăjduind că problematica în ansamblul ei va fi reglementată prin consens panortodox. Teritoriul este un cadru în care este structurată misiunea şi rolul lui în organizarea bisericească trebuie asumat tot dintr-o perspectivă pastoral-misionară.

Articolul 1 subliniază, de asemenea, că apartenenţa la Biserică este dată nu doar de criterii sociologice, ci în primul rând de mărturisirea de credinţă, de împărtăşirea cu Sfintele Taine ale Bisericii şi de articularea, prin ordinea canonică, la Trupul Tainic al lui Hristos.

Afirmându-se în articolul 2 originea apostolică a Bisericii Ortodoxe Române şi comuniunea ei cu întreaga Biserică Ortodoxă, se subliniază că originea apostolică a Bisericii Ortodoxe Române îi onorează identitatea, dar şi obligă la coresponsabilitate. Precizările din acest articol sunt şi o implementare a conţinutului principiului sobornicităţii/katholicităţii.

Pentru a da o mărturie vie a unităţii interne a Bisericii Ortodoxe Române, a adoptat o formă de organizare unitară, garantată de comuniunea sinodal-ierarhică.

Articolul 3 (1) precizează că Biserica Ortodoxă Română are conducere sinodală ierarhică, potrivit învăţăturii şi canoanelor Bisericii Ortodoxe şi tradiţiei sale istorice. Ea se administrează în mod autonom prin organisme proprii reprezentative, constituite din clerici şi mireni, potrivit Sfintelor Canoane, dispoziţiilor prezentului Statut şi altor dispoziţii ale autorităţii bisericeşti competente.

Sublinierea prin statut a faptului că organismele Bisericii sunt constituite din clerici şi mireni arată ataşamentul faţă de principiul organic care a marcat organizarea Bisericii Ortodoxe Române începând cu Statutul şagunian.

În cadrul organizării bisericii noastre este afirmat în mai multe rânduri raportul dintre Biserica locală şi sistemele de organizare bisericească. Enunţând în acest articol principiul sinodal-ierarhic, se subliniază şi raportul dintre ierarhia bisericească şi comuniunea sinodală.

Articolul 5 aduce clarificări în ceea ce priveşte noţiunile enunţate anterior. Astfel este precizat modul în care credincioşii sunt integraţi în comunităţile Bisericii şi este subliniată dimensiunea naţională a misiunii Bisericii.

În cadrul acestui articol se subliniază că un credincios face parte din Biserica Ortodoxă Română dacă este canonic primit într-o comunitate a acesteia[126]. Cel ce a fost excomunicat de episcopul său nu poate fi primit de alt episcop, până când nu i se ridică pedeapsa de către cei în drept (episcopul sau Sinodul)[127]. Conştiinţa canonică a Bisericii a fost deosebit de clară în acest sens şi s-a rânduit la Sinodul I Ecumenic ca episcopii să se întrunească regulat şi să cerceteze modul în care a fost exercitată autoritatea Bisericii, pentru ca nu cumva slăbiciunile omeneşti să ducă la abuzuri care ar prejudicia conştiinţa manifestării lui Hristos în Biserică prin preoţia sacramentală pentru care episcopul este deplin responsabil.

---

[126] Este vorba de o trimitere la textul canonului 12 Apostolic: „Dacă vreun cleric sau laic afurisit, sau (încă) neprimit (în comuniune), mergând în altă cetate ar fi primit fără scrisori de recomandare (încredinţare), să se afurisească şi cel care l-a primit, şi cel primit".

[127] *Ibidem.* Canonul 5 Sinodul I ecumenic: „În privinţa celor ce au fost excomunicaţi (afurisiţi) de către episcopii din fiecare eparhie (mitropolie), fie dintre cei din cler, fie dintre cei din starea laică, să se ţină rânduiala cea după canonul care hotărăşte că cei scoşi (izgoniţi, afurisiţi) de către unii să nu se primească de către alţii. Să se cerceteze însă ca nu cumva aceştia să fi ajuns excomunicaţi din împuţinarea sufletului (din micimea de suflet) sau din vrajbă sau din vreo altă scădere de acest fel a episcopului. Deci pentru ca lucrul acesta să fie cercetat după cuviinţă, s-a socotit (părut) că este bine să aibă loc (să se ţină) sinoade în fiecare an, de două ori pe an, în fiecare eparhie (mitropolie), pentru ca obştea tuturor episcopilor eparhiei (mitropoliei) adunaţi la un loc să cerceteze întrebările cele de acest fel şi, astfel, cei care în mod vădit s-au ridicat împotriva episcopului, după dreptate să fie socotiţi de către toţi excomunicaţi până când obştei episcopilor i s-ar părea (potrivit) să aducă în privinţa acestora o hotărâre echitabilă. Iar sinoadele să aibă loc (să se ţină) unul înaintea Patruzecimii, pentru ca înlăturând orice puţinătate de suflet, darul să se aducă curat lui Dumnezeu; iar al doilea, cam în vremea toamnei". Vezi şi canoanele 16 şi 32 Ap.; 5 Sin. I ec.; 3 şi 6 Ant. şi 13 Sard.

Articolul 5 (2) precizează că: „Biserica Ortodoxă Română este naţională şi majoritară potrivit vechimii apostolice, tradiţiei, numărului de credincioşi şi contribuţiei sale deosebite la viaţa şi cultura poporului român. Biserica Ortodoxă Română este Biserica neamului românesc.”. Afirmaţiile din acest paragraf pot să surprindă, deoarece este cunoscut că nu există o categorie canonică a Bisericii naţionale. Însă, sfârşitul paragrafului arată destul de clar că apelativul de Biserică naţională nu are o conotaţie canonică. Faptul că Biserica Ortodoxă a fost actor principal în toate momentele de emancipare şi de consolidare a naţiunii române dau Bisericii Ortodoxe din România caracterul de Biserică *a neamului*. Această numire poate fi considerată de către unii ca fiind triumfalistă, dar nu trebuie pierdut din vedere că în timpurile recente, societatea trece printr-o perioadă de disoluţie a tot ceea ce înseamnă valori tradiţionale. Din acest motiv, Biserica a considerat necesar să sublinieze rolul său în apărarea valorilor neamului românesc.

Sublinierea dimensiunii naţionale a Bisericii Ortodoxe Române nu face din aceasta o Biserică etnică. Primul articol al Statutului arată că nu există un criteriu etnic de apartenenţă la Biserica Ortodoxă Română. În acelaşi timp tradiţia bimilenară a Bisericii Ortodoxe Române a făcut ca să se dezvolte anumite particularităţi exprimate, atât în cult, cât și în organizare și tradiții locale, fără a aduce atingere Conştiinței doctrinare liturgice și canonice a întregii Biserici Ortodoxe. Această identitate proprie este considerată ca o valoare adăugată de Biserica Ortodoxă Română patrimoniului ortodoxiei universale.

Articolul 4 precizează că Biserica Ortodoxă Română este autonomă față de Stat și față de alte instituții, dar ea se află în dialog cu Statul pentru împlinirea misiunii sale. Autonomia Bisericii față de Stat este exprimată prin faptul că Statul nu este competent pentru a interveni în organizarea internă a Bisericii, așa cum arată și canonul 3 de la Sinodul VII Ecumenic[128]. În același timp, Biserica își desfășoară activitatea în

[128] Canonul 3 Sinodul VII ecumenic: „Orice alegere de presbiter, sau de diacon, făcută de către dregători lumeşti, să rămână fără tărie, după canonul care zice: «Dacă vreun episcop, folosind dregători lumeşti, şi prin aceştia s-ar face stăpân pe o biserică, să se caterisească şi să se afurisească (de asemenea) şi toţi părtaşii lui». Căci se cuvine ca cel ce vrea să fie înaintat la episcopie să se aleagă de către episcopi, după cum s-a orânduit (hotărât) de către sfinţii Părinţi cei de la Niceea în canonul care zice: «Se cuvine ca episcopul să se aşeze mai cu seamă de către toţi (episcopii) cei din eparhie (mitropolie); iar dacă ar fi greu vreun lucru ca acesta, fie pentru vreo nevoie strâmtorătoare (presantă), fie pentru lungimea drumului, adunându-se în orice chip trei la un loc, împreună alegători făcân- du-se şi cei care lipsesc (absenţi), şi încuviinţând (consimţind) prin scrisori, atunci să se facă hirotonia. Iar întărirea celor făcute să se dea în fiecare eparhie (mitropolie) mitropolitului »”.

cadrul sistemului juridic statal, și astfel prin această manifestare autonomă într-un sistem juridic se exprimă de fapt principiul subsidiarităţii.

II. Aspecte statutare privind organizarea canonică şi administrativ-teritorială

Aşa cum am arătat mai sus, Biserica nu este o realitate constituită din însumarea mai multor părţi, ci este o unitate organică manifestată de Biserici locale, deplin identice ca valoare eclezială, ce constituie un Trup unic, cu un Cap unic: Hristos[129].

Articolul 6 prezintă eparhiile din cadrul Patriarhiei Române grupate în mitropolii, iar articolul 7 subliniază că organizarea teritorială este un mijloc pe care Biserica şi-l pune în slujba misiunii.

Organizarea canonică şi administrativ-teritorială poate să evolueze prin decizia canonică a Sfântului Sinod şi poate să fie pusă în practică cu ajutorul tuturor organismelor decizionale din Biserică[130]. Statutul vorbeşte de o organizare unitară, dar aceasta nu înseamnă o nesocotire a particularităţilor. Având în vedere că eparhiile din afara graniţelor ţării au un parcurs istoric şi de organizare canonică specific, Statutul de organizare şi funcţionare al Bisericii prevede în articolul 8 posibilitatea acordării unei autonomii lărgite pentru anumite eparhii sau mitropolii. Această autonomie se manifestă în cadrul autocefaliei, în primul rând, prin dreptul de a avea un statut de organizare şi funcţionare propriu, adoptat de forurile de conducere ale eparhiei sau Mitropoliei respective şi validat de Sfântul Sinod. Procedura de validare a Statutelor eparhiilor autonome este de fapt o confirmare a canonicităţii acestora.

Un aspect important în cadrul organizării şi reorganizării bisericeşti este jurisdicţia teritorială şi titulatura eparhiilor şi mitropoliilor. Fiind cea mai înaltă autoritate în Biserică, Sfântul Sinod este instanţa ce are competenţa de a decide în toate aspectele de organizare şi reorganizare bisericească, el fiind competent şi pentru stabilirea limitelor jurisdicţiei teritoriale şi a titulaturilor eparhiilor şi mitropoliilor.

Chiar dacă în aparenţă, stabilirea unei titulaturi pentru o mitropolie poate fi considerată o problemă de detaliu de organizare, trebuie să subliniem faptul că titulatura unei eparhii sau mitropolii are o profundă conotaţie canonică. O episcopie trebuie să fie întotdeauna desemnată ca fiind în legătură cu oraşul mai important din teritoriul canonic al eparhiei respective. Este impropriu ca din titulatura unei eparhii să nu facă parte

---

[129] Ioan Zizoulas dezvoltă această idee în lucrarea sa *L'Eucharistie, l'Evêque et l'Eglisedurant les trois premiers siècles*, Ed Théophanie, Desclées de Brouwer, Paris, 1994, p. 250.

[130] Canonul 38 Sinodul VI ecumenic: „Şi noi păzim canonul aşezat de părinţii noştri, cel care rânduieşte astfel: dacă vreo cetate s-a reînnoit prin puterea împărătească, sau dacă s-ar reînnoi de acum înainte (în viitor), (atunci) şi orânduirea lucrurilor bisericeşti să urmeze alcătuirile politice (de stat) şi obşteşti".

metropola mai importantă, deoarece episcopul îşi are titulatura legată de cetatea în care îşi are catedrala.

În privinţa organizării sau reorganizării teritoriale, trebuie să precizăm că organizarea şi reorganizarea bisericească nu este condiţionată de organizarea administrativ-teritorială a Statului, dar Biserica ia în considerare organizarea Statului pentru a-şi facilita misiunea. Chiar canonul 17 al Sinodului IV Ecumenic, ce prevede că organizarea bisericească urmează organizarea civilă, nu impune un raport de cauzalitate implicită, ci prezintă acest lucru ca fiind legat de lucrarea Bisericii. În acelaşi timp nu trebuie pierdut din vedere că organizarea de Stat poate să pună la dispoziţia Bisericii mijloace care pot facilita misiunea.

Statutul prevede posibilitatea acordării titlului de arhiepiscopie unei episcopii care are o însemnătate mai mare. Din punct de vedere strict canonic, doar eparhia care este sediul mitropoliei ar trebui să aibă rangul de arhiepiscopie, deoarece este prima dintre episcopiile dintr-o regiune. Cu toate acestea, având în vedere că tradiția canonică a rânduit cinstirea eparhiilor cu un prestigiu și experiență bisericească aparte[131], de timpuriu au fost pomenite și pe teritoriul țării noastre arhiepiscopii, inclusiv o arhiepiscopie autocefală din primele veacuri creştine[132], iar acordarea acestor titulaturi nu contravine rânduielii canonice.

Paragraful 3 al articolului 7 prevede posibilitatea acordării unor titluri onorifice *ad personam* unor episcopi eparhioţi şi anume cel de arhiepiscop pentru episcop şi cel de mitropolit pentru arhiepiscop, cu precizarea că titlul acesta nu schimbă rangul eparhiei. Cu toate că este de înţeles introducerea unei astfel de prevederi pentru a marca unele responsabilităţi de reprezentare atribuite unor chiriarhi, trebuie să subliniem faptului că acordarea acestor titluri onorifice trebuie să îşi păstreze caracterul excepţional. Aşa cum am precizat mai sus, în cadrul sinodalităţii, că episcopul nu se reprezintă pe sine în Sinod, ci reprezintă Biserica pe care o păstoreşte, din acest motiv rangul episcopului este de fapt rangul eparhiei păstorite. În cazul titlurilor personale apare o contradicţie în

---

[131] Canonul 7 Sinodul I ecumenic: „Deoarece a avut tărie obiceiul şi vechea predanie (tradiţie) ca episcopul din Elia (Ierusalim) să se cinstească (să se bucure de cinste), să aibă urmarea (continuarea) cinstei (acesteia), păstrându-se însă pe seama mitropoliei propria ei vrednicie (demnitate)".

[132] Vezi E. Popoescu, „Începuturile îndepărtate ale autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române: Tomisul, Arhiepiscopie autocefala", în: *Centenarul Autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române*, EIBMO, Bucuresti, 1987, p. 333. Arhiepiscopia autocefală era o eparhie care era încadrată direct în sistemul patriarhal, fără a fi integrată în sistemul mitropolitan general. Vezi J. H. ERIKSON, „Autocephaly in Orthodox Canonical Literature to the Thirteenth Century", în: *St. Vladimir's Theological Quarterly*, XV (1971), 1-2, p. 29.

reprezentare, mai ales dacă titlurile onorifice schimbă locul în diptice al episcopului respectiv, aşa cum prevede articolul 7 (4). Adoptarea acestei prevederi face să se creeze confuzii în ceea ce priveşte caracterul pe care îl are prezenţa episcopului în sinod şi deformează sensul spre apropierea Sinodului de ceea ce este în Biserica romano-catolică o *conferinţă episcopală*. De asemenea, nu putem să nu observăm contradicţia din acelaşi paragraf 3, unde, deşi titlul este personal şi nu influenţează rangul eparhiei, unul din criteriile de acordare este legat de prestigiul eparhiei respective.

Articolul 8 subliniază competența Sfântului Sinod pentru organizarea canonică și pastorală a credincioșilor ortodocși români din afara granițelor României. Acesta prevede că unităţile bisericeşti din afara graniţelor ţării sunt organizate şi funcţionează în conformitate cu statutele proprii, aprobate de Sfântul Sinod, concordante cu Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române[133].

1. Organizarea centrală a Bisericii Ortodoxe Române

Tradiţia de organizare a Bisericii Ortodoxe Române este marcată de sistemul mitropolitan, în cadrul Patriarhiei. Organizarea centrală nu ţine de natura Bisericii, ci de mijloacele pe care Biserica şi le pune la dispoziţie pentru o mai bună organizare a comuniunii şi a unităţii.

Conform tradiţiei proprii Bisericii Ortodoxe Române, există două organisme deliberative şi două organisme executive. Noul Statut introduce şi organisme centrale administrative.

Statutul precizează în articolul 9 că în Biserica Ortodoxă Română, la nivel central funcţionează:

I. Organisme centrale deliberative:
A. Sfântul Sinod,
B. Sinodul Permanent,
C. Adunarea Naţională Bisericească.
II. Organisme centrale executive:
A. Patriarhul,
B. Consiliul Naţional Bisericesc,
C. Permanenţa Consiliului Naţional Bisericesc.
III. Organisme centrale administrative:
A. Cancelaria Sfântului Sinod,
B. Administraţia Patriarhală.

[133] Prin hotărârea de amendare a Statutului BOR din 17 februarie 2011, s-a introdus un nou paragraf (3) care prevede că: „În cazul înfiinţării de noi eparhii în afara graniţelor ţării, mitropolitul locului sau delegatul Sfântului Sinod va proceda la organizarea eparhiilor nou-înfiinţate, inclusiv întocmirea statutelor eparhiilor respective, informând periodic Patriarhia Română despre stadiul misiunii sale”.

1.1. Dispozițiile comune privind organizarea și funcționarea organismelor centrale bisericești

Articolul 10 al Statutului prevede unele dispoziţii comune pentru organismele centrale ale Bisericii Ortodoxe Române.

Organismele centrale deliberative şi executive bisericeşti sunt valabil constituite cu prezenţa a cel puţin două treimi din numărul membrilor lor[134]și decid de regulă cu votul a jumătate plus unu din numărul membrilor prezenți[135]. Având în vedere că Adunarea Națională Bisericească și Consiliul Național Bisericesc au membri aleși, validarea sau invalidarea mandatelor membrilor clerici şi mireni aleşi se face de către Adunarea Naţională Bisericească. Aliniatul 3 al articolului 10 prevede că organismele deliberative sunt convocate de către președinte, cu cel puțin 14 zile înainte de data fixată pentru ședință, iar în cazuri excepționale în cel mai scurt timp posibil[136]. Președintelui organismelor centrale deliberative și executive îi revine competența de a deschide și de a închide ședințele de lucru și de a semna alături de secretarii desemnați procesele verbale. Paragraful 6 al articolului 10 arată că „hotărârile organismelor centrale deliberative şi executive sunt obligatorii pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română".

---

[134] Aceste reguli de cvorum au fost stabilite în baza hotărârilor ANB nr. 3161/26 februarie 1950 și nr. 9084/26 septembrie 1990. Prin Hotărârea Sfântului Sinod din 17 februarie 2011 se aduc precizări privind cvorumul și votul, astfel „se iau hotărâri cu jumătate plus unu din voturile valide, cu excepţia cazurilor prevăzute de art. 14 lit. g), k), m) – alegerea de Patriarh, p) şi q) din prezentul statut. Pentru situaţiile care privesc alegerile sau retragerile de ierarhi, votul organismelor centrale deliberative sau executive este secret, iar pentru situaţii de procedură, votul este deschis".

[135] Textul Statutului adoptat prin Hotărârea Sfântului Sinod din 17 februarie 2011 aduce noi precizări afirmând că organismele centrale bisericești decid statutar cu jumătate plus unu din voturile valide, cu excepţia cazurilor prevăzute de art. 14 lit. g), k), m) – alegerea de Patriarh, p) şi q) din prezentul statut. Pentru situaţiile care privesc alegerile sau retragerile de ierarhi, votul organismelor centrale deliberative sau executive este secret, iar pentru situaţii de procedură, votul este deschis.

[136] Hotărârea Sfântului Sinod din 17 februarie 2011 precizează că este vorba despre 14 zile calendaristice.

1.2. Prevederi statutare privind organismele centrale deliberative și modul lor de organizare și funcționare

1.2.1. Sfântul Sinod

Sfântul Sinod este cea mai înaltă autoritate a Bisericii[137]în toate domeniile de activitate. Această afirmație făcută în articolul 11 arată că, deși există competențe ale altor organisme bisericești, Sfântul Sinod are capacitatea canonică de a interveni, atunci când se consideră necesar, în toate domeniile de activitate a Bisericii[138], deoarece nu există aspect al vieţii bisericeşti care să poată fi sustras autorităţii Sfântului Sinod.

Toţi episcopii în funcţie, de la Patriarh până la arhiereii-vicari, sunt membri ai Sfântului Sinod și toți au în sinod un vot egal. Aceste prevederi subliniază rolul colegialității episcopale în organizarea bisericească, dar în același timp pune câteva probleme de ordin canonic. Dacă episcopul și episcopul-vicar au vot egal și pot să voteze în mod diferit, constatăm că Sinodul, care este cadrul de manifestare a comuniunii

---

[137] Canonul 9 Antiohia: „Episcopii din fiecare eparhie trebuie să recunoască pe episcopul proestos din capitala metropolă şi care deţine purtarea de grijă a toată eparhia, pentru că în capitala metropolă se întrunesc din toate părţile toţi cei ce au afaceri de aranjat. Pentru aceea s-a hotărât ca aceasta să aibă precădere în cinste şi ceilalţi episcopi să nu facă nimic mai însemnat fără de dânsul, potrivit vechiului canon în vigoare al Părinţilor noştri, decât numai cele ce privesc fiecare parohie în parte şi ţinuturile de sub dânsa. Iar fiecare episcop să aibă stăpânire peste parohia sa şi s-o cârmuiască potrivit evlaviei cuvenite fiecăruia şi să aibă grijă de tot ţinutul supus cetăţii sale; aşa ca să şi hirotonească atât presbiteri, cât şi diaconi, şi să dispună toate cu judecată; dar mai mult nimic să nu se apuce să facă fără episcopul capitalei metropolei, nici acesta fără de socotinţa celorlalţi”.

[138] Canonul 19 Sinodul IV ecumenic: „A venit la urechile noastre (la auzul nostru) că în eparhii (mitropolii) nu se fac sinoadele episcopilor statornicite (hotărâte) de Canoane şi că din pricina aceasta multe lucruri bisericeşti care au trebuinţă de îndreptare se părăsesc (neglijează). Drept aceea, sfântul sinod a orânduit (hotărât) ca, potrivit Canoanelor Sfinţilor Părinţi, episcopii din fiecare eparhie (mitropolie) să se adune laolaltă de două ori pe an, acolo unde ar socoti episcopul mitropoliei (mitropolitul), să se îndrepteze toate câte s-ar ivi. Iar episcopii care nu ar veni (la sinod), aflându-se în cetăţile lor şi în acelea petrecând în stare de sănătate şi fiind slobozi (liberi) de orice treabă de neînlăturat (inevitabilă) şi strâmtorătoare, să se mustre frăţeşte”.

Bisericilor locale, este și singurul cadru în care episcopul-vicar are posibilitatea de a participa la luarea unor decizii majore fără a fi în acord cu chiriarhul său.

Din punct de vedere ecleziologic și canonic ar putea exista două abordări. Prima abordare pornește de la faptul că episcopii-vicari își manifestă slujirea arhierească în cadrul episcopatului eparhiei în care sunt instalaţi şi împreună cu episcopul chiriarh reprezintă în Sfântul Sinod eparhia pe care o păstoresc. Această abordare este susținută de faptul că atunci când un chiriarh solicită Sfântului Sinod înfiinţarea unui oficiu de episcop-vicar, el cere de fapt ca să-i fie acordat un sprijin în cadrul exercitării slujirii episcopale şi îşi asumă astfel ca eparhia să fie condusă în cadrul acestui tip de comuniune episcopală. Posibilitatea ca episcopul vicar sau arhiereul vicar să exprime un vot diferit de cel al chiriarhului transformă sinodalitatea în simplă colegialitate.

Cea de-a doua abordare subliniază caracterul colegial. Afirmând faptul că toți membrii Sfântului Sinod au capacitatea de participare la conducerea Bisericii în virtutea hirotoniei întru arhiereu, sinodalitatea episcopală ar deveni pur și simplu manifestarea colegialității celor învestiți cu slujirea și responsabilitatea arhieriei.

În abordarea raportului dintre colegialitate și sinodalitate există o dificultate provocată în primul rând de faptul că teologii și canoniștii răsăriteni nu folosesc noțiunea de colegiu. Ea provine din dreptul asociativ roman, desemnând puterea unui grup de persoane în sânul Bisericii[139]. La Sfântul Ciprian al Cartaginei întâlnim pentru prima dată noțiunea juridică de colegiu al episcopilor pentru a arăta că un episcop nu poate să se manifeste decât în coresponsabilitate cu ceilalți episcopi și că un episcop izolat nu are nici putere, nici demnitate[140]. Cuvântul *colegium* este folosit de papi începând cu secolul al V-lea pentru a desemna totalitatea episcopilor în comuniune cu episcopul Romei, pentru ca, odată cu trecerea timpului, să se ajungă în Occident ca prin colegialitate episcopală să se înţeleagă exercitarea unei puteri primite prin hirotonie, având drept criteriu de eclezialitate comuniunea cu episcopul Romei.

În Orient a fost preferată noțiunea de sinodalitate episcopală, prin care se manifestă puterea primită prin hirotonie, dar nu în nume personal, ci în numele Bisericii păstorite. Bisericile locale mandatează pe episcopii lor să le reprezinte în Sinod și, acolo unde este prezent episcopul, este prezentă Biserica păstorită de el. În sinodalitatea episcopală, episcopii sunt frați și îl numesc pe primat frate[141], recunoscându-l totodată ca vector de unitate și concordie.

---

[139] Vezi pentru mai multe detalii privind colegialitatea: A. de HALLEUX, „La collégialité dans l'Eglise ancienne", în: *RTL*, 24 (1993), 4, p. 434.

[140] Vezi Sf. Ciprian al Cartaginei, *Epistola LV*, 24. Cf. N. DURĂ, *Le régime de la Sinodalité…*, p. 237.

[141] Sfântul Chiril al Alexandriei vorbește despre Sfântul Sinod reunit în marea Romă, sub președința preasfântului și preaiubitului de Dumnezeu frate și împreună slujitor,

Deciziile în Sinod se iau în principiu prin consens, dar atunci când nu există unanimitate de opinie, votul celor mai mulți este determinant[142]. De la această practică sinodală de decizie prin vot atunci când nu se poate exprima consensul, votul majorității s-a extins și la celelalte organisme deliberative și executive, așa cum prevede articolul 10. Consensul se exprimă însă și prin asumarea de cei ce au avut o poziție minoritară a votului majorității. Astfel, Hotărârile organismelor bisericești, odată adoptate în condițiile prevăzute de Statut, au valoare normativă pentru întreaga Biserica Ortodoxă Română[143].

Articolul 12 (1) subliniază obligația episcopilor de a se manifesta în cooperare sinodală[144] și arată că disciplina sinodală se extinde și la episcopii care nu mai sunt în funcție.

Președintele Sfântului Sinod este Patriarhul[145], iar în absența acestuia, Statutul prevede că preşedinte al Sfântului Sinod este, în ordine, mitropolitul Moldovei şi

---

episcopul Celestin. Vezi *Acta Conciliorum Oecumenicorum*, ed. E. Schwartz-Straub J., Berolini-Lipsiae, 1914 ss., p. 27.

[142] Canonul 6 Sinodul I ecumenic: „Să se ţie obiceiurile cele vechi, cele din Egipt şi din Libia şi din Pentapole, aşa încât episcopul din Alexandria să aibă stăpânire peste toate acestea, pentru că acesta este şi obiceiul episcopului Romei. De asemenea, şi în Antiohia şi în celelalte eparhii (provincii) să li se păstreze Bisericilor întâietăţile (privilegiile). Este apoi cu totul învederat lucrul acela, că dacă cineva ar deveni episcop fără încuviinţarea mitropolitului, marele sinod a hotărât că unul ca acesta nu se cade să fie episcop. Iar dacă alegerii comune tuturor, fiind ea (cu temei) bine întemeiată şi după canonul bisericesc, i s-ar împotrivi doi sau trei din vrajbă (pizmă) proprie, să aibă tărie votul (hotărârea) celor mai mulţi".

[143] Articolul 10.

[144] Canonul 9 Antiohia: „Episcopii din fiecare eparhie trebuie să recunoască pe episcopul proestos din capitala metropolă şi care deţine purtarea de grijă a toată eparhia, pentru că în capitala metropolă se întrunesc din toate părţile toţi cei ce au afaceri de aranjat. Pentru aceea s-a hotărât ca aceasta să aibă precădere în cinste şi ceilalţi episcopi să nu facă nimic mai însemnat fără de dânsul, potrivit vechiului canon în vigoare al Părinţilor noştri, decât numai cele ce privesc fiecare parohie în parte şi ţinuturile de sub dânsa. Iar fiecare episcop să aibă stăpânire peste parohia sa şi s-o cârmuiască potrivit evlaviei cuvenite fiecăruia şi să aibă grijă de tot ţinutul supus cetăţii sale; aşa ca să şi hirotonească atât presbiteri, cât şi diaconi, şi să dispună toate cu judecată; dar mai mult nimic să nu se apuce să facă fără episcopul capitalei metropolei, nici acesta fără de socotinţa celorlalţi".

[145] Articolul 12 (2).

Bucovinei, mitropolitul Ardealului, mitropolitul Clujului, Albei, Crişanei şi Maramureşului, mitropolitul Olteniei, mitropolitul Banatului, ceilalţi mitropoliţi, arhiepiscopi sau episcopi în conformitate cu ordinea canonică a eparhiilor din Patriarhia Română. Această precizare pune unele probleme de ordin canonic, deoarece Tradiția canonică arată că nu putem vorbi despre primat fără sinod și de sinod fără primat. Acest aliniat ar trebui să fie interpretat în sensul că în Biserica Ortodoxă Română există o ierarhie a demnităților și că aceasta se manifestă și în plan sinodal. Deși dintr-o interpretare literală a acestui paragraf ar reieși că ar fi posibil ca Sfântul Sinod să se întrunească în absența Primatului și chiar în absența mai multor mitropoliți, președinția fiind preluată în aceste condiții de primul episcop în ordinea dipticelor, trebuie să subliniem că o astfel de situație este cu totul excepțională. Dacă Patriarhul este absent din motive de sănătate sau de forță majoră, apare o problemă serioasă inclusiv în privința convocării Sfântului Sinod. Paragraful acesta ar trebui să fie interpretat în sensul că președinția interimară a Sfântului Sinod este asigurată de primul episcop în ordinea dipticelor Bisericii Ortodoxe Române. Considerăm că ar fi fost deosebit de util ca Statutul să se pronunțe și asupra modului în care Sfântul Sinod poate fi convocat atunci când Patriarhul se află în incapacitatea de a convoca acest organism.

Având în vedere că articolul 17 (1) prevede că Sinodul Permanent este organismul central deliberativ care funcţionează în timpul dintre şedinţele Sfântului Sinod, când importanţa unor probleme impune examinarea lor fără întârziere și că Preşedintele Sinodului Permanent este Patriarhul, iar în lipsa Patriarhului, şedinţele Sinodului Permanent sunt prezidate în ordinea prevăzută la articolul 12, alin. 2, pentru a evita decizii arbitrare privind capacitatea sau incapacitatea Patriarhului de a convoca și prezida Sfântul Sinod, atunci când majoritatea Sinodului Permanent constată incapacitatea Patriarhului de convocare a Sfântului Sinod, din mandatul acestuia, acordat prin vot majoritar, primul episcop în odinea dipticelor, în calitatea de Președinte interimar, poate convoca Sfântul Sinod.

În acest context apare problema interpretării noțiunilor de Președinte interimar și locțiitor de Patriarh. Considerăm că președinția interimară poate fi exercitată în temeiul articolului 12 (2), pentru o perioadă de cel mult trei luni, în cazul în care Patriarhul se găsește în incapacitate de conducere, perioadă după care Sfântul Sinod ar trebui să decidă dacă prelungește conducerea interimară sau constată incapacitatea definitivă a Patriarhului și pronunță retragerea acestuia.

Articolul 13 stabilește că Sfântul Sinod se întrunește în sesiuni ordinare de două ori pe an, toamna și primăvara, și în sesiuni extraordinare de câte ori este nevoie. Această precizare este o transpunere statutară a canonului 37 Apostolic[146].

---

[146] Canonul 37 Apostolic: „De două ori pe an să fie (întrunit) sinodul episcopilor, şi ei să cerceteze împreună dogmele dreptei credinţe şi să rezolve problemele (controversele) bisericeşti care se vor ivi: o dată, adică, în a patra săptămână a Cincizecimii, iar a doua oară, în a douăsprezecea zi a lui octombrie.”.

Atribuțiunile Sfântului Sinod prevăzute de Statutul din 2008 au fost dezvoltate prin Hotărârea Sfântului Sinod din 17 februarie 2011, mai ales pentru sublinierea manifestării comuniunii și coresponsabilității sinodale[147]. Având în vedere raportul dintre cele două texte, precizat mai sus, considerăm că prevederile Statutului adoptat prin hotărârea Sfântului Sinod din 17 februarie 2011 sunt aplicabile ca text de interpretare oficială a Statutului aprobat prin HG 53/2008. Doar prevederile Statutului din 2011 care intră în conflict flagrant cu prevederile Statutului din 2008 și include aspecte în care sunt implicate și persoane din afara Bisericii Ortodoxe pot fi considerate ca având preponderență asupra textului din 17 februarie 2011.

[147] Pentru forma aprobată de HG 53 din 8 ianuarie 2008 vezi *Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române*, EIBMO, București, 2008.

Astfel, competențele Sfântului Sinod formulate în articolul 14 sunt următoarele: păstrează unitatea dogmatică[148], liturgică şi canonică[149] în Biserica Ortodoxă Română, precum şi comuniunea cu întreaga Biserică Ortodoxă; promovează coresponsabilitatea, consultarea şi cooperarea între ierarhii săi, în timpul şi între şedinţele de lucru, prin conslujire la diferite evenimente bisericeşti centrale şi regionale, prin scrisori de felicitare, prin conlucrare permanentă între sinoadele mitropolitane învecinate, la nivel pastoral-misionar, social-filantropic şi cultural, prin întrajutorarea frăţească a eparhiilor mai sărace din interiorul şi din afara graniţelor ţării şi prin solidaritate spirituală şi materială exprimată în cazuri de urgenţă (dezastre, calamităţi naturale etc.)[150]; examinează orice problemă de ordin dogmatic, liturgic, canonic şi pastoral-misionar, pe care o soluţionează în conformitate cu învăţătura Bisericii Ortodoxe şi hotărăşte, potrivit Sfintelor Canoane, asupra problemelor bisericeşti de orice natură; se îngrijeşte de

[148] Canonul 7 Sinodul III ecumenic: „După ce s-au citit acestea, Sfântul Sinod a orânduit (hotărât) ca nimănui să nu-i fie îngăduit să dea la iveală sau să scrie sau să întocmească (alcătuiască) altă credinţă, afară de aceea care s-a orânduit (hotărât) de către Sfinţii Părinţi, care, împreună cu Sfântul Duh s-au adunat în cetatea Niceenilor. Iar cei ce îndrăznesc fie să întocmească (alcătuiască) o altă credinţă, fie să o aducă sau să le-o înfăţişeze (propovăduiască) celor ce voiesc a se reîntoarce la cunoaşterea adevărului, fie că sunt din păgânism sau din iudaism sau din orice fel de erezie, aceştia, dacă ar fi episcopi sau clerici, să fie înstrăinaţi (să se lipsească), episcopii de episcopie şi clericii de starea clerului; iar dacă ar fi laici, să se dea anatemei. Iar dacă unii, fie episcopi, fie clerici, fie laici, întocmai în acelaşi chip s-ar vădi, fie cugetând, fie învăţând cele din arătarea (expunerea) adusă înainte de către presbiterul Harisios despre întruparea Unuia Născut Fiul lui Dumnezeu, adică spurcatele şi pidosnicele (condamnatele, stricatele) învăţături (dogme) ale lui Nestorie, care au şi fost doborâte, să fie supuşi hotărârii sfântului şi ecumenicului acestui sinod, adică, aşa, ca episcopul să fie înstrăinat (îndepărtat) de la episcopie şi să fie caterisit, iar clericul de asemenea să cadă din starea clerului, iar dacă cineva ar fi laic, şi acesta să fie dat anatemei, după cum s-a zis mai înainte”.

[149] Prin Hotărârea Sfântului Sinod din 17 februarie 2011 s-a explicitat sensul expresiei de comuniune canonică prin sublinierea comuniunii statutare şi regulamentare. Noua formă a art. 14 a) este: „păstrează unitatea dogmatică, liturgică şi canonică, statutară şi regulamentară, în Biserica Ortodoxă Română, precum şi comuniunea cu întreaga Biserică Ortodoxă”.

[150] În forma aprobată de HG 53 din 8 ianuarie 2008, acest paragraf nu a existat.

sfinţirea Marelui Mir[151], potrivit cerinţelor pastoral-misionare din Biserica Ortodoxă Română; aprobă canonizarea sfinţilor şi emite tomosul sinodal de canonizare; exprimă poziţia oficială a Bisericii Ortodoxe Române asupra proiectelor de acte normative ale statului referitoare la activitatea cultelor, la învăţământul teologic şi religios, la asistenţa socială şi religioasă, la patrimoniul cultural-naţional, în special cel bisericesc, precum şi în alte domenii de interes bisericesc şi social; aprobă, prin vot deschis, cu o majoritate de două treimi din numărul membrilor prezenţi, Statutul pentru organizarea şi funcţionarea Bisericii Ortodoxe Române şi hotărăşte în privinţa modificării acestuia; aprobă, prin vot deschis, regulamentele bisericeşti întocmite în conformitate cu prezentul statut şi hotărăşte în privinţa modificării acestora; iniţiază şi aprobă acorduri şi parteneriate cu statul şi cu alte instituţii în domenii de interes general bisericesc; exprimă poziţia oficială a Bisericii Ortodoxe Române în probleme de interes general ale societăţii; aprobă, cu o majoritate de două treimi din numărul membrilor prezenţi, înfiinţarea, desfiinţarea, modificarea teritorială şi schimbarea titulaturii mitropoliilor, arhiepiscopiilor şi episcopiilor din cadrul Patriarhiei Române, iar, în cazul înfiinţării de noi eparhii, emite tomosul sinodal de înfiinţare; are dreptul şi îndatorirea de a se îngriji de păstorirea credincioşilor ortodocşi români din străinătate, în care scop aprobă sau retrimite, motivat, spre amendare statutele mitropoliilor, arhiepiscopiilor şi episcopiilor şi ale altor unităţi bisericeşti din afara graniţelor României şi adresează acestora îndemnuri pastorale; alege, cu două treimi din totalul voturilor valide, pe Patriarh, iar cu jumătate plus unu din totalul voturilor valide, pe mitropoliţii, arhiepiscopii şi pe episcopii eparhioţi pentru eparhiile aparţinătoare Patriarhiei Române; alege, cu jumătate plus unu din totalul voturilor valide, pe episcopii-vicari patriarhali, pe episcopii-vicari şi pe arhiereii-vicari; emite gramata sinodală pentru întronizarea Patriarhului; hotărăşte, cu o majoritate de două treimi din numărul membrilor prezenţi, cu privire la retragerea ierarhilor şi stabileşte drepturile acestora; hotărăşte, cu o majoritate de două treimi din numărul membrilor prezenţi, cu privire la trimiterea în judecată canonică a acelora dintre membrii săi care sunt învinuiţi de abateri de la învăţătura şi disciplina Bisericii; stabileşte criteriile după care arhimandriţii sau preoţii văduvi (prin deces) sunt eligibili pentru slujirea de arhiereu; aprobă propunerile privind componenţa Consistoriului Superior Bisericesc; aprobă sau respinge hotărârile Consistoriului Superior Bisericesc privind recursurile clericilor în

---

[151] Canonul 6 Cartagina: „Episcopul Fortunat zise: «Ne aducem aminte că la sinoadele ţinute mai înainte s-a hotărât ca Sfântul Mir sau graţierea penitenţilor sau sfinţirea fecioarelor şi a locurilor şi a bisericilor să nu se facă de presbiteri. Dar dacă cineva se va dovedi că face aceasta, ce trebuie să hotărască în privinţa lui?» Episcopul Aureliu a răspuns: «Vredniciile voastre au auzit cele propuse de fratele şi coliturghisitorul nostru Fortunat; ce ziceţi în privinţa aceasta?» Zis-au toţi episcopii: «Pregătirea Sfântului Mir şi consacrarea fecioarelor să nu se facă de presbiter; nici nu este îngăduit presbiterului să împace pe cineva la liturghia publică; aceasta este părerea tuturor»”.

materie de caterisire şi se pronunţă asupra cererilor de iertare ale acestora; îndrumă şi supraveghează ca activitatea organismelor deliberative şi executive de la episcopii, arhiepiscopii, mitropolii şi Patriarhie să se desfăşoare potrivit prevederilor statutare şi regulamentare bisericeşti; iniţiază şi cultivă relaţii frăţeşti interortodoxe, relaţii de dialog şi cooperare intercreştină şi interreligioasă pe plan naţional şi internaţional; aprobă, la solicitarea chiriarhului, înfiinţarea, organizarea, funcţionarea şi desfiinţarea unităţilor de învăţământ teologic preuniversitar (şcoli de cântăreţi bisericeşti/şcoli de arte şi meserii, seminarii teologice liceale) şi universitar (facultăţi de teologie) şi a altor unităţi de învăţământ organizate de Biserica Ortodoxă Română, precum şi normele privind predarea religiei în şcolile de stat, particulare şi confesionale. Stabileşte normele privind învăţământul confesional de toate nivelurile, precum şi programele pentru catehizarea tinerilor şi adulţilor; aprobă înfiinţarea şi desfiinţarea instituţiilor media scrise (reviste, ziare şi periodice oficiale) şi audiovizuale (radio, televiziune şi altele) ale Patriarhiei Române şi ale centrelor eparhiale, la propunerea temeinic motivată a Patriarhului României sau a chiriarhilor eparhiilor din ţară şi din afara graniţelor ţării, în scopul păstrării, promovării şi apărării unităţii de credinţă şi a unităţii vieţii bisericeşti; aprobă normele activităţii misionar-pastorale şi pe cele pentru promovarea vieţii religioase şi morale a clerului; stabileşte normele activităţii de asistenţă social-filantropică pentru întreaga Biserică Ortodoxă Română şi aprobă măsurile pentru organizarea asistenţei religioase în armată, penitenciare, spitale, cămine pentru copii şi pentru bătrâni, aşezăminte sociale şi medicale destinate persoanelor defavorizate etc.; aprobă înfiinţarea, organizarea şi desfiinţarea asociaţiilor şi fundaţiilor bisericeşti cu caracter naţional care sunt constituite şi conduse de către Biserica Ortodoxă Română; acordă sau retrage binecuvântarea (aprobarea scrisă) pentru înfiinţarea, organizarea şi, respectiv, desfiinţarea asociaţiilor şi fundaţiilor cu caracter naţional, altele decât cele bisericeşti, care au fondator unic sau membri asociaţi unităţi de cult, având conducere proprie formată din creştini ortodocşi şi contribuie la opera misionară, socială, culturală, educativă din Patriarhia Română, activând în eparhiile acesteia; iniţiază, autorizează şi supraveghează traducerea, diortosirea, editarea şi difuzarea Sfintei Scripturi, tipărirea şi răspândirea cărţilor de cult şi acatistelor, a calendarului bisericesc, manualelor de teologie şi a manualelor de religie; supraveghează din punct de vedere dogmatic, liturgic şi canonic lucrările de arhitectură, pictură, sculptură şi alte forme de artă bisericească ortodoxă şi ia măsurile cuvenite în caz de abateri; aprobă anual modul de constituire şi de repartizare a Fondului central misionar; instituie fonduri speciale şi stabileşte modul de constituire şi destinaţia acestora; interpretează, în formă definitivă şi obligatorie, pentru toate organismele bisericeşti, dispoziţiile statutare sau regulamentare. Asociaţiile şi fundaţiile care funcționează cu aprobarea Sfântului Sinod au obligaţia de a prezenta Cancelariei Sfântului Sinod, de două ori pe an (primăvara şi toamna), rapoarte privind activitatea desfăşurată şi, o dată pe an, raportul privind situaţia financiară.

În rândurile de mai jos ne vom opri asupra unor competențe ale Sfântului Sinod care necesită o punere în evidență.

Una dintre cele mai importante modificări aduse de noul statut este legată de procedura de alegere a episcopilor.

Prin articolul 14 (m) și (n) din Statut se conferă Sfântului Sinod competența de a alege episcopii, în urma unei proceduri de consultare a Sinodului mitropolitan din care episcopul va face parte și a Adunării eparhiale respective[152]. Sfântul Sinod este instanța care are ultimul cuvânt, dar în fazele anterioare sunt prevăzute două etape de consultare.

Această procedură de alegere a episcopilor de către Sfântul Sinod este fundamentată pe canonul 4 al Sinodului I ecumenic care arată că „se cuvine ca episcopul să fie aşezat de către toţi episcopii din acea eparhie (mitropolie). Dacă din pricina unei nevoi stăruitoare sau din cauza lungimii drumului, acest lucru ar fi greu de împlinit, atunci să se adune în orice chip trei episcopi la un loc şi să-l hirotonească, numai după ce şi cei absenţi s-au făcut împreună alegători prin scrisori de consimţire. Întărirea celor făcute să fie dată mitropolitului în fiecare eparhie”.

Articolul 14, lit. q)[153] vorbește despre competența Sfântului Sinod de a ierta pe cei caterisiți. Această afirmație pune unele probleme de interpretare. Caterisirea este cea mai gravă măsură luată de Biserică, cel caterisit primind această pronunţare în urma constatării că, prin faptele lui, a dovedit o lepădare de responsabilitatea slujirii. În această situaţie cel caterisit nu e oprit de la Sfânta Împărtăşanie, pentru a nu-l împinge spre deznădejde[154]. De fapt, cel în cauză, alegând conștient să săvârșească fapte incompatibile cu preoţia, se îndepărtează pe sine însuşi de starea de iconom al lucrării sacramentale şi, prin caterisire, Biserica nu face decât să constate şi să pronunţe public această îndepărtare de slujire şi trecerea în rândul laicilor. Cel caterisit revine în rândul mirenilor, iar această pierdere a stării clericale este definitivă[155]. Chiar dacă persoana caterisită se căieşte şi dovedeşte îndreptare, el nu poate fi reaşezat în slujire în urma pocăinţei. Cel mult el poate să poarte un semn al stării din care a căzut[156].

---

152 Vechiul Statut prevedea ca episcopii să fie aleși dintre candidații propuși de către Sfântul Sinod, de către un Colegiu electoral mixt constituit din clerici și laici.

153 În forma adoptată prin Hotărârea Sfântului Sinod din 17 februarie 2011, 14 (t).

154 Canonul 25 Apostolic: „Episcopul ori presbiterul ori diaconul, prinzându-se în desfrânare sau în jurământ strâmb (sperjur) sau în hoţie să se caterisească, dar să nu se afurisească, căci zice Scriptura: să nu urgiseşti de două ori pentru acelaşi lucru (Nm. 1, 9). Asemenea şi ceilalţi clerici”.

155 Vezi N. MILAȘ, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoţite de comentarii*, vol. 1/I, trad. de Uroș Kovinvcici și Nicolae Popovici, Arad, 1930, p. 196.

156 Canonul 21 Trulan: „Cei ce s-au făcut vinovaţi de grele fărădelegi (infracţiuni) canonice şi din pricina aceasta au fost supuşi caterisirii desăvârşite şi pentru totdeauna (perpetue), şi daţi (împinşi) în starea (locul) laicilor, dacă însă de bunăvoie pornind spre întoarcere

În urma caterisirii se poate ajunge la o reaşezare în slujirea preoţească, dar doar atunci când se dovedeşte că persoana în cauză nu era vinovată de faptele imputate, când sunt identificate aspecte care, dacă ar fi fost luate în considerare la judecarea cauzei, nu s-ar fi ajuns la caterisire sau atunci când Sinodul constată un abuz de putere din partea instanţei de fond sau din partea episcopului. De aceea, în astfel de situaţii în mod normal nu se vorbeşte despre iertare, ci de reaşezare în slujirea din care clericul respectiv a fost injust îndepărtat.

Articolul 15 arată că pentru studierea şi formularea propunerilor asupra problemelor ce urmează să fie supuse deliberării, Sfântul Sinod alege, dintre membrii săi, patru comisii sinodale. Paragraful 2 al acestui articol prevede că fiecare comisie este prezidată de un mitropolit şi are un raportor. De asemenea, se prevede că, dacă dintr-o comisie fac parte și alți mitropoliți, aceștia sunt copreședinți.

Această prevedere este atipică, deoarece în Biserica Ortodoxă nu există instituția copreședinției. În Biserica Ortodoxă Română, mitropoliții sunt recunoscuți ca fiind în ranguri diferite, în ordinea dipticelor. Chiar dacă sunt doi mitropoliți în aceeași comisie, ceilalți mitropoliți care s-ar adăuga mitropolitului președinte al comisiei respective ar putea fi vicepreședinți. Altfel însăși natura funcției de președinte riscă să fie relativizată și acest cadru ar suspenda recunoașterea ordinii stabilite prin dipticele Patriarhiei Române.

Articolul 15 (3) din Statutul BOR enumeră comisiile Sfântului Sinod:

a. Comisia pastorală, monahală şi socială,
b. Comisia teologică, liturgică şi didactică,
c. Comisia canonică, juridică şi pentru disciplină,
d. Comisia pentru comunităţi externe, relaţii interortodoxe, intercreştine şi interreligioase.

Sfântul Sinod poate decide dacă o problemă trebuie examinată în comun de două sau mai multe comisii. Pentru anumite probleme, cu caracter permanent sau temporar, Sfântul Sinod decide instituirea unor subcomisii speciale afiliate uneia din cele patru comisii. Din subcomisii pot face parte şi ierarhi din alte comisii şi pot fi cooptaţi profesori de teologie, clerici, monahi, mireni, specialişti în domeniul abordat, după modelul Subcomisiei pentru canonizarea sfinţilor români.

Observăm că doar subcomisiile sinodale sunt deschise participării specialiștilor clerici sau mireni. În Statutul din 2008 articolul 16 se preciza că Sfântul Sinod poate invita în Comisiile sale, pentru consultare, profesori de teologie, clerici, monahi, mireni, specialişti în domenii abordate. Statutul modificat în 2011 arată în

---

(pocăinţă) leapădă păcatul pentru care au căzut din har şi se fac pe ei cu desăvârşire străini de acela, atunci să se tundă în chipul clerului. Iar dacă nu vor alege de bunăvoie aceasta, atunci să-şi lase părul să crească întocmai ca laicii, ca cei ce au preţuit mai mult petrecerea în lume decât viaţa cea cerească (au preferat vieţii cereşti, petrecerea în lume)”.

articolul 16 că Sfântul Sinod poate invita la lucrările comisiilor sale, pentru consultări, chiar profesori de teologie şi specialişti din alte domenii. Această modificare subliniază că invitarea în comisiile sinodale este punctuală, specialiștii respectivi nefiind considerați ca făcând parte din comisia sinodală, ci fiind consultați pentru unele subiecte sau probleme specifice.

Chiar dacă autoritatea cea mai înaltă a Bisericii Ortodoxe Române este Sfântul Sinod, activitatea Sfântului Sinod nu este izolată de activitatea întregului corp eclezial. Partajarea competenţelor deliberative între Sfântul Sinod şi Adunarea Naţională Bisericească subliniază acest aspect.

În cadrul atribuţiilor Sfântului Sinod observăm existenţa unor prevederi care sunt semnul conjugării competenţelor. Sfântul Sinod aprobă, iniţiază, păstrează, dar lucrarea Sfântului Sinod se manifestă în cadrul coresponsabilităţii tuturor organismelor bisericeşti.

1.2.2. Sinodul Permanent

Articolele 17 și 18 prezintă și încadrează instituția Sinodului Permanent care este instanţa ce asigură sinodalitatea deciziilor importante pentru Biserică, ce nu îngăduie amânare, între sesiunile Sfântului Sinod. Conform articolului 17 (2), din Sinodul Permanent fac parte, pe lângă mitropoliţi, un arhiepiscop şi doi episcopi desemnaţi de Sinodul plenar pentru un termen de un an. Sinodul Permanent exprimă o manifestare a sinodalităţii şi pentru faptul că fiecare mitropolit reprezintă în Sinodul Permanent şi sinodul mitropolitan pe care îl prezidează. Desemnarea arhiepiscopului şi a celor doi episcopi ca membri ai Sinodul Permanent pune o problemă de coerență canonică, deoarece Sinodul Permanent nu mai este o reprezentare a sinoadelor mitropolitane, ci devine un sinod restrâns. Cu toate acestea, formula asumată poate să aibă și aspecte pozitive, deoarece rând pe rând și alți episcopi ajung să participe la întrunirile Sinodului Permanent și astfel se exprimă o deschidere spre o colaborare mai largă în luarea deciziilor.

Până acum activitatea Sinodului Permanent nu a fost foarte vizibilă, deoarece Biserica a considerat că este mai potrivită întrunirea mai deasă a tuturor episcopilor în Sfântul Sinod. Cu toate că participarea regulată a tuturor episcopilor la lucrările Sfântului Sinod este o lucrare benefică, prin care toți arhiereii sunt invitați la o atitudine de coresponsabilitate, dacă Biserica își va consolida sistemul mitropolitan și va înființa noi eparhii, în timp, va fi inevitabil ca prerogativele Sinodului Permanent să fie asumate cu mai mare regularitate şi să crească rolul sinoadelor mitropolitane, iar Sfântul Sinod să se întrunească de două ori pe an, ocazie cu care să se procedeze și la ratificarea hotărârilor Sinodului Permanent[157].

[157] Articolul 18 (4).

Statutul modificat în 2011 introduce în primul paragraf al articolului 17 unele precizări privind competențele sale și anume: Sinodul Permanent exercită, în timpul dintre şedinţele Sfântului Sinod, următoarele atribuţii: exprimă poziţia oficială a Bisericii Ortodoxe Române în relaţiile ei cu Statul şi în probleme de interes general ale societăţii; sprijină, în diferite forme, predarea religiei în şcolile de stat, particulare şi confesionale; iniţiază şi sprijină traducerea, diortosirea, editarea şi distribuirea Sfintei Scripturi şi a cărţilor de cult, inclusiv a acatistelor, a calendarului bisericesc, a manualelor de teologie şi a manualelor de religie; semnalează Sfântului Sinod literatura teologică şi spirituală sincretistă şi confuză.

Această introducere este un pas pentru precizarea și dezvoltarea competențelor specifice acestui tip de organism de manifestare a sinodalității.

1.2.3. Adunarea Naţională Bisericească

Articolele 19-23 sunt consacrate Adunării Naționale Bisericești, care este definită în articolul 19 ca fiind „organismul central deliberativ al Bisericii Ortodoxe Române, pentru problemele administrative, sociale, culturale, economice şi patrimoniale". Din această formulare s-ar putea înțelege că Adunarea Națională Bisericească ar avea o competență deliberativă exclusivă în aceste domenii. Însă din analiza generală a prevederilor statutare reiese că Adunarea Națională Bisericească are o competență complementară Sfântului Sinod. Din acest motiv ar fi fost mai potrivită formularea nearticulată: „Adunarea Național Bisericească este organism central deliberativ al Bisericii Ortodoxe Române, pentru problemele administrative, sociale, culturale, economice şi patrimoniale.".

Adunarea Naţională Bisericească este organismul central, în care sunt reprezentate, prin clerici şi mireni, eparhiile şi instituţiile Bisericii Ortodoxe Române. Competenţele Adunării Naţionale Bisericeşti au de fapt o natură consultativă, deoarece hotărârile nu devin definitive decât după asumarea lor de către Sfântul Sinod. Adunarea Naţională Bisericească nu este o adunare generală de tipul Adunării Generale a unei Asociaţii. Ea îşi desfăşoară activitatea în cadrul comuniunii bisericeşti şi astfel nu este organul reprezentativ în sensul calificativ al termenului, ci este reprezentativă în sensul că, în cadrul acesteia, fiecare eparhie este reprezentată de către o delegaţie compusă dintr-un cleric şi doi laici.

Este interesant faptul că membrii Sfântului Sinod nu fac parte din Adunarea Națională Bisericească, deși, conform articolului 20 (3), Patriarhul este Președintele acesteia, iar paragraful (3) arată că în cazul în care Patriarhul este indisponibil, președinția este asigurată de către un alt ierarh în ordinea dipticelor. În același timp articolul 20 (2) arată că membrii Sfântului Sinod participă la reuniunile Adunării Naționale Bisericești, dar Statutul nu precizează dacă participă sau nu la vot.[158] În

[158] Articolul 20 (4).

Statutul în vigoare până în anul 2007 era prevăzut că membrii Sfântului Sinod fac parte din Adunarea Națională Bisericească, având vot deliberativ.

Ne putem întreba care este motivația soluției alese în noul Statut, pentru ca membrii Sfântului Sinod să nu aibă drept de vot? Fără avea pretenția de a cunoaște motivația Sfântului Sinod pentru o astfel de opțiune, ne permitem să avansăm o ipoteză de argumentare a acestei alegeri. Având în vedere că Adunarea Națională Bisericească este considerată de către Sfântul Sinod ca un organism consultativ și că hotărârile Adunării Naționale Bisericești devin definitive doar după ratificarea lor de către Sfântul Sinod, probabil că legiuitorul bisericesc a considerat că nu ar fi potrivit ca sinodalii să voteze în cadrul acestui organism, iar apoi să aibă posibilitatea de a refuza ratificarea unei hotărâri la care au participat.

Într-adevăr, o astfel de situație în care o hotărâre adoptată în Adunarea Națională Bisericească ar putea fi respinsă de către Sfântul Sinod ar pune o problemă de coerență decizională. În același timp subliniem faptul că Sfântul Sinod este cea mai înaltă instanță de reprezentare a Bisericii Ortodoxe Române, dar și Adunarea Națională Bisericească este organism constituit din reprezentanți ai fiecărei eparhii, așa cum arată articolul 20 (1). Dacă în Adunarea Națională Bisericească sunt reprezentate eparhiile, este potrivit ca dintre acești reprezentanți să nu facă parte chiriarhul? Este o întrebare retorică la care probabil că va răspunde Sfântul Sinod prin modificările pe care le va aduce Statutului de organizare și funcționare a Bisericii Ortodoxe Române în anii următori.

Atribuțiile Adunării Naționale Bisericești sunt enumerate de articolul 22. Din conținutul acestuia reiese clar că Adunarea Națională Bisericească este un organism consultativ al Sfântului Sinod și care susține activitățile Bisericii. Adunarea Națională Bisericească sprijină Biserica în asumarea drepturilor și obligațiilor sale, participă la activitatea jurisdicțională prin avizarea regulamentelor de aplicare a Statutului cu privire la domenii de activitate date în competenţa sa de către Sfântul Sinod, iar la propunerea Patriarhului, alege membrii Consiliului Naţional Bisericesc. Participă la lucrarea administrativă adoptând măsuri generale pentru sprijinirea aşezămintelor culturale, social-filantropice, economice şi fundaţionale ale Bisericii; stabileşte mijloacele de ajutorare ale organismelor şi instituţiilor centrale bisericeşti; examinează şi aprobă Raportul general anual al Consiliului Naţional Bisericesc, privind activitatea din Biserica Ortodoxă Română, şi hotărăşte cu privire la măsurile ce trebuie luate pentru buna desfăşurare a vieţii bisericeşti; aprobă contul de execuţie bugetară şi bilanţul financiar-contabil al Administraţiei Patriarhale, al Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă şi al instituţiilor centrale bisericeşti cu scop misionar; aprobă bugetul general al Administraţiei Patriarhale, al Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă şi al instituţiilor centrale bisericeşti cu scop misionar; aprobă măsuri unitare privind administrarea bunurilor mobile şi imobile, aflate în proprietatea sau folosinţa unităţilor de cult din întreaga Biserică Ortodoxă Română, precum şi a celor fundaţionale; participă la lucrarea pastoral-misionară a Bisericii prin aprobarea de proiecte sociale, culturale, educaţionale şi comunicaţionale; stabileşte mijloacele de ajutorare a românilor din afara graniţelor ţării. Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române este competent să dea Adunării Naționale

Bisericești și alte competențe, prin regulamentele de aplicare ale Statutului și prin hotărâri sinodale.

Articolul 23 arată că pentru studierea problemelor şi formularea propunerilor ce urmează a fi supuse deliberării, Adunarea alege, la începutul fiecărui mandat de patru ani, dintre membrii ei clerici şi mireni, cinci comisii de lucru permanente care au câte un preşedinte, vicepreşedinte şi raportor desemnaţi de plen, la propunerea Preşedintelui. Comisiile Adunării Naţionale Bisericeşti sunt:

a. Comisia administrativ-juridică şi de validare,
b. Comisia socială şi pentru comunicaţii media,
c. Comisia culturală şi educaţională,
d. Comisia economică, bugetară şi de patrimoniu imobiliar (bunuri bisericeşti),
e. Comisia pentru românii ortodocşi de peste hotare[159].

Observăm că în articolul 22 (e) este menționată comisia pentru românii ortodocși de peste hotare, iar în articolul 23 (2) se arată că la această comisie pot fi invitați reprezentanţi clerici şi mireni ai eparhiilor ortodoxe române din afara graniţelor ţării, când ordinea de zi impune acest lucru. Formularea acestor paragrafe pune câteva semne de întrebare, deoarece Articolul 20 (1) prevede că „Adunarea Naţională Bisericească este alcătuită din câte trei reprezentanţi ai fiecărei eparhii, un cleric şi 2 mireni, delegaţi de adunările eparhiale, pe termen de 4 ani”, deci eparhiile din afara granițelor țării nu sunt excluse de la participarea la acest organism. Cu toate acestea, din lecturarea articolului 23 (2) reiese că participarea reprezentanților eparhiilor din afara granițelor are loc doar atunci când ordinea de zi impune acest lucru.

Este interesant de observat că la convocarea Preşedintelui, comisiile Adunării Naţionale Bisericeşti se pot întruni şi între şedinţele acesteia, potrivit cerinţelor, și astfel lucrarea comisiilor poate fi extinsă nelimitat, în funcție de nevoile concrete ale Bisericii.

1.3. Prevederi statutare privind organismele centrale executive

Secțiunea a doua a Statutului este destinată Organismelor Centrale executive ale Bisericii Ortodoxe Române: Patriarhul împreună cu Consiliul Naţional Bisericesc (CNB)[160]. Organismele executive au competențe de decizie imediată sau de punere în aplicare a normelor bisericeşti stabilite de autoritatea deliberativă. Chiar dacă există două organisme centrale executive, Patriarhul și CNB, ele nu se dublează în misiunea lor, ci îşi desfăşoară activitatea în cadrul comuniunii ierarhice. Consiliul Naţional Bisericesc nu

[159] Prin hotărârea din 17 februarie 2011, Comisiei pentru românii ortodocşi de peste hotare i-au fost extinse competențele, fiind intitulată *Comisia pentru românii ortodocşi de peste hotare și pentru relaţii externe bisericeşti.*

[160] Articolele 24-34.

poate să fie considerat ca organism ce îşi desfăşoară activitatea în mod independent faţă de Patriarh, în primul rând pentru că Patriarhul este Preşedintele, dar şi pentru faptul că Patriarhul este organism executiv al Sfântului Sinod.

1.3.1. Patriarhul

Patriarhul, organism executiv al Sfântului Sinod, este întâiul dintre episcopii Bisericii autocefale, în calitatea lui de arhiepiscop al celei mai importante eparhii din Patriarhie. Din acest motiv titulatura Patriarhului porneşte de la slujirea sa fundamentală, aceea de Arhiepiscop al Bucureştilor. Această calitate este la temelia celei de mitropolit şi Patriarh. Patriarhul este cel care prezidă comuniunea episcopilor din Biserica autocefală. Primatul Patriarhului este un primat al slujirii în bună înţelegere, aşa cum arată canonul 34 Apostolic.

Patriarhul şi funcţia sa primaţială

Noțiunea de protos s-a dezvoltat în strânsă legătură cu vocația de vector de armonie și coresponsabilitate a celui ce exprimă autoritatea bisericească la nivel local și la nivel regional. Sfintele canoane și canoniștii bizantini nu utilizează în mod expres noțiunea de primat în sensul de funcție canonică a celui care se află în fruntea unui sistem de organizare bisericească. Deși cuvântul *ta presbeia* din canonul 28 Calcedon[161] a fost

[161] Canonul 28 Calcedon: „Urmând întru totul orânduirilor (hotărârilor) Sfinţilor Părinţi şi cunoscând canonul abia citit al celor 150 de Dumnezeu prea iubitori episcopi, care s-au întrunit în împărătescul Constantinopol, în noua Romă, sub marele Teodosie, fostul împărat de pioasă amintire, aceleaşi le orânduim (hotărâm) şi le statornicim şi noi, despre întâietăţiie (privilegiile) preasfintei Biserici a aceluiaşi Constantinopol, a noii Rome, de vreme ce şi scaunului Romei vechi părinţii după dreptate i-au dat (conferit) întâietatea (privilegiul) pentru (motivul) că cetatea aceea era cetate împărătească. Şi cei 150 episcopi prea iubitori de Dumnezeu, îndemnaţi (împinşi) de acelaşi ţel (scop, considerent), au dăruit (conferit) întâietăţi (privilegii) egale Preasfântului scaun al Romei noi, socotind a fi cu dreptate ca cetatea care s-a cinstit (onorat) cu împărăţia şi cu senatul (sinclitul) şi care a dobândit întâietăţi (privilegii) deopotrivă (egale) cu ale vechii Rome împărăteşti; întocmai ca şi aceea să se facă de mare (mărească, să se înalţe) şi în lucrurile cele bisericeşti fiind a doua după aceea. De asemenea (s-a hotărât) ca numai mitropoliţii diecezei Pontului, a Asiei şi a Traciei, precum şi episcopii din ţinuturile barbare ale diecezelor numite mai înainte să se hirotonească de către pomenitul preasfânt scaun al Preasfintei Biserici din Constantinopol; şi adică, fiecare mitropolit al diecezelor

tradus în Prisca cu *primatum*, cuvântul *presbeion-ou* semnifică de fapt primatul de onoare sau privilegiul acordat unei persoane pe baza vârstei înaintate. Același termen exprimă și privilegiul de care se bucură cei care se află în fruntea unei cetăți venerabile, așa cum arată canonul 6 al Sinodului I Ecumenic[162] care ne arată că nu este vorba de un primat al persoanei, ci al Bisericii.

În secolul al IX-lea, Patriarhul Fotie vorbeşte despre mitropolit, patriarh și despre cei care, în Africa, sunt numiți primați[163]. Faptul că, într-o perioadă marcată de dispute aprinse privind natura autorității episcopului Romei, Patriarhul Constantinopolului așază primatul alături de mitropolit și patriarh dovedeşte că noțiunea de primat și conținutul ei funcțional nu erau considerate necanonice. Privilegiile dobândite în timp de anumite scaune episcopale erau respectate de Biserică, dar în același timp erau integrate în sistemul sinodal.

Putem să ne întrebăm care este natura canonică și sacramentală a slujirii de primat? Puterea primațială este ea o harismă a Bisericii? Părintele Alexandre Schmemann afirmă că puterea primațială nu poate fi considerată o harismă a Bisericii, diferită de cea a episcopului. Această afirmație este bazată pe faptul că Biserica nu cunoaște o harismă mai importantă decât cea a episcopului, care să fie conferită prin hirotonie. Dacă există o putere a primatului, spune Părintele Schmemann, aceasta este de altă natură decât cea sacramentală[164].

---

pomenite, împreună cu episcopii din eparhie (mitropolie) hirotonind pe episcopii din eparhie (mitropolie) după cum se rânduieşte (porunceşte) prin dumnezeieştile Canoane; iar mitropoliţii pomenitelor dieceze să fie hirotoniţi, după cum s-a spus, de către arhiepiscopul Constantinopolului, după ce potrivit obiceiului s-au făcut alegeri într-un glas (unanime) şi i s-au adus lui la cunoştinţă".

162 Canonul 6 Sinodul I ecumenic: „Să se ţie obiceiurile cele vechi, cele din Egipt şi din Libia şi din Pentapole, aşa încât episcopul din Alexandria să aibă stăpânire peste toate acestea, pentru că acesta este şi obiceiul episcopului Romei. De asemenea şi în Antiohia şi în celelalte eparhii (provincii) să li se păstreze Bisericilor întâietăţile (privilegiile). Este apoi cu totul învederat lucrul acela, că dacă cineva ar deveni episcop fără încuviinţarea mitropolitului, marele sinod a hotărât că unul ca acesta nu se cade să fie episcop. Iar dacă alegerii comune tuturor, fiind ea (cu temei) bine întemeiată şi după canonul bisericesc, i s-ar împotrivi doi sau trei din vrajbă (pizmă) proprie, să aibă tărie votul (hotărârea) celor mai mulţi".

163 Vezi N. DURĂ, *Le régime de la Sinodalité…*, p. 837.

164 Vezi pentru mai multe detalii A. SCHMEMANN, „The Idea of Primacy in Orthodox Ecclesiology", în: *St. Vladimir's Séminary Quaterly*, IV (1960), 2-3, p. 51.

În tradiția canonică a Bisericii nedespărțite avem câteva texte relevante pentru a putea înțelege natura funcției primațiale și cadrele canonice în care ea se manifestă, în special raportul dintre funcția primațială și organizarea sinodală.

Canonul 55 Cartagina[165] menționează faptul că episcopului din Cartagina îi era acordat un privilegiu, dar conștiința Bisericii a considerat că acest privilegiu nu este unul discreționar, ci unul exercitat în comuniune sinodală. În același sens, canonul 98 Cartagina[166] vorbește de primatul unei eparhii (mitropolii) care trebuie să-și dea consimțământul pentru înființarea unei episcopii, dar această decizie trebuia să fie dată de comun acord cu Sinodul complet al eparhiei (mitropoliei).

În tradiția canonică observăm și existența unui primat care se manifestă distinct de sinodalitate, care exprimă o cinstire onorifică, prin care este respectată memoria unei cetăți, dar fără a se prejudicia în vreun fel funcția administrativă a sistemului din care acel primat onorific face parte. Un exemplu în acest sens este cel dat de canonul 7 al Sinodului I Ecumenic, unde se face distincția între primatul de onoare al cetății Ierusalimului și primatul mitropolitului Capadociei.

Canonul 9 Antiohia[167]merge mai departe, prezentând și conținutul funcției canonice a primatului mitropolitan, anume acela de a veghea la armonia slujirii în

---

[165] Canonul 55 Cartagina: „Episcopul Aureliu zise: «Fraţilor, ascultaţi cuvântul meu. De multe ori s-a întâmplat că clericii, dacă aveau nevoie, cereau de la mine diaconi, sau presbiteri, sau episcopi; şi eu, aducându-mi aminte de cele hotărâte, urmez acestora, aşa că mă înţeleg cu episcopul acelui cleric care este cerut şi-i arăt acelui episcop că clericul său a fost cerut dintr-o biserică oarecare. Şi iată că până acum într-adevăr nimeni nu s-a opus; dar ca nici în viitor să nu se întâmple aceasta...». Episcopul Numidiu zise: «Scaunul acesta totdeauna a avut puterea ca de unde vrea şi în numele oricărui i se adresează să hirotonească episcopi după dorinţa fiecărei biserici». Episcopul Epigoniu zise: «Bunăvoinţa ta moderează puterea, căci tu, frate, îndrăzneşti mai puţin decât ai putea... Drept aceea, noi nu-ţi dăm ţie puterea, ci o confirmăm cu învoirea ta...»".

[166] Canonul 98 Cartagina: „S-a hotărât şi aceea că popoarele care niciodată nu au avut episcopii săi proprii nicidecum nu vor primi episcopi, nici în viitor, decât numai dacă se hotărăşte de sinodul complet al fiecărei eparhii şi de primatul cu cădere şi cu consimţământul aceluia sub a cărui cârmuire se află acea biserică".

[167]Canonul 9 Antiohia: „Episcopii din fiecare eparhie trebuie să recunoască pe episcopul proestos din capitala metropolă şi care deţine purtarea de grijă a toată eparhia, **pentru că în capitala metropolă se întrunesc din toate părţile toţi cei ce au afaceri de aranjat**. Pentru aceea s-a hotărât ca aceasta să aibă precădere în cinste, şi ceilalţi episcopi să nu facă nimic mai însemnat fără de dânsul, potrivit vechiului canon în vigoare al Părinţilor

întreaga provincie. Prin instalarea sa în oficiu, mitropolitul nu dobândea un privilegiu absolut, ci în virtutea poziționării mitropoliei în centrul vieții administrative a acelei regiuni, această funcția putea fi eficient asumată și în același timp i se asocia și un primat de onoare.

Tot în acest registru de eficacitate canonică integrată în sinodalitate se încadrează și problematica dreptului de a primi apelul, exercitat de episcopul Romei – conform canonului 5 Sardica [168], de episcopul diocezei sau de episcopul Constantinopolului – conform canoanelor 9[169] și 17[170] ale Sinodului IV Ecumenic.

---

noştri, decât numai cele ce privesc fiecare parohie în parte şi ţinuturile de sub dânsa. Iar fiecare episcop să aibă stăpânire peste parohia sa şi s-o cârmuiască potrivit evlaviei cuvenite fiecăruia şi să aibă grijă de tot ţinutul supus cetăţii sale; aşa ca să şi hirotonească atât presbiteri, cât şi diaconi, şi să dispună toate cu judecată; dar mai mult nimic să nu se apuce să facă fără episcopul capitalei metropolei, nici acesta fără de socotinţa celorlalţi".

[168] Canonul 5 Sardica: „...dacă vreun episcop s-ar pârî şi, întrunindu-se episcopii acelui teritoriu, l-ar scoate din treapta lui, şi el, ca şi când ar fi fost chemat, s-ar refugia (cu apel) la preafericitul episcop al Bisericii Romei şi acesta ar voi să-l asculte şi ar socoti că este cu dreptate a se cerceta din nou pricina lui şi va crede de cuviinţă, să scrie episcopilor învecinaţi cu eparhia, ca aceştia să cerceteze totul cu de-amănuntul şi cu temeinicie, şi să aducă sentinţă în chestiune, potrivit fidelităţii adevărului. Iar dacă vreunul dorind să se asculte din nou pricina lui şi la rugămintea lui episcopul Romei ar socoti să judece, şi acesta ar trimite presbiteri din partea sa, să fie în puterea acestui episcop de a judeca ori de este bine şi de a se hotărî dacă trebuie să trimită judecători împreună cu episcopii învecinaţi, ca judecători vor avea puterea aceluia de a judeca, care i-a trimis; şi aceasta este a se primi. Iar dacă episcopul Romei ar socoti că pentru cunoaşterea pricinii episcopului ajunge şi sentinţa dată mai înainte împotriva episcopului, să facă ceea ce s-ar părea preaînţeleptului său sfat că este bine». Episcopii au răspuns: «Se primesc cele spuse»".

[169] Canonul 9 Sinodul IV ecumenic: „Iar dacă un episcop sau cleric ar avea neînţelegere cu mitropolitul aceleiaşi eparhii (mitropolii), să fie luat (solicitat judecător) exarhul diecezei sau scaunul împărăteștii cetăţi a Constantinopolului şi de către acesta să se judece".

[170] Canonul 17 Sinodul IV ecumenic: „Iar dacă cineva s-ar nedreptăţi de către mitropolitul său propriu, să se judece de către exarhul diecezei sau de către scaunul Constantinopolului, după cum s-a zis mai înainte. Iar dacă vreo cetate s-ar fi înnoit prin

Atribuțiile acordate Patriarhului de către Statutul Bisericii Ortodoxe Române sunt legate, în cea mai mare parte a lor, de asigurarea comuniunii între eparhii, a unităţii de organizare şi de lucrare şi a comuniunii dintre Biserica autocefală în fruntea căreia se află şi celelalte Biserici autocefale.

Articolul 25 stabilește titulatura Patriarhului Bisericii Ortodoxe Române și principalele acte prin care acesta își exercită slujirea. Titulatura sa este: „Prea fericirea Sa, Preafericitul Părinte (N), Arhiepiscopul Bucureştilor, Mitropolitul Munteniei şi Dobrogei, Locţiitorul tronului Cezareei Capadociei şi Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române" sau „Patriarhul României".

Observăm că în titulatura Patriarhului României apare titlul de *Locţiitor al tronului Cezareei Capadociei.* Această precizare în cadrul titulaturii trebuie înțeleasă ca un titlu onorific acordat de Patriarhia ecumenică, pentru a se sublinia legătura dintre Mitropolitul Munteniei și Dobrogei și apoi Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române cu Tronul Cezareei Capadociei. Cu ocazia Pelerinajului Patriarhului României în Capadocia, în mai 2009, Patriarhul Bartolomeu al Constantinopolului a subliniat semnificația acestui titlu onorific spunând: „**Dar aţi venit aici şi ca Locţiitor al Tronului mitropolitan al Cezareei Capadociei, deoarece, prin acest titlu scurt, dar de foarte mare cinste, a binevoit Preasfântul nostru Scaun Ecumenic, Apostolic şi Patriarhal să onoreze pe Preafericiţii Patriarhi ai României. Titlul acesta s-a acordat cu scopul de a reaminti legăturile istorice sfinte indisolubile dintre Constantinopol şi Bucureşti, de a sublinia că este necesar să păşim împreună pe calea desăvârşirii duhovniceşti, să fim uniţi în cuget şi să dăm împreună mărturia cea bună, spre a exprima adevărul că pururea «un trup suntem în Hristos şi fiecare suntem mădulare unii altora».** Există un fel de «cordon ombilical» care leagă Biserica Mamă de Biserica fiică. În timp, aceasta din urmă s-a emancipat şi, în urmă cu 124 de ani, a fost proclamată din Biserică fiică, Biserică soră, egală în rang. Mai târziu a fost proclamată Patriarhie, ocupând locul al VII-lea în ordinea canonică. Toate acestea constituie mărturii despre faptul că, între bisericile noastre, «dragostea nu cade niciodată». Mulţi patriarhi ecumenici, între care şi Atanasie al III-lea Patelaros, trecut recent în calendarul Bisericii Ortodoxe Române, vrednicii de

---

puterea împărătească, sau dacă s-ar înnoi de acum înainte (în viitor), atunci alcătuirilor politice şi obşteşti să urmeze şi orânduirea parohiilor bisericeşti".

pomenire Partenie I, Partenie al II-lea, Calinic al II-lea, Sfântul Nifon ş.a. care au păstorit odinioară diferite regiuni ale Bisericii Ortodoxe Autocefale Române de astăzi”[171].

În conformitate cu articolul 26 din Statut, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române are atribuţii legate de toate slujirile Bisericii[172]: În domeniul deliberativ şi executiv, el convoacă şi prezidează organismele centrale deliberative şi executive bisericeşti şi veghează pentru ducerea la îndeplinire a hotărârilor acestora, convoacă Sfântul Sinod în cazuri de urgenţă şi de forţă majoră, în cel mult trei zile; are competența de a interveni atunci când se constată că aplicarea unei hotărâri a Sfântului Sinod nu mai este favorabilă vieţii bisericeşti şi îşi exercită această competență convocând Sinodul Permanent, într-o şedinţă extraordinară, pentru a formula şi propune Sfântului Sinod, spre dezbatere şi aprobare, o nouă hotărâre prin care se modifică sau se completează hotărârea precedentă; în cadrul lucrării sacramentale dispune măsurile necesare, potrivit hotărârii Sfântului Sinod, pentru pregătirea şi sfinţirea Marelui Mir la Patriarhia Română; hirotoneşte împreună cu alţi ierarhi şi întronizează pe mitropoliţi; în cadrul lucrării jurisdicționale efectuează vizite canonice (statutare) în eparhiile Bisericii Ortodoxe Române, la invitaţia chiriarhilor acestora; se îngrijeşte de îndeplinirea prevederilor statutare pentru completarea eparhiilor vacante; prezidează Sfântul Sinod pentru alegerea mitropoliţilor ortodocşi români din ţară şi din afara graniţelor; emite gramata patriarhală pentru întronizarea mitropoliţilor şi a chiriarhilor din afara graniţelor ţării care se află în jurisdicţia directă a Patriarhiei Române, gramata pentru acordarea de ranguri onorifice unor ierarhi (arhiepiscop sau mitropolit onorific), precum şi tomosul patriarhal pentru proclamarea ridicării în rang a unei eparhii, pe baza aprobării Sfântului Sinod; numeşte locţiitori de mitropoliţi în cazul vacanţei scaunelor mitropolitane; sfătuieşte frăţeşte pe ierarhii eparhiilor ortodoxe române din ţară şi din afara graniţelor şi conciliază eventuale neînţelegeri dintre aceştia[173]; examinează, în Sinodul Permanent, plângerile împotriva

[171] Vezi Cuvântul Sanctităţii Sale Bartolomeu, Patriarhul Ecumenic al Constantinopolului, la Sfânta Liturghie oficiată împreună cu Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, în Catedrala Sfântul Mare Mucenic Gheorghe din Constantinopol, la sărbătoarea Înălţării Domnului (28 mai 2009), http://www.basilica.ro/stiri/ *cuvantul_sanctitatii_sale_bartolomeu_patriarhul_ecumenic_al_constantinopolului_la_sfanta_liturghie_oficiata_impreuna_cu_preafericitul_parinte_patriarh_daniel_la_sarbatoarea_inaltarii_domnului.html* (consultat la 30 iunie 2012).

[172] Am introdus aici atribuțiunile așa cum sunt prezentate de forma statutului adoptată în 17 februarie 2011 și subliniem pasajele modificate față de prevederile Statutului BOR aprobat prin HG 53/2008.

[173] Canonul 17 Sinodul IV ecumenic: „Parohiile cele de la ţară (de pe câmp) sau de prin alte sate să rămână nestrămutate la episcopii care le ţin (deţin, stăpânesc) şi mai ales dacă stăpânindu-le pe ele fără silă, le-au cârmuit timp de treizeci de ani. Iar dacă în cuprinsul

ierarhilor, iar rezultatul îl aduce la cunoştinţa Sfântului Sinod; în consultare cu Sinodul Permanent, propune Sfântului Sinod candidaţi de episcop-vicar patriarhal şi prezidează alegerea acestora; numeşte, sancţionează şi revocă, într-o şedinţă a Permanenţei Consiliului Naţional Bisericesc, personalul de conducere, precum şi celelalte categorii de personal clerical şi neclerical de la Cancelaria Sfântului Sinod, de la Administraţia Patriarhală, de la Institutul Biblic şi de Misiune Ortodoxă, de la celelalte instituţii centrale bisericeşti cu scop misionar, precum şi personalul de la unităţile bisericeşti din interiorul ţării şi de la reprezentanţele, comunităţile şi unităţile bisericeşti din afara graniţelor ţării, aflate în jurisdicţia directă a Patriarhiei Române; prin decizie patriarhală dizolvă adunările eparhiale în vederea organizării de noi alegeri şi confirmă noile adunări eparhiale; în cazul unor acţiuni potrivnice Bisericii din partea Adunării eparhiale, la solicitarea chiriarhului locului sau a locţiitorului acestuia, Patriarhul, prin decizie, dizolvă respectiva adunare eparhială în vederea organizării de noi alegeri[174]; exercită dreptul de a primi apel şi dreptul de devoluţiune în mitropolii şi în eparhiile aflate în jurisdicţia directă a Patriarhiei Române pentru restabilirea ordinii canonice şi administrative; în mod excepţional şi cu motivaţii justificate, în acord cu tradiţia ortodoxă şi cutuma românească, poate întemeia stravropighii în interes bisericesc, cu acordul prealabil al chiriarhului locului şi cu aprobarea Sfântului Sinod, pe care le organizează şi administrează prin delegaţii săi; conferă distincţii patriarhale clericilor şi mirenilor din Biserica Ortodoxă Română, precum şi unor personalităţi din ţară şi de peste hotare, care sprijină activităţile Patriarhiei Române; în cadrul misiunii de reprezentare a Bisericii Ortodoxe Române efectuează vizite irenice la celelalte Biserici Ortodoxe şi adresează scrisori irenice întâistătătorilor acestora, în scopul menţinerii unităţii Ortodoxiei şi al promovării comuniunii frăţeşti; efectuează vizite oficiale la alte Biserici creştine, la organizaţii creştine, religioase şi civile în interesul Bisericii Ortodoxe Române; exercită şi alte

---

(înăuntrul) celor treizeci de ani s-a iscat (născut) sau s-ar putea isca (naşte) vreo neînţelegere asupra lor, să fie îngăduit celor ce spun că se nedreptăţesc (năpăstuiesc) să facă pâră (să introducă acţiune) despre acest lucru la sinodul eparhiei (mitropoliei). Iar dacă cineva s-ar nedreptăţi de către mitropolitul său propriu, să se judece de către exarhul diecezei sau de către scaunul Constantinopolului, după cum s-a zis mai înainte. Iar dacă vreo cetate s-ar fi înnoit prin puterea împărătească, sau dacă s-ar înnoi de acum înainte (în viitor), atunci alcătuirilor politice şi obşteşti să urmeze şi orânduirea parohiilor bisericeşti".

[174] Această competenţă trebuie să fie înţeleasă ca manifestându-se în temeiul dreptului de devoluţiune, şi poate fi supusă controlului Sfântului Sinod. Dacă o astfel de competenţă ar fi exercitată altfel decât din mandatul Sfântului Sinod, ar fi vorba de o încălcare a Principiului autonomiei şi subsidiarităţii.

atribuţii prevăzute de Sfintele Canoane, de prezentul statut, de regulamentele bisericeşti şi cele încredinţate de Sfântul Sinod.

Pentru desfăşurarea activităţii curente, la dispoziţia Patriarhului se află Cabinetul Patriarhului, coordonat de un consilier patriarhal, cu personalul corespunzător şi serviciile aferente: secretariat, registratură, arhivă, bibliotecă etc.

Revenind asupra prevederilor articolului 26, observăm că Statutul prezintă atribuţiile patriarhului, insistând asupra rolului de consolidare a unităţii în cadrul sinodalităţii, urmând ca detaliile să fie prezentate de Regulamente. Din cele de mai sus observăm că întreagă slujirea patriarhală este încadrată în manifestarea sinodală a Bisericii.

Dintre atribuțiile Patriarhului, două necesită nuanțare și clarificare: articolul 26 lit. u) și v) și articolul 26, lit. w).

Articolul 26, lit. u) precizează: prin decizie patriarhală, [acesta] dizolvă adunările eparhiale în vederea organizării de noi alegeri şi confirmă noile adunări eparhiale. În cazul unor acţiuni potrivnice Bisericii din partea adunării eparhiale, la solicitarea chiriarhului locului sau a locţiitorului acestuia, Patriarhul, prin decizie, dizolvă respectiva adunare eparhială în vederea organizării de noi alegeri.

Prima frază a acestui alineat trebuie să fie înțeleasă pur și simplu ca o procedură formală de declanșare unitară a alegerilor pentru constituirea Adunărilor eparhiale. Deși textul acestui paragraf nu este restrictiv, din iconomia întregului statut reiese clar că această dizolvare nu poate fi arbitrară. Patriarhul României nu poate dizolva la orice moment o adunare eparhială pentru a declanșa procedura pentru noi alegeri. Dizolvarea intervine la momentul încheierii mandatului statutar stabilit pentru Adunarea Eparhială. Cea de-a doua frază din paragraf introduce o procedură care nu a mai existat în vreo formă precedentă a Statutului Bisericii Ortodoxe Române: „În cazul unor acţiuni potrivnice Bisericii din partea adunării eparhiale, la solicitarea chiriarhului locului sau a locţiitorului acestuia, Patriarhul, prin decizie, dizolvă respectiva adunare eparhială în vederea organizării de noi alegeri”.

Din text reiese că la baza acestei proceduri stau unele acțiuni potrivnice pe care o adunare eparhială le-ar putea întreprinde, și solicitarea chiriarhului. Astfel s-ar putea înțelege că Patriarhul și chiriarhul ar avea competența de a dizolva un organism statutar, fără a da socoteală pentru această măsură Sfântului Sinod și Sinodului mitropolitan din care eparhia respectivă face parte. Este evident că această măsură vizează situații cu totul excepționale, dar ea trebuie interpretată în contextul tuturor atribuțiilor Patriarhului, ale Sfântului Sinod și ale Sinodului Mitropolitan. Astfel, chiar dacă nu este precizat în mod expres, având în vedere că Patriarhul este organismul executiv al Sfântului Sinod, toate prerogativele sale sunt supuse controlului sinodal. Această acțiune excepțională se prezumă că este în asentimentul Sfântului Sinod care are competența de a analiza circumstanțele în care procedura de dizolvare a fost îndeplinită.

Patriarhul îşi exercită autoritatea şi prin intermediul dreptului de devoluţiune[175], dar acest drept consacrat de articolul 26, lit. (v) este manifestat tot în respectul subsidiarităţii şi sinodalităţii[176]. Conform dreptului de devoluţiune, Patriarhul poate să se autosesizeze atunci când unele nereguli din cadrul unei eparhii sau mitropolii nu sunt rezolvate convenabil de către organismele locale responsabile, dar modul de rezolvare al acestora este supus autorității mitropolitului și Sfântului Sinod. Competența aceasta nu este una facultativă, ci face parte din mijloacele pe care le are sistemul de organizare bisericească pentru a regulariza situații care nu sunt rezolvate corect la nivelul local.

Articolul 26, lit. w) prevede că în mod excepţional şi cu motivaţii justificate, în acord cu tradiţia ortodoxă şi cutuma românească, poate întemeia stavropighii, în interes bisericesc, cu acordul prealabil al chiriarhului locului şi cu aprobarea Sfântului Sinod, pe care le organizează şi administrează prin delegaţii săi.

Dreptul de întemeiere a unei stavropighii este un drept patriarhal consacrat prin obicei canonic, neexistând niciun Sfânt canon care să prevadă posibilitatea discreționară de a întreprinde o astfel de acțiune canonică. Patriarhul, cu aprobarea Sfântului Sinod, are competența de a interveni în organizarea internă a unei eparhii, primind în jurisdicția sa directă o mănăstire, cu scopul de a prezerva pacea Bisericii și pentru a susține misiunea comunității respective. Această măsură a fost statornicită de Biserică pentru a interveni eficient în situațiile în care mănăstiri cu tradiție s-ar fi găsit într-o situație de neînțelegere cu episcopul locului, și după epuizarea tuturor căilor de acțiune, Patriarhul împreună cu Sinodul o pot declara stavropighie. Aceeași procedură era inițiată și în cazul în care o mănăstire se afla într-o situație de tensiune față de autoritatea lumească, și pentru a o proteja, era luată în directa jurisdicție a episcopului capitalei Imperiului[177].

---

[175] Canonul 11 Sinodul VII ecumenic: „Fiind cu toţii îndatoraţi (obligaţi) să păzim dumnezeieştile Canoane, suntem datori să-l ţinem cu orice chip nevătămat şi pe cel care zice să fie economi în fiecare biserică. Şi dacă fiecare mitropolit aşază econom în biserica lui, bine este. Iar de nu, episcopului (patriarhului) Constantinopolului îi este îngăduit ca din propria sa putere să rânduiască (instituie) econom în biserica aceluia. Aşijderea şi mitropoliţilor, dacă episcopii supuşi lor nu voiesc (nu se hotărăsc) să aşeze economi în bisericile lor, acelaşi lucru (aceeaşi rânduială) să se păzească (observe) şi în privinţa mănăstirilor".

[176]Vezi V. ŞESAN, *Dreptul de devoluţiune al patriarhului şi al mitropolitului*, Cernăuţi, 1937 și C. PÎRVU, „Dreptul de devoluţiune", în: *Studii Teologice*, 1954, 7-8.

[177] Vezi pentru mai multe detalii privind geneza dreptului de stavropighie J. DARROUZÈS, *Documents inédits d'ecclésiologie byzantine*, Paris, 1966, p. 47.

Celelalte situații, în care o stavropighie era întemeiată din interes material sau pur și simplu funcțional, au fost considerate întotdeauna ca fiind la limita canonicității[178].

1.3.2. Prevederi statutare privind organizarea și funcționarea Consiliul Naţional Bisericesc (CNB)

Consiliul Naţional Bisericesc, ca organism central executiv al Sfântului Sinod şi al Adunării Naţionale Bisericeşti, se compune din 12 membri ai Adunării Naţionale Bisericeşti, câte un cleric şi câte un mirean reprezentând fiecare mitropolie din ţară, desemnaţi pe o perioadă de patru ani şi pentru cel mult două mandate. Consiliul Naţional Bisericesc se întruneşte, la convocarea Preşedintelui, cel puţin de două ori pe an sau ori de câte ori este nevoie.

Preşedintele Consiliului Naţional Bisericesc este Patriarhul, iar în lipsă locţiitorul său, conform prevederilor articolului 12, alin. 2 din Statut. Membrii Sfântului Sinod pot participa cu vot deliberativ la şedinţele Consiliului.

Prevederea din ultimul alineat are o importanță aparte, deoarece atunci când membrii Sfântului Sinod participă, ei pot să încline decizia Consiliului Național Bisericesc. Acest aspect este important ținând cont de faptul că unele dintre atribuțiile sale au impact direct asupra administrării patrimoniale a instituțiilor centrale bisericești. Articolul 30 e) arată că acest organism executiv „hotărăşte cu privire la modul de administrare a bunurilor mobile şi imobile ale Administraţiei Patriarhale, ale Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, ale celorlalte instituţii centrale bisericeşti cu scop misionar şi ale fundaţiilor bisericeşti centrale"; iar articolul 30, lit. f) arată că „hotărăşte, cu aprobarea prealabilă a Sinodului Permanent, în privinţa înstrăinării în orice mod[179] (vânzare, schimb, donaţie, cedare de drepturi litigioase etc.) a bunurilor imobile bisericeşti ale Patriarhiei Române, cu excepţia bunurilor sacre care sunt inalienabile".

Episcopii-vicari patriarhali sunt membri de drept ai Consiliului Naţional Bisericesc, cu vot deliberativ. Vicarul administrativ patriarhal, consilierii patriarhali şi inspectorul general bisericesc sunt membri permanenţi, cu vot consultativ.

Între şedinţele Consiliului Naţional Bisericesc funcţionează Permanenţa Consiliului Naţional Bisericesc, ca organism central executiv. Ea se compune din Patriarh, ca preşedinte, episcopii-vicari patriarhali, vicarul administrativ patriarhal, consilierii patriarhali şi inspectorul general bisericesc, ca membri, şi ia hotărâri valide prin consensul membrilor prezenţi. Din încredinţarea Patriarhului, Permanenţa Consiliului Naţional Bisericesc poate fi prezidată de unul din episcopii-vicari patriarhali. În această situaţie, procesul-verbal al lucrărilor este supus aprobării Patriarhului. Hotărârile devin executorii numai după confirmarea lor în scris, de către Patriarh.

---

[178] *Ibidem.*

[179] Pasajul subliniat modifică prevederile Statutului din 2008.

Permanenţa Consiliului Naţional Bisericesc, prezidată de Patriarh, îl sprijină pe acesta în exercitarea slujirii sale și examinează orice problemă bisericească, misionar-pastorală, culturală, socială, administrativ-gospodărească, economic-financiară etc. din cadrul instituţiilor centrale bisericeşti ce urmează a face obiectul dezbaterilor organismelor centrale deliberative şi executive şi face propuneri statutare; examinează şi definitivează dările de seamă anuale asupra activităţii instituţiilor centrale bisericeşti; prezintă spre definitivare contul de execuţie bugetară şi bilanţul financiar-contabil al instituţiilor centrale bisericeşti; prezintă spre definitivare proiectul bugetului general anual al instituţiilor centrale bisericeşti; întocmeşte planurile anuale ale activităţii instituţiilor centrale bisericeşti; analizează şi face propuneri Consiliului Naţional Bisericesc privind modul de administrare a bunurilor mobile şi imobile ale instituţiilor centrale bisericeşti şi ale fundaţiilor bisericeşti centrale; administrează Fondul central misionar, în limita bugetului aprobat de Sfântul Sinod, şi prezintă anual acestuia contul de execuţie bugetară; administrează fondurile special instituite la nivelul Administraţiei Patriarhale potrivit destinaţiei lor şi în limita sumelor colectate, informând anual Sfântul Sinod despre situaţia acestora; aprobă proiectele de investiţii în limita bugetului Administraţiei Patriarhale, al Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă şi al celorlalte instituţii centrale bisericeşti cu scop misionar; face demersuri pe lângă autorităţile publice centrale şi locale şi pe lângă alte instituţii pentru obţinerea de sprijin destinat activităţilor interne şi internaţionale organizate de Patriarhia Română prin instituţiile centrale bisericeşti, precum şi pentru acordarea altor forme de sprijin de la bugetul de stat sau de la bugetele locale alocate Bisericii, în general, sau unităţilor de cult din interiorul sau din afara graniţelor României; hotărăşte cu privire la acceptarea donaţiilor, legatelor, sponsorizărilor şi cumpărării de bunuri în favoarea Patriarhiei Române, pentru instituţiile sale centrale, precum şi în legătură cu transmiterea folosinţei bunurilor imobile bisericeşti (închiriere, comodat, arendare etc.), a grevării cu sarcini sau afectării de servituţi a acestora; aprobă înfiinţarea şi organizarea de instituţii cu caracter economic, cu sau fără personalitate juridică, distincte de instituţiile administrative centrale bisericeşti sau de unităţile subordonate lor, pentru susţinerea activităţilor misionar-pastorale şi social-filantropice ale acestora, în condiţiile prezentului statut, ale regulamentelor bisericeşti şi legislaţiei în vigoare; exercită şi alte atribuţii care îi sunt date prin statut, regulamente şi prin hotărâri ale Sfântului Sinod, ale Sinodului Permanent şi ale Adunării Naţionale Bisericeşti[180].

Articolul 34 prevede că Hotărârile Permanenţei Consiliului Naţional Bisericesc sunt aduse la îndeplinire de Cancelaria Sfântului Sinod şi de sectoarele celorlalte instituţii centrale bisericeşti.

Este interesant că din Permanența Consiliului Național Bisericesc fac parte persoane care nu sunt membre ale Consiliului Național Bisericesc. Această situație ar putea provoca neînțelegeri, deoarece atunci când este vorba de o permanență a unui organism, din ea trebuie să facă parte persoane cu drept de decizie în organismul

[180] Pasajul subliniat modifică prevederile Statutului din 2008.

respectiv. Patriarhul României este organism executiv al Sfântului Sinod și cel ce asigură exercitarea permanentă a atribuțiunilor Consiliului Național Bisericesc. Permanența Consiliului Național Bisericesc este de fapt un organism care îl sprijină pe Patriarh în exercitarea atribuțiunilor sale executive între sesiunile Consiliului Național Bisericesc. Astfel este de înțeles că pot face parte din Permanența Consiliului Național Bisericesc persoanele care asigură exercitarea oficiilor de sprijinire a Patriarhului.

1.4. Prevederi statutare privind organizarea și funcționarea Organismelor centrale administrative

În exercitarea atribuţiilor sale executive de Preşedinte al organismelor centrale bisericeşti deliberative şi executive şi de Primat al Bisericii Ortodoxe Române, Patriarhul este ajutat de organismele administrative[181]: Cancelaria Sfântului Sinod și Administraţia Patriarhală.

1.4.1. Cancelaria Sfântului Sinod

Paragraful (2) al articolului 35 prevede că, din încredinţarea Patriarhului, Cancelaria Sfântului Sinod, sectoarele Administraţiei Patriarhale şi celelalte instituţii centrale bisericeşti sunt coordonate de episcopii vicari patriarhali sau de către un delegat al Patriarhului.

Astfel este precizată existența episcopilor-vicari patriarhali, care se aleg de către Sfântul Sinod în conformitate cu prevederile articolului 131 din prezentul statut şi sunt asimilaţi în drepturile de pomenire şi cinstire cu episcopii eparhioţi. Episcopii vicari patriarhali îndeplinesc atribuţiile delegate lor, prin decizie, de către Patriarh şi „desfăşoară activităţi liturgice în Capitală şi în Arhiepiscopia Bucureştilor, ca delegaţi ai Patriarhului României, de reprezentare în faţa autorităţilor centrale şi locale, precum şi în relaţiile cu organizaţii din ţară şi din străinătate”[182].

Atunci când se afirmă că episcopii vicari patriarhali sunt asimilaţi în drepturile de pomenire şi cinstire cu episcopii eparhioţi, este introdusă în organizarea Bisericii Ortodoxe Române instituția episcopilor titulari care au o slujire legată strict de funcția de Patriarh. Prin introducerea în Statutul modificat în 2011 a prevederilor legate de slujirea episcopilor-vicari patriarhali în Capitală şi în Arhiepiscopia Bucureştilor și ca delegaţi ai Patriarhului României, de reprezentare în faţa autorită-ţilor centrale şi locale, precum şi în relaţiile cu organizaţii din ţară şi din străinătate, se precizează faptul că aceștia sunt asociați slujirii Patriarhului ca Arhiepiscop al Bucureștilor, dar au și un statut special de reprezentare.

Din încredinţarea Patriarhului, Cancelaria Sfântului Sinod, sectoarele Administraţiei Patriarhale şi celelalte instituţii centrale bisericeşti sunt coordonate de episcopii vicari patriarhali sau de către un delegat al Patriarhului.

---

[181] Articolul 35.

[182] Pasajul subliniat a fost introdus prin modificările aduse la Statut în ședința Sfântului Sinod din 17 februarie 2011.

Cancelaria Sfântului Sinod este organism central administrativ al Sfântului Sinod, al Sinodului Permanent, al Adunării Naţionale Bisericeşti, al Patriarhului, al Consiliului Naţional Bisericesc şi al Permanenţei acestuia[183].

Secretarul Sfântului Sinod, prin Decizie Patriarhală, coordonează Cancelaria Sfântului Sinod având colaboratori pe vicarul administrativ patriarhal şi consilierul patriarhal de resort. Vicarul administrativ patriarhal împreună cu consilierul patriarhal din Cancelaria Sfântului Sinod, sub conducerea episcopului vicar patriarhal, pregătesc lucrările pentru convocarea organismelor centrale deliberative şi executive bisericeşti şi cele care se supun examinării acestora.

Competențele Cancelariei Sfântului Sinod sunt legate de pregătirea Sesiunilor Sfântului Sinod și de urmărirea implementării Hotărârilor acestuia.

1.4.2. Administraţia Patriarhală

Administraţia Patriarhală, ca organism central administrativ[184], are atribuții în toate domeniile în care Patriarhul României are competențe.

Prin sectoarele administrative de specialitate şi prin serviciile aferente, Administraţia Patriarhală studiază problemele bisericeşti specifice acestora, care intră în competenţa organismelor centrale deliberative şi executive, comunică centrelor eparhiale hotărârile acestora şi ţine evidenţa modului de aducere a lor la îndeplinire.

---

[183] Articolul 36.

[184] Articolul 37.